Авжеж!

Український літературно-мистецький журнал

Сергій Момот. Дама з собачкою.

1994 ч. 28

АВЖЕЖ!

Український літературно-мистецький журнал
Видається з березня 1990 року
1994, ч. 28

Засновник: *Житомирська обласна організація Спілки журналістів України*

Видавець: газета **«Прес-Форум»**

Контактна адреса: 262002, м. Житомир, а/с 21, «Авжеж!»

Спонсор цього числа:
Житомирський міський відділ культури

Зміст

3. **В'ячеслав Шнайдер.** ПАТЕТИЧНИЙ ВЕРЛІБР.
Василь Галинич. ЕСЕ ПРО ОФРЕЙДЕНУ ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ.
4. **Олена Рижко.** СУЦИЗМ. Вірші.
5. **Іван Швець.** ПРО ПОЕЗІЮ ОЛЕНИ РИЖКО.
6. **Тетяна Мартинюк.** Вірші.
7. **Володимир Григорович.** СВІТ РОЗГРАТОВАНОЇ КРАМНИЧКИ (Шкіц до поезій Тетяни Мартинюк).
8. **Геннадій Шкляр.** ПІД ТРЬОМА СТОВПАМИ. Уривок з повісті.
10. **Кацик Шьопфер.** ACTUS ACUTUS. Новелета.
12. **Микола Сулима.** КРИПТОГРАМИ.
13. **Мирослав Міляновський.** Вірші.
Олександр Смик. АЛКОБОЛІ.
14. **Андрій Іванов.** Вірші.
Анатолій Дністровий. Вірші.
15. **Василь Врублевський.** КАВА-СУТРА. П'єса «на трьох».
24. **Олег Говда.** КРІЗЬ МУРИ СТРАХУ. Фантастична повість.
47. **Ірина Вишневецька.** ФІЗІОГНОМІКА ЯЛИНКОВИХ КУЛЬОК.
49. **В'ячеслав Нешнайдер.** ВОЗВИШЕНИМ БОЛДЄЯ І КРАСІВИМ...
50. **Олександр Шалий.** Пародія.
51. **Анатолій Шевчук.** МАЛЬОВНИЧА РІЧКА ГУЙВА. Оповідання.
54. **Серж Березук.** МИЛОСЬКА, АБО У МІСТІ. Антиповість..
62. **Олександр Гринько.** ЗУСТРІЧ.
63. **Валерій Косичук.** «MODERATO СИНІХ СУТІНОК».
ПІД ЕГІДОЮ «АВЖЕЖ!».
ПРО АВТОРІВ ЦЬОГО ЧИСЛА.

Редактор
ВАСИЛЬ ВРУБЛЕВСЬКИЙ

1994 ч. 28

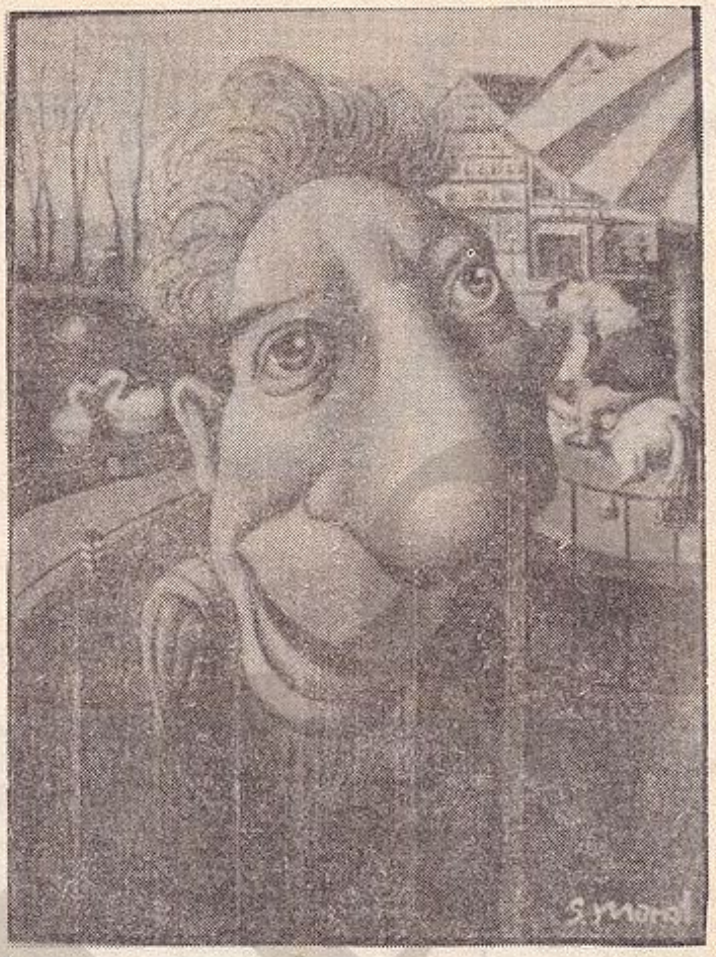

Сергій Момот. НОСтальгія (Коли дерева були великими).

Вехи!

В'ячеслав ШНАЙДЕР

ПАТЕТИЧНИЙ ВЕРЛІБР

Україна-відьмака прокидається...
Вона по-дикунськи гарна (або, як тут кажуть, ч а р і в н а).
Волосся розпатлане. Мавка у джинсах.
Політика їй до одного місця.
Вона спить з усіма начальниками по черзі.
У тебе занадто звабливі і повні груди, Україно!
Я колись хотів заслужити твою любов,
Але це безглуздо —
Україна не вміє л ю б и т и, вона к о х а є
(Це щось гаряче, але не дуже моральне).
Я не в змозі втекти від тебе в Лос-Анджелес ані в Хайфу,
Мою кров іудейську тягне з містичною хіттю
Цілувать твої варварські стегна, блядюго!

ВСЕ ПРО ОФРЕЙДЕНУ ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ

Один свідомий українець, коли В. Шнайдер продекламував йому вірша про «Україну-відьмаку», накинувся на поета й мало не побив його. Що, утім, додало Шнайдеру самоповаги і принаймні утричі збільшило розміри його гордості. Адже свого часу не одному генію заїхали по морді. За що конкретно — то вже у контексті історичному не має особливого значення. Хоча, підозрюю, кожен з них так чи інакше отримував по морді передовсім саме за слово — чи то писане, чи то мовлене; порядне чи брутальне — то теж не має значення.

Поета просто необхідно гамселити. В пику. По нирках. По печінках. Інакше він ніколи не спроможеться стати поетом справжнім і великим. Великий поет повинен хоча б раз на тиждень замати велику гулю на лобі або ж чималеньке садно під оком. Йому, великому, хоча б раз на місяць повинні вибити зуба, аби він відчував стимул трудитися — на вставні зуби (а у перспективі і на штучні щелепи).

За «Патетичний верлібр...» Шнайдеру, підозрюю, виб'ють усі зуби, аж до кутніх, і не одну щелепу доведеться йому приміряти — «свідомих українців», бігме, знайдеться чимало. Може, не зовсім свідомих у повсякденні, але свідомих того: «Треба бити морди, бо інакше порядку не буде!»

За «Патетичний верлібр...» Шнайдеру не дадуть премій, а редакція не дасть навіть гонорару (їх ми взагалі нікому не даємо).

За «Патетичний верлібр...» Шнайдера надто палкі патріоти можуть забажати зробити «персоною за гратами». Але від того Любов його до Відьмаки не змаліє. Бо любить він Її — любить так, як може любити тільки він. По-своєму. Спохітливо. По-чоловічому. Він ХОЧЕ Відьмаку. Він хоче, аби, віддавшись йому як жінка, Вона перетворила його у покірного раба Її зваб і Її темпераменту. Він хоче! Хоче належати Їй. Він хоче мати право любити Її. Любити не задля власної втіхи, а задля Її втіхи. І хоч йому не все одно, яка вона — цнотлива чи обезчещена, вірна чи зрадлива, він мусить любити Її такою, якою Вона є. Любити несамовито, безумно, безутішно і... безуспішно.

Василь ГАЛИНИЧ

Олена РИЖКО

СУЇЦИЗМ

*

Коли ти підеш,
щоб не повернутись.
У небі згасне
найяскравіша зірка.
Віддам їй полум'я
своєї жаги —
І вона заіскриться знову.
Серце,
закуте в холодну
вишуканість посмішки,
плакатиме без сліз.
Лезо ножиць,
торкнувшись волосся,
обтинатиме мої мрії
і твою втіху.
Ніч закриє обличчя
густою вуаллю —
вона не зможе дивитись
мені в очі...

*

Ти міг би стати
хорошим скульптором.
Я була б глиною,
слухняною
для твоїх пальчиків.
Але...
Ти вже маєш творіння,
Яке вважаєш неперевершеним.
У кращому випадку,
з мене вийшла б
лише невдала копія,
тому я сама виліплю себе,
і ти не зможеш
дорікнути,
що моя робота гірша...

*

Спалахую зіркою тільки
для тебе,
Для інших — тлію:
Я вмію в очах, де холод
і біль,
Засвітити надію.
Я лину до Тебе,
Скоряюся розуму й силі.
Мовчу, а губи німотно
шепочуть:
«Милий!»
Я скрізь, і кожна
клітинка тіла
Тебе огортає й повторює:
«Милий...»
Я проникаю тобі під повіки
і очі цілую.
Торкаюсь устами вуст
И від нектару цілунку
хмелію...
Я теплою хвилею
Сутність твою виповнюю,
Плетивом ніжним лози
виногронно горнуся.
Полум'ям сяйним
По всіх прокочуюсь жилочках, —
І хай я згорю,
та все одно
Ти засвітишся!

*

Для чого потрібна ніч?
Щоб я відчула
красу і силу
твого тіла.
Щоб у світі,
витвореному
з наших бажань,
в твоїх руках
з наївної
зачудованої дівчинки
народилася
жінка...

*

Завтра
чарівна снігова
казка
під тисячами ніг
перетвориться
в брудну сірість.
Блакитний іній мрій
бринітиме сльозинками
на моїх віях.
Завтра марно шукатиму
розради
в обіймах
обкрадених вулиць.
Завтра...
А нині
Розчиняюсь у вихорі
сріблясто-витонченого
танку сніжинок,
наче в бездонності
твоїх очей...
Віддаюсь небу,
урочисто-піднесеному...
А, може, тобі?
Такий же прекрасний...
Такий же незбагненний...
Такий же холодний...

*

Розіп'ята
на хресті
твого
недовір'я,
Перемелена
в жорнах
твоєї
незвичайності,
Загартована
в полум'ї
твоєї
нелюбові,
Висічена
з граніту
твоєї
ненависті —
Я стала сильною...
І якщо мені
Все таки
судилось
засяяти,
то тільки
спалахом
Надиової!..

*

Доля різними шляхами
привела нас
до перехрестя
болю і журби...
Якщо наша зустріч
була простою випадковістю,
Чому ж я пішла з тобою?
Осягаючи глибину
твого
відчаю,
Падаючи в безодню твоєї
нелюбові,
Я добровільно
взяла з твоїх рук
келих гіркоти...
Вжахнулась,
спізнавши її смак,
але зреклась
дороги відступу...
Чому?
Прийнявши святе
причастя
з твоїх вуст,
Торкнувшись одкровення
твоєї душі,
я зрозуміла, що не зможу
зрадити тебе,
якщо навіть
кохання
ніколи і не єднатиме нас.

*

Кинулась у вир
чужих рук...
Ніжні й ласкаві,
свавільні і пристрасні,
грубі у нестримності
бажання,
витворили з мого тіла
джерело насолоди
і пізнання...
А серце, сповите
серпанком
твоєї неповторності,
заіскрилось холодом
кришталю...
Не вмію забувати...

*

Сукню —

найкращу і найкоротшу!
В глибокім
декольте
бутон троянди
прикриває
напівцноту — напівзвабу
перс.
Вмілими руками
додаєш таїни
очам —
і без того відьмацьким.
Пензлик старанно
вуста вимальовує.
Хто більше здивований:
я чи свічадо,
не зна-Ю.
Для кого ж мене
пестуєш?
«Для тих,
що поглядом
роздягають!»

*

Віддаючи данину
пам'яті,
шукаю в черепашці
напівзабуту
блакитно-рожеву
мелодію.
Цілую сліди
твоїх ніг
на вогкому піску
вигаданого моря,
де ти ніколи
не був.

*

Я дуже доречно скрізь встигаю
спізнитись. Щоб стати свідком
останніх агоній знівеченого раю
чужих сердець. Огорнути смутком
тихим, як подорожнього мрії,
минуле. Подбати про те,
щоб тремтячі губи вимовляли «Маріє!»
в храмі, перед алтарем,
а не перед стовпом телеграфним обіч траси,
де машини мчать з нікуди в нікуди
вервечкою безкінечною. Сльози роси
отруєні сірим пилом.
Не обов'язково веселка
єднає ромашкову долину
та стічну канаву. Хоча
часто буває саме так.

ПРО ПОЕЗІЮ ОЛЕНИ РИЖКО

Поетеса ця, безперечно, — одна із найяскравіших серед житомирських літераторок. У неї може бути чудове майбутнє: слава, всесвітнє визнання, міжнародні літературні премії, кілька десятків книг, будинок на Гаваях, дача в Кончі-Озерній, розкішний лімузин, дорогі вечірні туалети, урядові прийоми.

Вона, хоч і з'явилася на світ у провінції, народжена не для провінції і не для життя за мізерну місячну платню вчителя (навряд чи спокуситься, закінчивши педінститут, вчинити геройство — працювати за спеціальністю).

Хай не вводить в оману її запевнення: «Я була б глиною слухняною...» Вона — султанка. Але поводиться при цьому (ясна річ, у віршах) як султан. Чоловік у її поезіях постає пасивною, слабкою істотою — об'єктом любовної агресії.

Лірична героїня О. Рижко — це емансипована й розкута дівчина, котра ще тільки оволодіває правилами і мистецтвом любовних ігрищ. Та вже тепер вона — вільна мисливиця, за плечима якої немає скомпрометованої багатьма віршомазами сільської хати. Її стихія — місто.

А все ж, трапляються блюзнірські інтонації. Як от: «Буду я — твоя русява Мавка» або «Спи, моє болюче одкровення». Та не треба героїні Рижко ставати Мавкою! Їх задосить в українській поезії і без неї! Хай надихають її інші демони. Може, ті, що й Цвид чи Стах, — самолюбство, гордість, жадоба розкрити і опредметити своє «я» (в коханні). Хай її цікавить і хвилює власна сила, енергія тіла, самореалізація. Тим паче, що вона цього вже тепер прагне (і, здається, прагне свідомо).

Поезія Рижко досить смілива. Але для поезії посправжньо вартісної однієї тільки сміливості замало. Як замало одного лише намагання мислити. Добре, що не боїться, оголивши душу, зазалишитися без вишитої сорочки, в якій полюбляють являтися на люди більшість поеток і поетів.

Іван ШВЕЦЬ

Тетяна МАРТИНЮК

*

У маленькій
затхлій крамничці
загратовані вікна,
повз які
проходять
байдужі люди.
Вирватися б
на вулицю,
вдихнути
свіжого вітру,
розправити рамена
і полетіти...

*

Дощ
на пругких парасолях
скаче,
радіє,
розгойдуючись
на тоненьких променях
сонця,
що прорвали хмари.
Весна...

*

Я чекала болю...
Від страху
стискувала пальці
так,
що холод
зводив суглоби,
обличчя мертвіло,
а нервовий сміх
спотворював
і без того дрижачий
рот.
І не вистачало
сміливості
глянути в обличчя,
яке
схилилося наді мною...
Я чекала болю.
Та ніжність
мене
збентежила,
потрясла,
і я
дала
легко,
без напруження,
вирвати
мого хворого зуба.

*

Без тебе
тіло моє —
бутон, застиглий
за частоколом розуму,
де я задихаюсь.
З'явись,
доторкнись руками,
і мій
потьмариться розум,
і вологі пелюстки
набрякнуть,
наллються
соком бажань
і перетворяться в губи,
суцільні губи
на тонкій стеблині
відчуттів і страждань.

*

Кінцем
чарівної палички
лиш доторкнешся ти —
і відразу
оркестр почуттів
заповнює мене:
від вогню пристрасті
у фіолетовім вихорі
до сонячної ніжності
жовтаво-помаранчевої.
А минуть чари —
і тихі смарагдові хвилі
колисають мене
в легкій хитавиці.
І паморочиться голова
від райдуги
кохання.

*

На дні водорию
чуттів
гублю нитку
дійсності,
і лише
не дають
твої очі
розчинитися
в насолоді.

*

Заплющую очі
і вмить
відчуваю твої губи,
твої руки.
Твоє тіло
теплою хвилею
накриває
і несе мене
в безвість.
І втрачається
сенс думок...
Не хочу
розплющувать очі
і бачити,
що тебе
поруч
немає.

*

Забути б
назавжди
твій голос.
Та що
лишиться?

Весна мине —
і душа,
як торішній лист,
зморщиться.
Надія піде,
і буде
місто сірим
навколо мене,
і обличчя
виїсть туман,
кохання мине,
і
не стане мене,
розтану в коханні
повністю.
Не йди.

*

Увечері
місто міниться,
воно
в похмуру потвору
перетворюється,
воно
роззявлює
спокусливу пащу,
воно
простотою моєю
впивається:
«Ось
ще одна
не боїться
впасти!»

м. Житомир.

Світ розгратованої крамнички

(шкіц до поезій Тетяни Мартинюк)

В історії взаємин між чоловіком і жінкою чоловіку випала роль приборкувача жіночого духу. Привласнивши жінку, чоловік доклав неабияких зусиль, аби свою зверхність утвердити релігійно, морально, через систему суспільних прав і обов'язків. У біблійному трактуванні жінка — похідне з чоловічого ребра, субстанція вторинна, витворена для потреб чоловіка, субстанції структуруючої, творчої, божественної, як і в традиції дао: Ян — стихія активна, світла, чоловіча, натомість Інь — пасивна, жіноча. Стихія темряви — сфера підсвідомого, інстинктивного, чуттєвого, стихія світла — сфера логіки, раціо. Так чуттєвість стала визначальним чинником жінки, а розум — чоловіка. Захопивши важелі суспільного порядку, богчоловік відчув нудьгу. Позіхаючи та почісуючи зарість на грудях після відправи насолоди над розпластаною на його ложі самицею, він почав думати, як поставити поруч себе богиню-жінку. І вона постала. І знову з його ребра чи то милості. Постала дивно: чоловіки-поети низали вервечки солодких слів про її вроду, чоловіки-маляри обрамлювали її в золоті рами в німбі з немовлям на руках чи посмішкою гетери. Та в реальному бутті жінка так і лишилася загратованою крамничкою, де найбільше цінувалися дві речі: розкішність вітрин і надійність грат, до яких мав ключа лише власник крамнички, що не зазнавав великого осуду, якщо ключів виявлялась велика в'язка. Такий чин деформував жіночу психіку, і ту деформацію час змінив мало. Жінка завжди несла більшу відповідальність за свої реалізовані бажання, якщо чоловік ішов геть, лишаючи на пам'ять плід спільної насолоди. Тому в жінці більше, ніж у чоловікові, ведуть боротьбу почуття і розум. І перемагає не завжди розум, адже жінка зіткана із почуттів.

Поезія вивільнених бажань виразно постає і в добірці Тетяни Мартинюк, початковим контрапунктом якої є образ маленької загратованої крамнички, душі ув'язненої жінки, що рветься на волю. Ув'язнена в дівоче тіло, душа жінки дістала звільнення, коли

дала можливість
легко, без напруження,
вирвати
свого хворого зуба.

Після звільнення від страху перед табу і страху перед болем вона пірнає нарешті в свою одвічну жіночу стихію з усіма відтінками насолод, болю і гіркоти. І це пірнання бажане, без нього жінка — «бутон застиглий /за частоколом розуму», варіант загратованої крамнички. Метафора Тетяни Мартинюк безсоромна і чиста:

і вологі пелюстки
набрякнуть,
наллються
соком бажань
і перетворяться в губи,
суцільні губи
на тонкій стеблині
відчуттів і страждань.

Ще більш сміливим є фалічний образ «чарівної палички», доторк якої викликає в жінки «оркестр почуттів».

Загалом у поетичному світі Мартинючки зіштовхуються дві стихії: вогонь і вода. Вогонь — пристрасть, страждання, біль, що несуть ознаку жіночої індивідуальності, яка прагне розчинитися в чоловікові. А фрази «розтану в коханні», «Твоє тіло, /як тепла хвиля/, накриває і несе мене /в безвість», «тихі смарагдові хвилі/ колисають мене /в легкій хитавиці», «твої очі /не дають/ розчинитися/ в насолоді», вказують на стихію води. Вода — первні жіночої суті. В праслов'янській міфології Дана — богиня, вод, від неї у названих слов'янських рік звуки «дн» — Дунай, Дніпро, Дон, Дністер. А первісна жінка була холодною, символічний образ її — русалка. Кохання — вогонь, принесений чоловіком, вогонь, що витворив жінку з хаосу вод (із піни вод з'явилась Афродіта) і штовхнув знову в хаос вод, адже ніщо так не наближує до смерті, як кохання. Народжуючи, людина виконує свою генетичну місію і опиняється віч-на-віч зі смертю. Розчиняючись одне в одному, кохані перетворюються в андрогіна і втрачають індивідуальність. В акті пошлюблення втрата дівочого прізвища є символом смерті. Розчинення історії роду дівчини в історії чоловікового роду в еволюції «Я» сприймалося б трагедійно, якби за тим не стояла жінка, в суть якої закладено саме таке зникнення «в безвість». Тому смерть жіночої індивідуальності (розчинення в чоловікові) сприймається жінкою як кульмінація щастя. В цьому сенсі поезія Тетяни Мартинюк виключно жіноча, що надає їй особливого чару.

Окремої уваги заслуговують її верлібри-замальовки. Здавалося б, позбавленим чуттєвої експресії, їм залишився холодний споглядальний малюнок, та в поетки пейзаж чи деталь побачені дисципліновано й образно. Ніякого нагромадження слів — строгий і водночас вільний малюнок, за яким легка напівтінь жіночих переживань:

Дощ
на пругких парасолях
скаче,
радіє,
розгойдуючись
на тоненьких променях
сонця,
що прорвали хмари.
Весна...

Іноді її верлібр розриває подив жінки, яка в легкій ході «по ніжній траві» не йме віри, «що зовсім недавно /тут лежав/ крихкий/ холодний сніг», вкотре оголюючи в собі жінку, час якої, на відміну від чоловіка, не має поділу на минуле, теперішнє, майбутнє, оскільки складає один великий день кохання.

Володимир ГРИГОРОВИЧ.

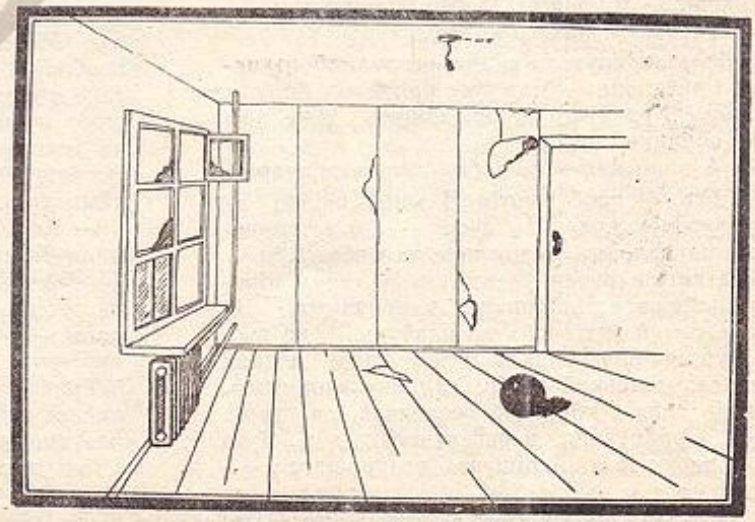

Малярство:
Віктор ЦИКУРА

Геннадій ШКЛЯР

ПІД ТРЬОМА СТОВПАМИ

Уривок з повісті

...Занедужала японська вівчарочка вранці, коли Матвій похмелявся з першим клієнтом: віддав йому полагоджений годинник, а той виставив дві пляшки «Золотої осені». Це труйзілля для робітничо-селянських мас було розлите у гранчаки, і побажавши один одному доброго здоров'я, клієнт з майстром видобули з грубого скла неповторний крем'яний креш. Тоді-то, вливаючи у спраглу за ніч горлянку гемонський напій, скошеним оком Левчик завважив, що з песиком щось негаразд: щуряча шкірка брижилася, благеньке тільце тремтіло. Песик жалісно заскавінчав.

— Що це з ним? — спитав Матвій клієнта.

— Холера його зна. Ці кишенькові собаки — такі делікатні, як городські дамочки. Це тобі не наш Рябко чи Пірат, що його ніяка зараза не бере. До того ж воно, кажеш, імпортне. Може, ходило босе і вхопило нежить чи, не дай Бог, воспаленіє на льогках. А, може, ти його кількою в томаті годував, а воно звикло до марципанів?

І тут гарячий, мов присок, сором обсипав Матвія — він згадав, що з тих пір, як став власником песика, не здогадався бодай крихтою його почастувати. А воно ж не годинникар-підпільник, а собака, та ще й, очевидячки, міська — і їй треба їсти хоча б раз на день.

Левчик знайшов на столі заваляще печиво і кинув його під дверцята небіленої грубки. Песик понюхав подачку, гидливо відвернувся і жебрацьким поглядом пропік Матвієві нутрощі.

— Ти розумієш, — винувато сказав Матвій песикові, — ми завжди п'ємо без закуски. Бо із закускою — ніякого кайфу.

Клієнт зиркнув на відремонтований годинник і заспішив — мав уже притьмом бігти на автобус. Квапливо попрощавшись, вже з-за рогу порадив:

— А коли що — то собаку до ветеринара.

— Еге, — пробурмотів Матвій, щойно за відвідувачем хряснули двері, — до ветеринара. Воно голодне, як циганча на Євбазі*.

Відтак він вивернув кишені — серед мідяків знайшовся пошарпаний карбованець. Це був вагомий «вхідний» до пивбару — на нього Купріянівна видала б без здачі повний джентльментський набір: склянку «чорнила», кухоль пива і копчений оселедчик, а там... Втім, з райдужною перспективою, яка була можливою, Матвій рішуче розпрощався — треба було нагодувати песика. Він сховав його в пазуху, ретельно заклямив на маленький, немов іграшковий, замочок двері хатини й покрочив на роздобутки.

Харчі для японської вівчарочки знайшлися б і в їдальні, і в кулінарії, але звиклі ноги пронесли годинникаря повз них до пивного бару. О цій порі там не було завізно: коло стойок тулилося лише кілька пенсіонерів.

Левчик підійшов до шинквасу, за яким нудьгувала Купріянівна.

— Здрастуйте, Купріянівно, — сказав, граючи бровами. — Ви сьогодні виглядаєте нівроку, як та шістнадцятка.

Безсоромні лестощі (чим вони примітивніші, тим надійніше дурять жіноче серце) влучили в ціль Купріянівна вдячно подарувала Матвієві сяйво разка золотих зубів.

Годинникар видобув замученого карбованця, поклав його на шинквас і не встиг рота розкрити, як перед ним, немов зчезник поставив, з'явився стакан, по вінця наповнений вином.

Рука тіпнулася, щоб узяти його, і Матвій, намагаючись не дивитися на нього, важко зітхнув:

—Ех, Купріянівно, зараз не я ваш клієнт. — Він запустив руку у пазуху, де теплом його серця зігрівалася голодна тваринка. — Ось, — показав песика буфетниці, — воно вже дві доби не їло.

Наче підтверджуючи сказане, Дружок, зиркнувши на гранчак, яким, як Єва Адама, спокушала Купріянівна Матвія на гріх, жалібно запищав.

— Так от, дайте на цього рубля ковбаси.

— Матвію, — сказала вона, відважуючи ковбасу. — Ви такий славний мужчина. У вас таке добре серце. Вам би путящу женщину, щоб зробила із вас людину, — ці незграбні, як ведмежий танець, компліменти були, проте, чулі й щирі, — то вам би з вашими золотими руками ціни не було б.

— Ех, Купріянівно... Де її взять — путящу жінку? Всі путящі замужем.

— А вино, Матвію, випийте. Я вам запишу на список. — Це був найвищий вияв прихильності — в борг буфетниця давала вибраним з вибраних.

Граючи бровами, Левчик спорожнював склянку, песик, задерши мордочку, зирив з пазухи, як ходить борлак його нового хазяїна, і також грав чорними бровами.

* Єврейський базар у Києві. Розташовувався колись, де тепер площа Перемоги.

— Матвійчику, — сплеснула долонями буфетниця. — Ваша собачка схожа на вас, як родний брат!

Незважаючи на ризикованість порівняння, Матвій сприйняв його, як похвалу. Окрім того, порівняння було віще. Про це годинникар дізнається скорше як за півгодини.

Прийшовши в свою хатину, Левчик красиво, навскоси, нарізав ковбасу, розстелив під дверцятами грубки газету і поклав на неї пахучі кришеники. Дружок, що до цього тихенько скімлив, пантруючи кожен рух господаря, подрібцював на очеретинах ніжок до ковбаси, понюхав її й відвернувся.

— Ну ти, брат, даєш, — здивовано мовив Матвій і безпорадно присів на табурет. — Може, ти собі думаєш, що тебе марципанами годуватиму? Хоч-не-хоч, а доведеться тобі звикати до кильки в томаті.

Песик, ворушачи гострими вухами, уважно вислухав це і знову заскімлив, покружляв по кімнатці, хиляво вийшов на середину її, загарчав, наче йому забракло духу, й завалився набік, судомно випроставши лапки. І якби не здіймався ледь видимо ніжний сизий живіт, можна було б подумати, що Дружок сконав.

«Треба йти до ветеринара», — подумав Левчик, зітхнув і зірвав ковпачок із залишеної відвідувачем пляшки.

Коли забулькала рідина, песик скочив, наїжачив на загривку щетину і люто загарчав.

— Що, Дружок, гарчиш на хазяїна, що п'є? Не подобається тобі, що хазяїн — п'яниця? — сказав Матвій, підносячи до вусиків гранчака. — А мені самому, думаєш, подобається?

І тільки він намірився випити, як песик, мов руда блискавка, злетів з підлоги на коліна, з них — до обличчя. Матвій відсахнувся, затуляючись руками, впустив гранчака і той, сяйнувши золотавими бризками, з брязкотом покотився долі.

Коли отетерілий годинникар розплющив очі, песик, стоячи на тремких од пристрасті лапах, жадібно вилизував розлите на підлозі вино.

Неймовірний здогад приголомшив Матвія:

— То т-ти, ти, брат, — алкаш?.. га, алкаш?

Дружок злизав з брудної підлоги калюжки і благально глянув Левчику в очі.

— То ти з похмілля хворів, неборака? — чудувався Матвій. — Ця хвороба нам відома, як дорога до пивниці. Значить, ось чому тебе збули одесити. Бо ти, брат, п'яниця! А кому на сьогодняшній день потрібен п'яниця?

Дружок підлабузницьки виляв хвостиком. Щоб зовсім розвіяти сумніви, які ще, як вуглинки в погаслому багатті, жевріли, Матвій знайшов під столом порожню бляшанку з-під консервів, поставив її на газету біля ковбаси і під щасливе повискування песика налив грамів сто п'ятдесят. Цю порцію чотириногий алкаш вихлебтав умить.

— Закушуй, — присів навпочіпки біля песика. Той, здавалося, зрозумів, але, понюхавши ковбасне кружальце, знову прохально задер мордочку. —М-нда, — почухав сиву хмарку на потилиці Матвій, — не даремно казала Купріянівна, що ти на мене схожий, як рідний брат. Я теж тільки занюхую, бо із закускою — який кайф? Що, ще шарпнеш?

Левчик ще хлюпнув у бляшанку, а сам приклався до шийки пляшки.

Отак удвох вони й запорали «півторачку». Дружок, востаннє лизнувши дно бляшанки, скочив на коліна господареві, зручно вмостився на них і перед тим, як задрімати, вдячно торкнув шорстким язичком його руку.

—Такі-то діла, — гладячи живий клубочок, зітхнув Матвій. — Тепер, коли нас двоє питущих, мені треба вдвоє більше заробляти.

Левчик відчував, як у його грудях відроджується вже давно забуте батьківське тепло. Він сидів, боячись поворухнутися, щоб не сполохати його, зберегти якнайдовше. Але треба було йти до Трьох стовпів, де, може, трапиться клієнт. Він встав, обережно, як в пригорщі воду, відніс Дружка на топчан, вкрив його, але, зметикувавши, що песик може проснутися в порожній хатині, злякатися й наробити гвалту та шкоди, узяв його в пазуху.

Біля Трьох стовпів курив і балакав одразу з кількома кругличанами Федір Обертас.

— Слухай сюди, Федю, — сказав Матвій, потіснивши Обертаса подалі від цікавих вух, — ти бачив, щоб собака пила вино, як євбазівський биндюжник?

Багато чого випало побачити й спізнати Обертасу на цьому світі, якому він не переставав дивуватись і який не втомлювався любити, але питущого пса — не доводилось. Він подумав і сказав:

— П'яних гусей бачив: баба вилляла старий вишняк, а вони ягід наковталися. А собаку... Ні, собаку не бачив.

Матвій видобув з пазухи песика, і той сонно глипнув на Федора.

— Бери пляшку вина і побачиш, що цей собака п'є, як взрослий.

— Матвію, — докірливо мовив Федір, — як ти хочеш випить, так і скажи без вихилясів. Для вихилясів шукай собі крилівського когута.

— Так ти мені не віриш? — театрально обурився Матвій.

— Не буває такого. Тварину можна раз напоїти. Алкаша з неї не зробиш, бо в жодної скотини, крім людини, нутрощ до горілки не пристосована.

— Федя! — накондубасився Матвій. — Вік не бачити свободи.

Серйозна євбазівська клятва похитнула Федорове недовір'я.

— Ну, гаразд. Пішли.

Вони купили в гастрономі пляшку ходового вина й невдовзі були у хатині годинникаря. Матвій відкрив пляшку з острахом винахідника, що вперше показує дослід привселюдно: він уже не раз робив це, він впевнений, але все ж... Як тільки на сріблясте дно бляшанки впали перші краплини, Дружок притьмом підскочив до неї.

Федір вражено, але уважно, спостерігав, як песик припав до питва, Матвій якусь хвильку стояв з таким виглядом, наче він сам виплодив песика, вже від народження питущого,

а потім приклався до шийки пляшки і немов засурмив переможну пісню. Він не пропонував Федорові випивки, бо той не тільки «чорнила» — і марочних вин не вживав.

Дивлячись на Дружка, що жадібно хлебтав спиртне, Федір уявив його на задньому сидінні станційного газика — які перспективи для розваг теплих компаній обіцяло володіння цією зіпсованою тваринкою! Крім того, що песик уже вмів, він навчив би його ходити на задніх лапках і робити стійку на передніх, носити в зубах капелюха, витягати з колоди потрібну карту. О, він би багато чому навчив би, але доля розпорядилася так, що песик, цей непотрібний напарник по випивці, дістався Матвієві.

— Матвійку, ти на нього не виробиш, — сказав Федір, коли песик вилизав бляшанку і задер мордочку, просячи ще.

— Так, дуже п'юща собачка.

—Слухай, нащо воно тобі? Тільки морока. Продай — четвертну даю, ну і могорич, звісно.

— Та... — сказав Матвій, ховаючи очі.

— Дві четвертні — і по руках, — піддав жару Федір.

Це вже були гроші. Федорові здалося, що годинникар завагався: поповзла угору брова, винувато глянув на песика.

— Федю, — сумовито сказав Матвій, — я тобі його й так віддав би, але розумієш... Розумієш, я його полюбив. Як малу дитину.

— Ну, що ж, — зітхнув Федір, — жаль. А ми б з ним такі колеса робили б!.. Але любов — діло святе.

м. Ружин.

Кацик ШЬОПФЕР

ACTUS ACUTUS

Новелета

Іншим разом такий діалог був би цілком можливим і навіть доречним, думав він, пестячи пучками пальців високе чоло, що круто обривалось від корінців волосся до тоненьких брів, які гостро тремтіли, немов повіки, бавлячись, збігав тоненьким містком до тріпотливих ніздрів, посковзувався і з мазохістичним задоволенням падав на тверді вилиці (майже чоловіче обличчя — чому мені подобаються саме такі?), порізуючись об мушлі вух, напівзакриті волоссям, з гарячими від засмаги мочками, і завершував задихану стадію на підборідді — вище були розпалені й живі губи, що моментально пробуджували асоціацію з норовистим конем —тонка і лискуча шкіра, оксамитна, рухлива аж до нервового трему, — або з шелесткою травою (така росла коло їхнього заміського будинку: завжди темнозелена, мов перед дощем, покрита сріблястим пухом, широка, мов мечі, гостра; дитиною він не раз різався об ті стебла, заслухавшись шелестом трави). Далі була невідомість — аж страшно, у всякому разі, десь у сонячному склепінні ріс холодок, мов перед стрибком у глибоку зелену воду; він таки наважився, хоч, як йому здавалось, зовсім і не вагався, і поринув у холодні хвилі, що обпікали і переплавлювали його на щось зовсім нове, а може, вони таки були гарячими? Перелітав з хвилі на хвилю, занурювався на неможливу глибину аж до втрати свідомості і, знову вириваючись на поверхню, хапав майже оніміли губами червону краплю рятівного повітря. Море хвилювалось, він же зачерпував його обома пригорщами, намагався обняти, приборкати, підняти над собою і вилити, немов дощ на землю, — а море розтікалось поміж пальцями невідомо куди, та він таки хотів зрозуміти, чому воно таке гривасте, і все зачерпував до повного знечулення. Може, од відчуття безуспішності на око виплила сльоза; він її засоромився і непоміт но тернув носом об оксамитну шкіру, але гривастий зрозумів, тонко зашемтів від розчулення і притишено застогнав — засміявся.

Море трохи вспокоїлося і він міг уже розглянутися. Ніде не було видно тверді — лиш дві стихії (а чи одна?) — злились докупи так щільно, що ніде не було між ними межі. Ген, скільки оком видно, мріло до болю — так, до болю знайоме з дитинства видиво, обриси його світу, велетенського, де він, раптово такий змалілий, цілком щез; світу розверзнутого, наче саме море, — дуже, дуже знайомі і через те такі прекрасні, такі бажані і манливі, аж ніби навіть відрізані. Дивні відчуття, але він не намагався їх аналізувати, він навіть не хотів того, якщо би й зміг, — він просто бачив той світ і тим жив.

Руки продовжували механічно загрібати воду, хоч мета пізнати її вже розвіялась, — оте загрібання і було самим пізнанням, дарма, що не продовжувало пам'яті. Руки самі собою зрозуміли це і одразу якось вжились у свою роль, незалежно від його бажань. Та і яка там воля — його несло підводними нуртами наосліп, і не було на те ради. Море зно-

ву захвилювалось, щораз більше збурюючись; він мимоволі пригадав, що тільки-но хотів щось роздивитись пильніше — може, то був струмінь води, що прийняв на мить обриси людського тіла, — але вже мусив боронитися від натиску хвиль, від напору солоної води, що геть забивала подих. Осліплений, він щосили намагався випливти, вижити, ковтнути крізь сціплені зуби повітря, що ранило пересохле горло, аж раптом зрозумів, що то його власне хвилювання, — тоді зібрав усю свою волю і виринув, вискочив увесь з води, без жодної бризки, і полетів. Політ, зрештою, не відрізнявся особливо від плиття, тіло ще декілька разів по інерції здригнулося, мов відбиваючи натиски знахабнілих, агресивних хвиль, а потім усе раптом ніби зітхнуло, розпросталось кожним м'язом так погідно і усміхнено, мовби щойно втих настирливий біль, що довго вже переслідував, — і той усміх жив у ньому і одночасно поза ним, чи й він сам плавав у ньому, безмежному і сліпучому, як небо.

Тепер під його рукою плив собі потік, прозорий аж до дна; там лежали якісь сірі камінці, що під товщею води здавались цікавими, мало не чудесними. Він відчув суш у роті і схилився напитись — потік гвалтовно збурився, поверхня взялась брижами і вода стала непрозорою. Він підняв голову й сам здивувався: чомусь здалося, що такі самі сліди на воді мав би лишати дощ, падаючи на її поверхню.

Раптом сталося щось і зовсім несподіване: потік всох, з шурхотом розсипаючись, і все навколо освітилось неймовірно яскравим світлом, в якому згоряв і він сам, мов струна з тихим мелодійним дзвоном. Страх охопив його, і він змушений був, аби втишити раптовий чвал свого серця, прошепотіти щось — без сенсу і звуку.

Поряд з ним луною відгукнувся приглушений жіночий скрик, короткий, напівпроковтнутий, цілком безпорадний, у якому, як у дзеркалі, відбився його страх. Лампа світила гостро, впиваючись голками у його око, і біль проникав углиб, кудись аж до свідомості: вона все бачила, все, все, кінець... Раптом його душа запротестувала, розпач здетонував пружний клубок м'язів і ударом кулака швиргонув лампу геть. Біль у руці передався рубцеві, мовби на обличчя кинули розпечену павутину, запалив кров, і вона дзвоном замолотила зсередини у скроні, аж в очах постали червоні кола.

Істота коло нього притихла, навіть подиху не було чути, зовсім зникла. Він знову лишився сам, єдиний у всьому просторі, холодному і ворожому, як чужі ночі. Разом зі спогадом прийшов знов страх, власне, не страх, а свідомість інородності, свідомість безжальна і тупа, холодна стіна, що роззброювала, перетворювала на тварину з інстинктом самозхисту за всяку ціну. О, це була страшна свідомість, вона збільшувала час, ростила його до неймовірних розмірів, він просто ставав зайвим, надокучливим, нестерпним, він знецінював усе.

Інстинкт самозбереження, вловивши якийсь порух, примусив його оговтатись. Він розціпив зболілі м'язи щелеп, роздер зашерхлі вуста і рвучко ковтнув повітря. Тіло блискавично зреагувало на дотик, перетворилось на згусток м'язів, готових щомиті вибухнути, відбити, вразити, але здивовано завмерло знову. М'яка, неймовірно ніжна і тепла долоня обережно лягла на його плече, погладила делікатно пальцями, потім осміліла, поповзла вгору по шиї і раптом майже зухвало лягла на його очі.

Страх відкотився у найглухіший закуток мозку, проте вперто не хотів полишати його єства. Він зрозумів раптом цілком ясно, що страх — це і є він сам, що це — плата за короткочасний тріумф і свободу бути собою, і вжахнувся; усвідомлення скувало всі відчуття — він аж затерп, ніби мрець — спокійний і холодний, у якому дотлівало лише преясне рацію.

Аж тепер до його свідомості дійшли мовлені нею слова —«ну, що таке»; раптом почув їх, ніби з довгої труби, і вони висіялись у ньому, почали проростати відлунням, наче з порожнини. Нащо, нащо, нащо — билось у ньому тривожне почуття провини — не його, а ніби чиєїсь, — того, хто штовхнув його на неймовірний, жахливий злочин.

Рука ще пестила його могутні плечі і голову з орлиним, із перебитим носом, профілем, пестила волосся, пестила і пестила, аж доки він зрозумів, що вона терпеливо чекає сповіді, аби зцілити його.

Міг би все оповісти, але чи зрозуміла б? Та й не хотів їй вділяти отого жаху, якого він сам не міг до кінця пережити, щоб остаточно забути. Жах невідворотності і чекання, жах постійного тваринного страху за життя, жах поранення, присмачений запахом пороху і пустелі з чужим скрипом піску і зорями, і, нарешті, оте плюгаве відчуття, плюгаве і липке, — жах від кинутого недбало слова.

Пригадав — і знову охопило огидне почуття страху і відрази, почуття, що зароджувалось глибоко десь у шлунку, невблаганно росло, заповнювало всього по вінця і рвалось з горла хрипом і блювотинням. Саме життя було нічим перед тими словами, через які, власне, він і став для того, минулого, життя пропалим безвісти. Те, колишнє життя, знову запротестувало, зробило спробу випростатись, обняло його, дихнуло вогнем у покалічене обличчя, зсудомило болем і вибухнуло таки глухим, задавленим риданням.

Пестила його могутні плечі і голову з орлиним, із перебитим носом, профілем, пестила волосся, пестила і пестила, аж доки він пригадав давню полегкість: коли машина роздавила пса, його улюблення, і він безутішно плакав — прийшла мама, мовчки посадила його собі на коліна, і вони довго сиділи отак, злегка похитуючись. Але те видіння віддалялося і зникало, западало поволі в непам'ять, як і всі пережиті тридцять літ.

м. Львів.

Микола СУЛИМА

КРИПТОГРАМИ

КЛАСИЧНИЙ ТРИКУТНИК
(ВАРІАЦІЯ ДЛЯ ТРЬОХ КЛАВІШ)

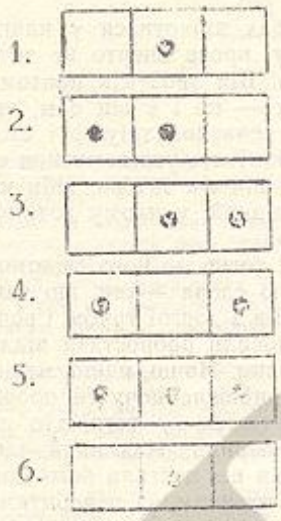

1971

СПОВІДЬ ПІАНІСТКИ

Поки не була заміжня —
пальці літали по клавішах.
А тепер безіменний на правій руці
поважчав:
дев'ять літають, як і колись,
а цей,
мов чужий, —
звуки фальшиві видобуває.
Поки не була заміжня —
пальці літали по клавішах.

1972

КОМПОЗИТОРУ В. СІЛЬВЕСТРОВУ

Зустрів,
Запитав:
«Черепахо,
Вас гладив
Хто-небудь
По спині
Під панциром?»

1971

Дощовий черв'як снідає своєю дорогою
Дощовий черв'як обідає своє дорогою
Дощовий черв'як вечеряє своєю дорогою
Тільки під час дощу вилазить води
напитися

А потім знову
про
дов
жує
їсти
свою
до
ро
гу
.
.
.

1971

Злякався —
волосся піднялося,
чесав — не лягало,
бриолінив — не допомагало,
остригся — вистачило на місяць,
поголив — вистачило на два,
почав молити Бога,
аби стати лисим.

1972

Скло акваріума
не продовжує води,
а рибки чекають дива
і ніколи не сплять,
щоб не прогавити його.
Плавають рибки у квадратній воді.

1972

НІЖНІСТЬ

(варіація на тему Б.- І. Антонича).

Ь

1969

ЕЛІБО

Мирослав МІЛЯНОВСЬКИЙ

*

я тебе ще запрошу
на останнє сьогоднішнє танго
вечір так нереально
виростає поволі у ніч
піаніссімо поглядів струнних
добуває примхливий маестро
діалог передпліч і колін
владно глушить гомін сердець
розпанаханий ритм сліпі рими
водоспади словес і волосся
панічна тропічна задуха
тупий гніт нездійснених бажань

пальці вікон ослабли
і трави не зім'явши зів'яли
на блідому обличчі ранку
сірий холод спустошених шиб
відшуміло останнє танго
мов слова передсмертних молитв

*

двоє долоней човником
а між ними пам'ять,
грудей стегон волосся
тіла твого
погляду гордої шиї
що геть зриває
одяг узвичаєнь
й іржаву петлю дволикого змія
моралі
кожен раз у тому ноєвому ковчезі
висилаю найніжнішого і найдивнішого
білого голуба
у пошуках зеленого пагона
свідчення оновленої тверді
і молюсь
неіснуючому богу
аби не вертався мій голуб
ані японським журавликом
ані чорно-білим лелекою
ані

двоє долоней човником
оце і все

*

З соборів душ всю здерто
позолоту —
сусальні мислі вартісні завжди,
і світять більма болем іздалека
під небом безпечальної нужди.

Розбиті куполи, немов німі могили,
розкопані у пошуках скарбів, —
навколо кості викинуті долі —
мерців чи, може, горекопачів?

Усю до нитки здерто позолоту
і порожнину випито до дна.
Вороння лиш живе на ребрах голих.
Сумний подзвін. Блакитні небеса.

Олександр СМИК

АЛКОБОЛІ

*

Коли все нутро розгоєне —
Ти пробуєш нити зілля.
А між твоїми запоями —
Білочка біла-біла.
Білочка, мов хуртелиця,
Холодно. Такий щем...
Тоді за наступним келихом
Буваєш в дитинстві ще —
Розкуйовджений і розхристаний,
В тебе білочка у руці...

Ми давненько з бабусею Христею
Лікували дурниці ці.

*

Мене впізнали в черзі
Смердючі алкаші.
А я ж такий тверезий!..
І хто мені вони?
А я ж такий тверезий,
Що відгадав секрет.
Куди зі двора щезли
Сорочка і берет.
А я такий поважний
І цяця от така!
Товариш все розкаже...
Спитайте у Васька!
Ми в космос з ним літали,
Пішли в тартарари...
Якби ви запитали:
А де ми не були?..

*

Це не просто хміль. Це — український.
Той, що розростається в душі.
На його листочках кожній жінці
Ти готовий присвятить вірші.
Цей як зацвіте — навколо плачуть.
Цей як захмелить — тоді в розніс.

Тільки де ж ти, славонько козача?
Замість стягу — малиновий ніс.

*

Ой, не за те козак п'є, що є,
А за те, що буде!..
Наливай, корчмарю, нам гіркої сльози —
Може, із безодні дна вийдемо у люди.
Наливай, корчмарю, нам гіркої сльози,
А сліпому кобзарю наливай побільше,
Хай, як чайки над Дніпром, думи пролетять.
Живемо так живемо! Чим далі, то й гірше.
Бувша воля, бувша слава... А де її взять?
Може, підем москаля виганяти з хати
Чи звоюєм бусурманський нехрещений рід,
Може, підем, як колись, ляха воювати —
Хоча цур їм! Ясне панство ходить без чобіт...
Кобзар струни перебрав. Струни та підструнки,
Посміхається лукаво: «Чим ми, хлопці, гірш?»
«Слава! Слава Україні! — прозвучало лунко. —
Годі душі віддавати за злиденний гріш!»
Заплескалися в журбі оселедці сиві,
Жид горілку підлива: «Хлопці, не журись!»
Хмелем душу обливав, наче баба хтива,
А під ранок козаченьки хмелеві здались...

Ой, не за те козак п'є, що є...

м. Рівне.

Андрій ІВАНОВ

* * *

Сюрреалізм почуттів
Залив галасливими фарбами
Мовчазну бруківку тротуарів
Крики кольорів
Стали Народною ідеєю
Від цього сюрреалізм
Здавався справжнім

* * *

Хороми світанку зводять
Шпиль променів.
Скелети дерев, що
Обростають м'язами листя,
Стукотять морзянкою
Про Великий Похід.
Це все приходить
Звідти, де заглядають
В очі леза вічних багнетів,
Де тіні назавжди пришпилені
На хоромах світанку.

* * *

Час змією повзе
по вулицях днів та ночей
зупиняючись для тих хто
помер

* * *

Виснажений день стомлено
Впав на асфальт,
Де його розтоптали
тисячі ніг. Завжди
стурбованих...
Ніч...

* * *

Монтуючи зображення
у своєму вікні,
Захоплюєшся грою тіней,
Сприймаєш їх за живих істот,
Які просто порівняли себе
з Вищою Силою.

* * *

В коробці дна
З'явилась дірка
Через неї постійно
Пролазить ніч
Але чомусь вона без голови

* * *

За високим частоколом,
Вишукуючи шпарину,
Лазить сірий кіт
З номером на грудях.

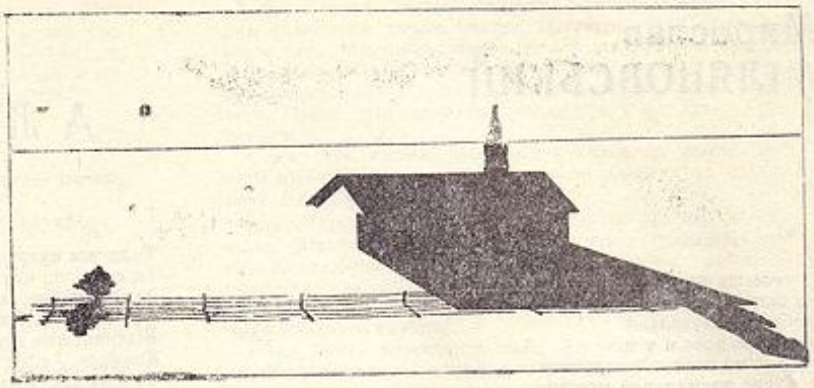

Малярство: Віктор ЦИКУРА

* * *

Дорога в небо
обірвалась.
Очі сірих ночей
застигли.
Я стану безмежним
звіром.
В обмежених ваших
очах.

м. Ніжин

Анатолій ДНІСТРОВИЙ

МОЯ ДОБА

Ця ніч, як побита вітрина,
З якої дивлюся на ранок,
І сонце розпустить вітрила,
Аби освітити мій ганок,
Воно, як потужна машина,
Промінням омиє серпанок.
Це день.

Забігають автомобілі,
Вовтузячись в трубах кварталів,
Прокинуться сірі будівлі
Між гіллям зелених коралів.
Спливають бруківки каміні
Під тягарем тисяч сандалів.
Мій день.

На площі, де збирався натовп,
Я хтів знайти самотність духу.
Мене ганив хтось вголос матом!
За те, що став йому на ногу.
Мій настрій зіпсував злим матом, —
Як кіт, що перебіг дорогу.
Злий день.

Тамуючи свою невдачу,
Як пес, зголоднілий на м'ясо,
Шукав у юрбі я розвагу,
Спиваючи келихи квасу.
Я мріяв купити помаду
Для тебе, я мріяв за квасом.
Твій день.

І витримать зустріч несила
З тобою, ще гірша розлука,
Для мене це, як слону крила,
Як в пеклі для грішника мука.
Вже ніч, як побита вітрина.
Вона, як провісник розлуки.
Це ніч.

* * *

Весна,
що смердить війною,
пускає сухі бадилля котиків
у мою душу, —
марить зимою.
В окопах гріються снігові баби.

* * *

За вікном тріскотить дощ.
Почався новий урок розпачу.
Педагог дощу — гроза —
Гнівно наказує бездарним учням,
Котрі, як миші,
Поховалися по своїх темних
кімнатах.
Полохливо бігають їхні очі,
До глибини пронизані педагогом,
Який забув, як навчати,
А зумів лиш залякати.
Гіпноз природи панує
У герметизованій свідомості мозку,
Який творить одну молитву.
І тіло, як серпневий сніп,
Падає навколішки,
Будуючи своє уявне майбутнє,
Котре настане тоді,
Коли прийде час
зімкнутих вій.
І нерухомих скульптур
У футлярі.

* * *

Ліниві ослики часу тягнули
покривало ночі.
Сірі шинелі йшли на смерть.
На лінії, що ділить дві ідеї,
від крові чорніє сніг.
Удосвіта зграя ворона
проспіває останній гімн
переможених.
Ранкове сонце злякається пітьми,
В яку сірі шинелі йшли на смерть.
Люди з воронячими дзьобами
скубали свою жертву.
На яку наступив чобіт ворога.
Його нащадки
весело бавилися
у реквієм.
Мертві не посміхалися.

* * *

У окуляро вікна я дивлюсь
І бачу дно,
в якому живе той —
хто не вмирає,
Мішаючи сіре місиво мряки,
що давить на голову
лещатами.
А та плює словами,
які стікають по пласі
на червоний від крові
пергамент.

м. Ніжин.

Василь
ВРУБЛЕВСЬКИЙ

КАВА — СУТРА

П'ЄСА «НА ТРЬОХ»

Герої: Роман
Маргарита (вона ж Марго)
Ната

ДІЯ ПЕРША

Стандартна кімната малосімейки на вісімнадцять «квадратів», продовгувата і вузька: у стіні праворуч — вікно, у кутку від вікна — телевізор, на телевізорі — ваза, у вазі трійко гвоздик. Меблі: платяна шафа, кілька книжкових полиць (з книжками), «не першої свіжості» стіл, півдюжини стільців (з-поміж них більш-менш «пристойних» один чи два), розкладний диван (спинка зведена).

На дивані сидить чоловік літ тридцяти — зодягнений у джинси і строкату сорочку, два гудзики її від горла розщібані. Прихилившись плечем до спинки дивана, гортає без особливого інтересу якогось журнальчика.

З'являється Ната. В руках у неї таця, на таці — порцелянова філіжанка.

НАТА. Ну, ось і я!

РОМАН. Нарешті!

НАТА. Що, знудився вже?

РОМАН **(відклавши журнал).** А ти як думаєш?

НАТА. Я не думаю, я знаю. Але моєї вини тут майже ніякої — ти ж прийшов так несподівано! **(Ставить тацю на стіл).** Хочеш того чи ні, але доведеться тобі ще трішечки понудьгувати — я знову щезаю на кухню.

РОМАН. Ій-бо, ти дарма турбуєшся, Нато! Нічого не треба видумувати, я не голодний.

НАТА. Мене це менше всього обходить, голодний чи ні. Ти ж прийшов у гості.

РОМАН. У гості — так, але ж не вечеряти. Зайшов просто посидіти з тобою... Побалакати...

НАТА. І тільки? **(З деяким кокетством).** Лише побалакати?

РОМАН. Ну... Не тільки...

НАТА. Цікаво-цікаво! А що ще?

РОМАН. Давно не бачилися... Скучив...

НАТА. Так? Навіть так?

РОМАН. Так...

НАТА. О, то це вже ближче до діла. Чи то пак — до тіла!

РОМАН **(ледь розгублено).** О!.. Ти... Ти...

НАТА Ну-ну, не затинайся! Це не в твоєму стилі!

РОМАН. Ти непередбачувана...

НАТА. І хіба ж це погано? Кажуть же: чим більше в жінці непередбачуваного, тим вона бажаніша...

РОМАН **(переймаючись її настроєм).** Так-то воно так, одначе...

НАТА. Що — одначе?

РОМАН. Ти дуже змінилася, відколи бачилися востаннє...

НАТА. На краще? На гірше?

РОМАН. Розкутішою стала...

НАТА. Розкутішою, кажеш? І що — це погано?

РОМАН. Погано? Та ні... Тобто, навряд... Але чи краще, не знаю.

НАТА. Щось тебе важко зрозуміти? Не погано, але й не добре... **(Враз посерйознішала).** Зате ти не змінився. Аніскілечки! На граминку навіть!

РОМАН **(зводить вгору брови, посміхається).** А що ж ти хочеш? Давно вже я — давно! — не хлопчик. У моєму віці чоловікові вже треба остерігатися різких змін. Чоловіки повинні брикати до двадцяти восьми, а далі — все, амба...

НАТА. Брикати? Що ти маєш на увазі під оцим «брикати»?

РОМАН. Усе!

НАТА. Усе?

РОМАН. Ну, Нато! Ти ж розумна жінка. Хіба тобі треба розтлумачувати очевидне?

НАТА. Оче-видне! Тобто: те, що бачиш. Так? Але ж ти дивишся на світ своїми очима, а я — своїми. Отже, ми й бачимо усе по-різному...

РОМАН. Ну!.. Це ти вже полізла у хащі. Відкинь ти, бога ради, це своє філософствування. До життя треба ставитися простіше!

НАТА. Так-так. Але мені здається, що я й так все спрощую. Далі вже просто нікуди. Ось ти говориш, що я нібито розкутішою стала. Але ж ні, Романе, ні! Не розкутішою я стала, а брутальнішою. Брутальнішою, розумієш? Я для себе усе вже до того спростила, загнала у такі примітивні схеми, що на часі і вжахнутися...

РОМАН. Цікаво-цікаво.

НАТА. Нічого цікавого!

РОМАН. Цікаво: до чого ти ведеш? У мене таке враження, ніби ти задалася наговорити мені добрячу кіпу бридкостей про себе, викликати в мені зневагу і таким от чином здихатися мене.

НАТА. Здихатись тебе? Думаєш, коли б я цього хотіла, то не знайшла б іншого способу? Думаєш, я не змогла б обійтися без зайвих слів? Та я б просто не відчинила тобі двері — от і все.

РОМАН. Ну, двері... Це несерйозно... Хоча! Ти жінка. А це у характері жіноцтва взагалі: набрид чоловік, законний так би мовити, або ж коханець — нічого з ним панькатися...

НАТА. З яких це пір ти зробився ненависником жінок?

РОМАН. Я — ненависник? Ні в якому разі. Я ж лише констатую очевидне.

НАТА. Оче-видне! Оче-видне! Щось із твоїми очима, Романе, негараздне. Яка полуда їх заслала?

РОМАН. Ну, ось... Я винен! З хворої голови на здорову!..

НАТА. Облиш! **(По паузі).** І взагалі — давай припинемо цю дурну розмову... Он і кава вже захолола. А все через тебе...

РОМАН. От тобі й на! Кажеш: «Давай облишимо!» — і відразу ж знову мене винним робиш.

НАТА **(рішуче).** Все, все, все! Я змиваюсь на кухню, бо інакше суперечка не вщухне ніколи!

Забирає з столу тацю з філіжанкою, виходить. Роман встає, проходжується кімнатою в задумливості.

НАТА **(голос із кухні).** Ромо, салат тобі робити зі сметаною чи олією?

РОМАН. Все одно.

НАТА **(голос із кухні).** Тоді я роблю з олією. Зекономлю сметану.

РОМАН **(з іронією).** Ну звісно ж! На кому ж ще зекономиш, як не на мені!

НАТА **(голос із кухні).** Таки правда! Більше й немає на кому!

Роман підходить до вікна, відхиляє край фіранки, замислено дивиться в шибу. З'являється Ната — з тією ж філіжанкою, але без таці. Ставить філіжанку на край стола.

Що ти там угледів?

РОМАН**(не обертаючись).** Нічого. Хіба щось побачиш? Ніч...

НАТА. Кава! Смакуй, а я ще на хвильку...

Виходить.

Роман відходить од вікна, бере філіжанку, сідає на диван, неквапом п'є.

Знову з'являється Ната — з пляшкою горілки і чарками. Ставить все це на стіл і знову йде, за хвилину-другу приносить тарілки із салатом, дрібно нарізаною ковбасою, хлібом. Опоряджує стіл. Роман спостерігає за нею з якимось дивнуватим, майже відсутнім, виразом в очах.

Мислителю, сідай до столу!

РОМАН (**спохопившись**). А кажеш, що не чекала! (**Киває на пляшку**).

НАТА. Ти про це? Та то ж від твоїх минулих відвідин лишилося. Як бачиш, нечепана...

РОМАН. Дивина! (**Підходить до столу, бере стільця, сідає**). Невже ніхто за цей час навіть не заглянув до тебе?

НАТА. Чому ж? І заглядали, і заходили. Але я сказала собі, що цю пляшку вип'ємо удвох з тобою... Якщо... Якщо ти все-таки ще прийдеш...

РОМАН. Я розчулений! (**Бере Нату під лікоть, садовить поруч, обіймає**).

НАТА. Звісно, можеш іронізувати...

РОМАН. Можу... Але, повір, я і справді... Ну, може не розчулений... Скажімо, мені приємно чути. Хоча розумію, що це — просто жарт.

НАТА. А якщо ні?

РОМАН. Тоді — тим паче приємно... (**Пригортає до себе**). Можна тебе поцілувати?

НАТА. А тобі хочеться?

РОМАН. Хочеться. Дуже навіть.

НАТА. А треба?

РОМАН. Якщо хочеться — значить, треба!

НАТА. Що ж, цілуй...

Підставляє щоку.

РОМАН. А губки.

НАТА. У губки? В губки потім! (**Сміється**). Не все одразу! Чи ти кудись поспішаєш?

РОМАН. Ні, що ти!.. Я ж сказав: скучив за тобою.

Пересилюючи удаваний опір Нати, цілує її в губи.

НАТА (**схвильовано, навіть дещо збуджено**). Який ти все-таки!.. хороший!.. (**Схиляє голову на Романове плече, шепоче**). Чому, чому ти так довго не приходив? Я вже й надію втратила побачити тебе... тут, у мене, розумієш?.. побачити тебе знову... Боже, що я кажу?! Ти — хороший? Ні, ти жорстокий! Жорстокий...

РОМАН. Я не жорстокий... Та ні, не те... Звичайно, що жорстокий...

НАТА (**намагаючись затулити долонею йому рота**). Мовчи, мовчи...

РОМАН. Жорстокий...

НАТА. Мовчи...

РОМАН. Жорстокий, це так... Але передовсім до себе. Насамперед до себе... Ти навіть не уявляєш, яких зусиль коштує мені стримуватись...

НАТА. Стримуватись? Навіщо, Романе, навіщо?

РОМАН. Ти ж знаєш...

НАТА. Дружина? Так?

РОМАН (**рвучко відсторонюючись від Нати**). Не треба! Не треба про це... Давай не будемо...

НАТА. Добре. Давай не будемо...

Пауза.

Налий!..

Роман мовчки бере пляшку, розливає у дві чарки.

РОМАН. Ну, ось... За що ж п'ємо? За зустріч?

НАТА. Можна і за зустріч. Таку довгождану, а все ж таки несподівану і негадану... Можна сказати — випадкову...

РОМАН. Випадкову? (**Спалахнувши, відразу ж заспокоюється**). А врешті, схоже й на це... Що ж, у кожній випадковості, як сказала одна мудра людина, обов'язково є закономірність. Певно, для тебе цей мій прихід — випадковість, але для мене... Утім, я говорив вже, здається...

НАТА. Говорив... Не варто повторюватися. Інша — певно, теж мудра людина — сказала: коли навіть одне-єдине слово, та й звук навіть, повторити кілька разів, сприйняття вже не те, що спершу. Виникає відчуття фальшивості. Підозра, що це — фальш... А я не хочу, не хочу, аби у мене з'явилося подібне відчуття. Не хочу...

РОМАН (**піднімаючи чарку**). За зустріч!

НАТА. За неї...

Випивають. Пауза.

Роман спершу бере до руки веделку, та одразу ж відкладає її, дістає з кишені цигарки.

РОМАН. Не заперечуєш?

НАТА. З якого дива? І сама закурю, якщо пригостиш...

Роман дістає цигарку для неї, чиркає запальничкою.

Зачекай, я принесу з кухні попільницю...

Ната виходить, за кілька секунд повертається з круглою скляною попільничкою, ставить її на стіл, сідає на «своє» місце.

Чому ти мовчиш?

РОМАН. Так...

НАТА. Ну ось ще! Скільки не бачилися, а ти прийшов і мовчиш, слова не витягнеш з тебе. (**Ображається. Утім, більше для удаваності**). Хіба зі мною вже й поговорити немає про що?

РОМАН. Тепер я тебе спитаю: «Хіба ти кудись поспішаєш?» До ранку матимемо доволі часу і на балачку, і на все інше.

НАТА. І на все інше?

РОМАН. Авжеж! І на все інше...

Ната несподівано підхоплюється, нервово проходжується вздовж столу.

НАТА. Отже, ти прийшов покористуватися мною? Так?.. Наче якою-небудь річчю!

РОМАН (**намагається перевести розмову в жарт**). Чому ж якою-небудь? Не якою-небудь! Чудовою!

Ната дратується ще більше.

Ната. А це вже дзуськи! Я тобі не... не... не лярва!

РОМАН (**стурбовано**). Що з тобою? Нато, я тебе образив? Пробач!.. Повір, не хотів...

НАТА. Не хотів? (**І раптом — заспокоюється. Сідає за стіл, прикурює погаслу цигарку: руки її тремтять, коли підносить вогник запальнички, та однак помітно, що злість її відійшла**). Прости... Це я даремно... Нерви...

РОМАН. Нічого, нічого... Я розумію тебе...

НАТА. Налий ще...

Роман наливає спершу їй, по тому — собі.

РОМАН. Ну що? Мир? Чи за щось інше?

НАТА. Обов'язково — за щось?.. Давай — кожен за своє...

Подумавши якусь мить, випивають мовчки.

Пауза.

А все ж цікаво: за що ти пив? Тільки чесно.

РОМАН. Чесно?

НАТА. Так, чесно...

РОМАН. Тобі конче це треба?

НАТА. Треба.

РОМАН. А якщо... якщо я не хочу казати?

НАТА. Чому ж?

РОМАН. Не левен, що ти знову не образишся...

НАТА. Обіцяю, що ні...

РОМАН. Що ж... Я пив за гріх.

НАТА (**здивовано**). За гріх?

РОМАН. Так. Саме так. За гріх. За гріхопадіння.

НАТА. Гріхопадіння?

РОМАН. Вірніше — гріховознесіння.

НАТА. Гріховознесіння?

РОМАН. Гріховознесіння. Саме так: гріховознесіння.

НАТА. Гріховознесіння? Вперше чую...

РОМАН. Так... Так... (**Пересилюючи вагання**). Так називається один з віршів моєї дружини...

Нату пересмикнуло, вона ледве стрималася, аби не спаленіти. Та враз на її обличчі вимальовується вираз зацікавленості, заінтригованості навіть.

НАТА (**тихо, майже пошепки**). Ти можеш його прочитати? Знаєш напам'ять?

РОМАН. Знаю.

НАТА. Тоді... прочитай, прошу...

Роман замислюється.

РОМАН. Гаразд...

Вчавлює недопалок в попільницю, та одразу ж виймає з пачки нову цигарку, припалює її.

Що ж, слухай:

Ми — сума всіх миттєвостей життя.
Ми — владарі таємних життєритмів,
Де «плюс» — жага, а «мінус» — каяття
За гріх, не вчинений тієї миті,
Коли сам Бог велів нам согрішить,
Прощаючи заранї безрозсудність
Безумних тіл... О, як горить
В вогні пекельному облудність
Намарних дій, намарних слів,
Що ними ми хотіли відкупитись
Від всезборимих, непідвладних почуттів,
Яким було б ганебно — не скоритись...
І залишились губи — ніжні, ніби шовк.
І залишились груди — тугою сповиті.
І залишились руки — сплетені у чови.
І — на твоїх ногах моїх бажань відбиток.
І залишився гріх, не вчинений тієї миті,
Коли сам Бог велів нас: «Согрішіть!»

НАТА (**по паузі, схвильовано, вражено**). Гарно... Навіть не віриться, що так можна... О! Так могла написати... та ні, не написати — відчути... тільки справжня жінка!

Роман мовчить. Здається, що зараз він десь далеко звідси. Обличчя — похмуре, в очах — печаль.

Скажи: ти кохаєш її. Кохаєш?

РОМАН (**ніби прокидаючись від сну**). Що? Ти щось питала?

НАТА. Так... А втім, пробач... Мабуть, я не маю права...

РОМАН. І все ж?

НАТА. Ну, добре... Ти любиш її?

РОМАН. Чи люблю?.. Так, люблю... Вона прекрасна і мужня людина... Жінка... Звичайно, мужність — то не обов'язково для жінки, але в її становищі...

Запинається. Виникає тривала пауза. Обоє почуваються незручно, не знають — що і як чинити.

Однак, не будемо більше про це...

НАТА. Я знаю, як тобі нелегко... Розумію, що доводиться роздвоюватись...

РОМАН (**з докором, різко**). Я ж просив: не будемо про це!

Пауза.

НАТА (**встаючи із-за стола**). Піду приготую каву...

Роман киває головою на знак згоди, зітхає. Ната виходить. Роман припалює цигарку, погляд його натикається на пляшку, деякий час він дивиться на неї так, ніби не розуміє, навіщо вона тут. Тоді рвучко бере її, наливає в свою чарку горілку й випиває. Зробивши кілька похапливих затяжок цигарковим димом, знову наливає і, не гаючись, п'є. Коли з'являється Ната з джезвою і ще однією (для себе) філіжанкою, Роман сидить за столом помітно вже схмелілим і, здається, не таким сумним, як до цього.

Я зробила без цукру...

Розливає каву з кавоварки по філіжанках.

РОМАН (**намагається жартувати**). Знову на мені заощаджуєш?

НАТА. Авжеж! (**Посміхається**). Я ж тобі казала вже, що більше немає на кому! Не на собі ж! На собі не хочеться...

РОМАН. На собі, кажеш, не хочеться? А на мені?

НАТА. На тобі?

РОМАН. На мені. На мені, питаю, хочеться?

НАТА (**сміється**). Он ти про що! На тобі, звичайно, хочеться, і під тобою теж...

РОМАН. Ого!.. Ну, знаєш!..

НАТА. Та знаю ж! (**Сміється**). І чого ти все допитуєшся та допитуєшся? Провокуєш? Та мене ж не треба провокувати! Сама кого хочеш спровокую.

РОМАН. Кого — ти хочеш? Чи кого хочу я?

НАТА. Не чіпляйся до слів! (**Сідає поруч, відпиває каву**). А все-таки, погодься, файну каву я готую. Чи не так?

РОМАН. Так-так. І не тільки каву. У тебе взагалі все виходить окей.

НАТА. Не люблю дешевих компліментів.

РОМАН. Це не комплімент. Констатація, так би мовити, факту. Не більше і не менше... Постав філіжанку на стіл.

НАТА. Навіщо.

РОМАН. Постав, постав!

НАТА. Але для чого?

РОМАН. Ти ж не хочеш, аби я тебе ненароком облив?

НАТА. Але з якого дива ти маєш мене обливати, хай навіть і ненароком?

РОМАН. Не маю. Але можу! Не впевнений, що коли буду тебе цілувати, а ти триматимеш в руці каву...

НАТА. О, в такому раз!.. (**Ставить філіжанку**). Ось, пройшу! Я готова до вживання!

РОМАН. Ба, як банально і як вульгарно... (**Зітхає**). Мені це не подобається...

НАТА. Що — кава тобі не подобається? Ох і нахаба!

РОМАН (**ніби не чуючи її**). Раніше ти не була такою... вульгарною!

НАТА. Раніше? А коли було воно, те «раніше»? Якщо ти прийшов один раз на півроку... а якби прийшов через років три, то взагалі, може, не впізнав би... Все тече, все змінюється — хіба ж ні, любий ти мій? Хто це сказав? Ну, похвалися ерудицією?

РОМАН. Щойно це сказала ти...

НАТА. О, дуже, дуже вдячна! Ти мене вже у мислителі записав? Але я хотіла б бути жінкою! Просто жінкою, котру бажають!..

РОМАН. Ти такою і є!

НАТА. Так? Що ж, до землі тобі вклонитися?

РОМАН. Навіщо ця іронія?

НАТА. Іронія? Це ж твої слова — одна тільки голі іронія!

РОМАН. Але чому? Чому ти так говориш?

НАТА. Чому? Поясню! (**Пауза**). Так от, ти кажеш, що я — жінка, котру бажають, так? Але мені цього мало! Я хочу, щоб мене бажали не два рази на рік, а хоча б трохи частіше...

РОМАН (**зітхнувши**). Ну ось, знову ти повертаєшся до того ж... Ми ж домовлялися!

НАТА (**вмить заспокоївшись**). Пробач. (**Обіймає його, цілує**). Пробач! Востаннє обіцяю: більше не буду... Ні слова більше про це. Вірниш?

РОМАН. А що ж мені залишається?..

Пауза.

НАТА (**аби здолати незручність**). Може, вип'ємо ще?

РОМАН. Що ж, можна і ще... (**Розливає горілку по чарках**). Просто так, без тостів?

НАТА. Мабуть... Слова будуть зайвими...

Мовчки випивають.

РОМАН (**вголос, але так, ніби до самого себе**). Отак і спиваються.

НАТА. Ти щось сказав?

РОМАН. Та ні, нічого... (**Пригортається до Нати, цілує**). У тебе добре...

НАТА. Закушуй... (**Підсовує до Романа тарілки**). Їж, а то сп'янієш!

РОМАН. Сп'янію? Це було б непогано. Я сп'янію, а ти будеш мене витверезувати. Будеш моїм витверезником! (**Сміється. Помітно, що захмелів**). О, ти можеш витверезити, я знаю!

НАТА. Хотіла б, аби було навпаки: щоб від мене п'яніли...

РОМАН. Вже! Я вже сп'янів!

НАТА. Бачу... Але не від мене...

РОМАН. Ні, від тебе! Горілка тут ні при чому... Майже ні при чому... Від тебе, Ната, я сп'янів, від тебе! Навіть якщо це й не зовсім так, все-таки повинна вірити: від тебе!

Обнімає Нату, схиляє голову до грудей, розводить пальцями виріз плаття, цілує злоги грудей.

Яка у тебе ніжна шкіра!.. Яка ти ніжна!..

НАТА (**збуджено, пошепки**). Цілуй, цілуй!.. Цілуй! Жадібніше, жадібніш...

Несподівано гасне світло. Темінь.

О, знову з електрикою щось...

РОМАН. Але ж як вчасно! Навіть дивно. Дивовижно вчасно!..

НАТА. Ох, як ти зводиш мене... Цілуй!.. Цілуй!..

Спалахує світло — вони, ніби заскочені зненацька кимось стороннім, відсахуються. По тому, за якусь мить отямившись, заходяться сміхом з того свого переляку.

А я вже було подумала, що це благословення неба! А це всього-навсього жарти підпилих електриків!

РОМАН (**у тон Наті, крізь сміх**). Нічого собі жартики! Та за такі жарти четвертувати їх мало. Люди, можна сказати, вже й повірили, вже й намірилися, а тут — на тобі, привіт від дорогого Ілліча! Поначіплював, чортяка лиса, цих лампочок, ніякого тобі через них інтимного життя!

НАТА. Про політику ні слова! А то почнеш лаяти комуністів — і на цьому буде крапка, аллес капут... Навчена вже, знаю: коли розпочинаються балачки про політику, сексу приходить кінець...

РОМАН. Мудро і справедливо! Цілком згоден і навіть готовий записатись у співавтори...

НАТА (**удавано розчаровано**). Ну ось, знову записуєш мене в мислителі? Я протестую!

РОМАН. Протест приймається. Віднині і навіки-вічні — ти жінка, і тільки жінка, і ніщо інше, окрім жінки! За це й вип'ємо.

Тягнеться до пляшки, та в останній момент рвучко відсмикує руку.

Утім, досить вже... Звичайно, вип'ємо й за це, але не зараз, пізніше. Не образишся?

НАТА. Не бачу причин.

РОМАН. Причин чого?

НАТА. Якщо не хочеш випити за те, щоб я була жінкою і тільки жінкою, то твоє право...

РОМАН. Та ні, ти не зрозуміла мене, Наточко! Я не хочу мати тебе сп'яну. Хочу, щоб ти... щоб ти відчула в мені чоловіка, а не... а не слохітливого козла!.. І взагалі — коли багато вип'ю, то роблюся грубим...

НАТА. Хіба я тебе примушую? Не примушую і не відмовляю. Тобі ж не сімнадцять... Та й мені теж... Люди дорослі, кожен сам повинен давати собі раду. **(Пригортається до Романа).** А славний ти, Ромо, славний. Тебе не можна не любити. **(Зітхає).** Але й любити важко...

РОМАН. Ти обіцяла!..

НАТА. Все-все, не буду...

Обнімаються, цілуються — жадібно, з невтаєним бажанням одне одного.

Я вже, певно, постелю?

РОМАН. Постели...

НАТА. Чи, може, пізніше трохи?

РОМАН. Ні, зараз...

НАТА. Допоможеш розкласти дивана?

РОМАН. Звісно...

Встають. Не розмикаючи обіймів, вальсують до дивана, і тільки тут, після тривалого поцілунку, відсторонюються одне від одного. Роман опускає спинку дивана. Ната тим часом дістає із ніші під сервантом постіль, мовчки стелить простирадло, підбиває подушку, кладе в узніжжя ковдру.

НАТА. Лягай, я зараз.

Йде до дверей. У порозі спиняється, клацає вимикачем, що збоку від одвірка на стіні. Гасне світло в кімнаті. Тільки на мить, коли вона, виходячи, прочиняє двері, смужка жовтавого світла із коридору пихоплює шмат стіни.

Спокійної ночі не бажаю. І не обіцяю!..

РОМАН. Ще б пак! Я — теж...

Ната зачиняє двері. Суцільна темінь. В темноті чути, як Роман вовтузиться, роздягаючись, трохи згодом поскрипують пружини в дивані. Відхиляються двері з коридору, в струмені світла постає Ната.

НАТА **(жартома).** Тихіше, а то півміста розбудиш!

РОМАН **(теж — у жарт).** Треба тобі викликати слюсаря із жеку, хай би змастив, щоб не скрипіли.

НАТА. То буде потім. Обов'язково викличу. А зараз все-таки спробуй вкладатися тихіше — дуже вже не хочеться будити півміста!

РОМАН. Півміста! То дурниці! Ось іди-но швидше до мене, то все місто розбудимо!

Ната клацає вимикачем по той бік стіни, в коридорі. Гасне світло і в коридорі. Знову — суцільна темінь. Чути, як Ната підходить до дивана, лягає.

НАТА **(шепоче).** Нарешті, нарешті ти знову зі мною... Знову мій...

Звуки поцілунків — гарячих, тривалих.

РОМАН. Ти навіть уявити собі не можеш, як ти мені потрібна... Саме зараз... Знаєш, відчуваю в собі якийсь неймовірно жорстокий злам. Такого зі мною ще не було ніколи... Таке відчуття, ніби життя втікає...

НАТА. Просто ти стомився...

РОМАН. Стомився, це правда... Стомився наздоганяти... А воно втікає і втікає... Останнім часом сняться на диво спокійні сни. Від їхньої спокійності і врівноваженості — одні тривоги. Весь час здається, що мене вже немає. Або ж ні, не так! Здається, що я є, але життя моє десь дуже, дуже далеко звідси — облишило мене напризволяще, а саме купило квитка у експрес, сіло у вагон і поїхало собі, навіть не помахавши рукою на прощання...

НАТА. Ти стомився... Важко тобі...

РОМАН. У тому-то й справа, що ні! Навпаки — легко. І саме ця легкість найбільше дратує і найбільше жахає... Знаєш, це як у тому одеському анекдоті: якщо ти прокинувся одного ранку і тебе ніщо не мучить, значить — ти вже помер ...

НАТА. О, ні! На це, любий, не сподівайся навіть! Померти я тобі не дам, ти мені живим потрібен... Іди-но до мене, іди-но!..

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Однокімнатка, дуже схожа на Натину. Умебльована, щоправда, дещо краще: кольоровий телевізор, картини на стінах, багато книг; посеред кімнати — круглий стіл з червоного дерева, довкіл стола — стільці з високими спинками; телефон на підвіконні.

Біля вікна в інвалідній колясці сидить жінка років тридцяти восьми. Змарніла на обличчі, та однак красива — красива своїми очима, в яких — ні болю, ні печалі, одне тільки натхнення. Жінка тримає в одній руці дощечку, на якій — стосик паперу, в іншій руці — самописка. Дивиться у вікно і губи її щось беззвучно шепочуть.

Дзвонить телефон.

МАРГАРИТА **(знявши слухавку).** Алло, слухаю... Доброго дня... Роман Романович? Немає його... Нічого про це не знаю. Передзвоніть за годину-півтори... До побачення! **(Кладе слухавку на важельки апарату).** Дивні люди! Звідки мені знати про службові справи Романа? Він ніколи про роботу мову не заводить, ця тема для нього — табу. Каже: «Досить того, що на службі хвилинки вільної не маю, то не вистачало б ще і вдома про неї балакать...». Мабуть, правильно. Робота роботою, а відпочинок відпочинком. Йому і так несолодко, Каліка вдома... **(Зітхає).** Мені що? Я звиклася. Мені цього вікна, паперу і думок вистачає... Щастя, що Роман поруч... на його місці навряд чи витримала б..

Зітхає і знову бере самописку.

Замислюється.

Вірші і Роман — ось і все, що мені потрібно тепер. Ось і все, що тримає мене на цьому світі...

Знову дзвонить телефон. Маргарита з очевидним невдоволенням знімає слухавку.

Алло!.. Так, я... Доброго ранку, Дмитре Васильовичу!.. Дуже, дуже рада почути ваш голос!.. Справи? Та що ви, які у мене можуть бути справи? Сиджу собі в колясці, дивлюсь у вікно, видлубую із закапелків відсохлих мізків сяті-такі думки... О, звичайно! До речі, бачила ваш виступ у телевізії... Мені? Мені сподобався. Ви все такий же, як у молоді літа! Запальний, затятий... Допомога? Та яка там допомога? Нічого не потрібно. Роман, слава богу, непогано влаштувався, та й пенсію мені нещодавно підвищили... З книжкою як? Та не знаю. Але нібито — тьху-тьху-тьху — добре. У «Радянсі» обіцяли наприкінці місяця вже гранки дати на вичитку. Ну, звичайно, звичайно! Буду вдячна, якщо поцікавитесь, посприяєте... До побачення, Дмитре Васильовичу, до побачення! При нагоді передавайте мої вітання Івану Федоровичу, Павлу Михайловичу, дружині, Соломії теж. Її, читала, до Спілки прийняли?... Молодчина, вся у батька пішла... Бувайте!

Кладе слухавку, на якийсь час поринає в задумливість, по тому на обличчя сходить манірність і вдоволеність.

Не забувають, бач! **(Недовга пауза).** А втім: чого він дзвонив? Пустомеля... Це ж уже, мабуть, літ п'ять не озивався, і раптом!.. **(Задума на обличчі).** Неспроста це, неспроста. Так просто він не став би себе тривожити якимись дзвінками до пересічних поетес. Ой не став би... Щось йому від мене треба! Хитра бестія, одразу й не скаже. Ладна заприсягтися, завтра, найпізніше — по-завтрому, з'явиться сюди власною персоною... Ех, лауреатчики-депутатчики, які ж бо ви всі дипломатчики! Аж нудить...

Грюк дверей у коридорі.

Романе, ти?

РОМАН **(голос із коридору).** Я, Маргочко, я!

МАРГАРИТА **(нетерпляче).** Іди швидше сюди, я вже заждалася!

РОМАН **(увійшовши).** Здрастуй! **(Підходить до Марго, нахиляється, цілує).** Як ти себе почуваєш?

МАРГАРИТА. Добре. **(Дещо загадкова усмішка на вустах).** Навіть дуже добре. Щойно мені дзвонили. І хто б ти думав? **(Витримує значущу паузу).** Дмитро Васильович! Уявляєш?

РОМАН **(з деякою іронією).** Не уявляю! Сам Дмитро Васильович? Невже боги починають спускатися на грішну землю?

МАРГАРИТА. Не іронізуй, це зовсім не до речі. Чи ти думаєш, що я така вже й бездарна?

РОМАН. Ти — ні. Це ви нездара.

МАРГАРИТА (**обурено, але не зовсім щиро**). Не смій! Взагалі, хто тобі дав право?

РОМАН. Ніхто мені його не повинен давати, бо ніхто й не відіймав його у мене. Із-за недоумкуватості своєї я, на жаль, дивлюсь на поезію по-дилетантськи: читаю її, а не біографії поетів з переліком урядових нагород та отриманих премій. Поезія для мене — насамперед чесність і щирість почувань. Все інше — то елементарне штукарство. Туфта.

МАРГАРИТА. Боже, що за слово? Де ти нахапався цього жаргону?

РОМАН (**усміхаючись**). Мила моя, це давно вже не жаргон. Ти дещо відстала од життя. Це вже загальновживана лексика.

МАРГАРИТА. Облиш! (**Пауза**). Гаразд, не будемо сперечатися... Ліпше прочитаю тобі новий вірш. Хочеш?

РОМАН. Хочу! (**Сідає біля коляски на підлогу, бере в свої долоні руку Маргарити, пестить її**). Слухаю...

МАРГАРИТА (**заплющивши очі, тихо і натхненно**):

Твої гарячі обійми такі холодні!..
Моя щира ніжність така артистична!..
Сходження на вершину блаженства —
Мов падіння на дно безодні,
І це не вперше (але востаннє!),
Це випадково (хоча й навмисно!)...
Сходження на вершину блаженства
Починається із падіння у ліжко —
Спрагло шепочуть неспраглі вуста,
Пальці нервово гортають зачитану книжку:
Все в ній знайоме, кожен абзац
Можу переповісти.
Спрагло шепочуть неспраглі вуста,
Пальці гортають зачитану книжку —
І раптом у серце жах лезом ножа:
Вирвано кимось сторінку!..
Напружуєш пам'ять, але
Не можеш згадати жодного слова
Із тих, що були
На вирваній кимось сторінці...

РОМАН (**після паузи**). Це щось цілковито несподіване, Марго! Нічого подібного ти раніше не писала!

МАРГАРИТА. Тобі сподобалося?

РОМАН. Так!

МАРГАРИТА. Справді сподобалося?

РОМАН. Справді! Не скажу, що це геніально, аби ти не зазналася. Але вірш просто чудовий. Чудовий — і все! Додати тут нічого. І не треба нічого додавати.

МАРГАРИТА. Не мели дурниць! (**Проте помітно, що їй приємно слухати**). Вірш як вірш. Звичайний...

РОМАН. Вірш як вірш? Звичайний? Ти помиляєшся, Марго! Так щиро, без фальші, без щонайменшої, жодної фальшивої нотки могла написати тільки справжня жінка!

МАРГАРИТА. Ой, розсмішив!.. (**І раптом — ніби змія її вжалила**). Справжня жінка? Не смій! Ти необережний у словах, Романе! Це я — справжня жінка? Чому ж ти не спиш зі мною? Чому ти не спиш із такою справжньою жінкою?

Роман дивиться на неї злякано і збентежено.

РОМАН (**упівголоса**). Навіщо ти так, Марго? Я ж не хотів... Я не хотів образити... Про інше зовсім... зовсім інше мав на думці...

МАРГАРИТА. Пробач! (**Торкається рукою його волосся, відвертається до вікна**). Я знаю... Бачу, як тобі нелегко... Але ж і мені... Думаєш, легко змиритися з тим, що ніколи вже... ніколи вже цього не буде... ніколи не пізнати, не звідати хоча б на коротку мить, цієї звичайної, здавалося б, радості... Звичайної? О ні, це не звичайна радість!...

Тривала — напружена і гнітюча — пауза.

Знаєш, мені майже щоночі сниться, що я з тобою знову... як колись... я навіть відчуваю це... Ні, не лише відчуваю, я проживаю ці хвилини... навіть повертається здатність — майже фізична! — реагувати на кожен твій дотик... Я відчуваю своє тіло!.. Я все, все відчуваю... (**На очах з'являються сльози**). Все відчуваю... А прокидаюсь — і жахаюсь свого нерухомого, здерев'янілого, мертвого свого тіла... А тоді повертаю голову і бачу тебе... а ти спиш, і від того, що навіть не здогадуєшся про це... про те, що між нами щойно сталося... (**Схлипує**). О, Ромо, як мені хочеться у таку хвилину дотягнутися до тебе, обвити руками шию і... і... і задушити тебе!...

РОМАН (**схвильовано, тремтливим голосом**). Заспокойся, Марго! Навіщо про це? Не треба...

МАРГАРИТА (**продовжуючи схлипувати**). Не треба?.. Знаю, знаю, що не треба... О, Боже, чому ж ти такий немилосердний?!. Чому не позбавиш мене цього нікчемного, цього жалюгідного існування? Чому?..

РОМАН. Марго! Прошу тебе... Не треба, Марго...

Маргарита поволі заспокоюється.

МАРГАРИТА (**по паузі; спокійно, холодновато навіть**). Думаєш не знаю, що ти мені зраджуєш?.. Утім, хіба це зрада?Зраджують іншим, а не таким, як я — непридатним уже ні до чого...

Роман дивиться на неї нажахано, не знаючи, як реагувати на почуте. Помітно, що спершу у нього виникає бажання заперечити, виправдатися, однак він не наважується сказати хоча б одне слово.

Не думай, я не засуджую і не проклинаю... З мого боку це було б просто нерозумно... Знаю: тобі це необхідно... необхідно... бо інакше наше співіснування зробилося б нестерпним, ми б зненавиділи одне одного... І взагалі: я б тоді, мабуть, втратила повагу до тебе... Мені не потрібно від тебе ще й таких жертв! Мало приємного раптом дрозріти і побачити, що твій чоловік переродився в євнуха... Але! Але не слухай мене, я мелю чортзнащо!..

Роман сидить мовчки, вже навіть не поривається щось сказати.

Пауза.

Ромо, скажи... вона... вона — красива?

Пауза.

Роман відводить погляд убік, нервує, вагається.

РОМАН(**очі додолу**). Красива...

МАРГАРИТА. Тобі з нею добре? Тільки чесно...

РОМАН. Добре... Але не так, як було з тобою... Раніше... (**Підводить погляд на Маргариту**). Ти — неперевершена жінка... Була і є...

Пауза.

Не тобі одній сняться наші ночі, повір... Мені також...

Пауза.

Я обціловую тебе, обціловую всю... як колись... Пам'ятаєш?

МАРГАРИТА (**киває головою**). Все, все пам'ятаю...

РОМАН. Обціловую кожну виямку і кожну випинку, обціловую п'яти, коліна, перса... Все-все!.. Всю-всю!..

МАРГАРИТА (**у вікно, з сумом**):

Минулось все.
І навіть сліз нема
Оплакать страчене кохання...
Надворі — літо.
А в душі — зима...
Ми розійшлися,
Не сказавши на прощання
Ні докорів,
Ні ніжностей...
Нічого!..

РОМАН (**ледь-ледь здивовано**). Експромт?

МАРГАРИТА. Ні, із дуже ранніх віршів...

РОМАН. Вперше чую...

МАРГАРИТА. Я ніколи цього не читала... Навіть забула, а ось зараз згадалося...

РОМАН. Важко повірити...

МАРГАРИТА. У що?

РОМАН (**нуртуючись**). Ніколи б не подумав, що можна отак... що можна отак відверто розмовляти про те... про те, що треба приховувати... що годилося б приховувати... про що й говорити не можна...

МАРГАРИТА. Чому ж не можна?

РОМАН. Чому? Та тому, що я не маю права завдавати тобі ще й цього болю!

МАРГАРИТА. Мені?.. Мені ти не зробиш боляче цим признанням.

РОМАН. Так говориш тільки для того, щоб заспокоїти мене...

МАРГАРИТА. Ні! Просто — я все розумію.

РОМАН. Розуміти — одне. Жити з цим, змиритися — інше.

МАРГАРИТА. Я давно вже змирилася...

РОМАН. Не вірю.. Ти примусила себе змиритися,

але!.. Так, розум твій змирився, але ж душа не змириться ніколи!..

МАРГАРИТА. Не муч себе. Я кажу правду: до тебе у мене немає ніяких претензій...,

РОМАН. Але ж ти повинна!.. ти зобов'язана їх мати! Марго, я хочу, щоб ти їх мала! Хочу, щоб ревнувала, лаяла, проклинала мене! Не хочу цієї твоєї упокіреності, бо інакше — боятимусь. Упокіреність — то не мудрість, і не холодність думки, то щось гірше, жорстокіше!..

МАРГАРИТА. Приреченість? Так?

РОМАН. Ні, ні...

МАРГАРИТА. Так, приреченість!.. Її боятися не варто. Всі ми приречені — приречені жити у цьому світі. Та й сам світ приречений. Приречений терпіти нашу приреченість. Кожен із нас у цьому житті приречений. Хтось — до слави, хтось — до втіхи, хтось — на горе...

РОМАН. Марго! Ти говориш, як фаталістка...

МАРГАРИТА. Я не фаталістка. Я реалістка... Втім, різниці тут жодної. Терміни різні, але суть, загалом, однакова. **(Зітхання. Пауза. Зітхання).** Це як жінки. Нібито й різні, а одне й те ж...

РОМАН. Прошу, не треба...

МАРГАРИТА. Чого ж ти зіщулився? Я ж не про те... Обмовилася просто. Хотіла сказати: люди. Прохопилося не те слово, тільки й усього. Не буду я ревнувати, гармидер піднімати не буду — ні до чого це все. Не відчуваю я себе ні ображеною, ані приниженою. Не відчуваю, розумієш?

РОМАН. Марго, я боюсь твоїх слів!

МАРГАРИТА. А немає, немає чого боятися! Думаєш, смерть собі заподіяти хочу? Може, це й жахливо, але нічого подібного мені й на думку не прийшло жодного разу! Жодного!.. Для того треба мати мужність. Звести рахунки з життям — не так вже й легко, як могло б здатися... Я слабкодуха, такий вчинок не для мене...

РОМАН. Прошу, Марго, не говори про таке! Не треба, чуєш!

МАРГАРИТА. Ти боїшся моїх слів? Дивно... Мені здається, що тобі треба було б жахатися іншого: відсутності думок про те, що доведеться змарнувати вік з калікою...

РОМАН. Марго! Мовчи, Марго!

МАРГАРИТА. Чому ти нервуєшся? Хіба я сказала, що ти так думаєш? Я ж, навпаки, сказала: тобі треба боятися, що таких думок у тебе немає. А це страшно... Це свідчить про те, що ти махнув рукою на своє життя. Поставив на ньому хрест... Ні, не так навіть: поставив хрест і на собі, і на мені... Я вжахнулася, коли якось додумалась до цього неймовірного за своєю жорстокістю висновку. Саме тоді вмру було б накласти на себе руки... Та забракло духу... Злякалася... Злякалася, що услід за собою потягну на той світ і тебе. Знала: причину шукатимеш у собі... Вважатимеш, що вчинила так по твоїй вині.

Пауза.

Повір, я зраділа, невимовно, до незбагненного зраділа, коли вічула, що у тебе з'явилася коханка... Тобі цього, певно, не збагнути...

Пауза.

Врешті, все просто. Коли у тебе з'явилася вона, я зітхнула з полегкістю. Відтоді я позбулася необхідності самокатування... Більше того. Коли ти приходив від неї, я шукала в твоїх очах, в твоїй міміці, у твоїх рухах і жестах ознак того, що тебе мучить сумління. І раділа, раділа, коли помічала ті твої муки. Раділа, бо для мене вони значили дуже, дуже багато. Для мене вони означали, що мене кохають!.. Що мене не кохають!

Тривала пауза.

РОМАН. Може... Може приготувати вечерю?

МАРГАРИТА **(притримує його за ліхта).** Посидь ще трохи... **(Розчулено).** Ми давно не сиділи так... Давно так відверто не розмовляли...

РОМАН. Певно, від страху... Боялися...

Пауза.

Боялися згадувати минуле... Боялися завдати одне одному прикрощів... Хоча... Хоча: хіба можна завдати прикрощів спогадами... Спогадами не про погане, а про добре, неповторне?..

МАРГАРИТА. Можна! Вже тільки тим, що нічого подібного не буде ніколи більше! **(Схвильовано).** Не буде!.. Не буде твоїх гарячих поцілунків, не буде моїх жадаючих обіймів... Ми приречені з тобою ще й на неповторюваність минулого, неповторюваність того, що було давно, колись... В іншому житті, в іншому навіть світі... Кохання — що? Що це таке — кохання? Може, лише сувій полотна, його можна згорнути і розгорнути... а можна облити бензином і чиркнути сірником — і тоді все! Згорить — і вже його нема...

РОМАН. Що ти кажеш, Марго? Який сувій? Яке полотно?

МАРГАРИТА **(знеможено).** Не знаю... Так буває: приходять слова, речення, яких і сама не розумію... Прости!

РОМАН. Простити? За що ж?

МАРГАРИТА. За все... Важко зі мною, правда ж? Ні-ні, не переч! Я знаю: важко...

РОМАН. Облиш, не переймайся! Не будемо про це...

МАРГАРИТА. Я не переймаюся, я знаю...

Пауза.

І все-таки... Скажи чесно: тобі з нею добре?

РОМАН. Навіщо знову про це?

МАРГАРИТА. І все ж?..

РОМАН. Ми ж домовилися...

МАРГАРИТА. І все ж!..

РОМАН. Так... добре... але не так, як з тобою... раніше...

МАРГАРИТА. Не нагадуй!.. **(Та, однак, по обличчю Маргаритиному блукають спокій і дивна, неймовірна для такої ситуації, умиротвореність).** Як її звати?

РОМАН. Ната... Наталя тобто...

МАРГАРИТА. А вона... вона красива?

РОМАН. Ти запитувала вже...

МАРГАРИТА **(несподівано нервує)** Кажи!

РОМАН. Гарна, так...

МАРГАРИТА. Це добре... **(Знову — спокій і умиротвореність на обличчі).** Ти познайомиш нас?

РОМАН **(сполохано).** Навіщо?

МАРГАРИТА. Хочу побачити її...

РОМАН. Але для чого? Навіщо?

МАРГАРИТА. Не знаю... Але — хочу!..

Пауза.

РОМАН. Давай облишимо цю розмову. Мені вона неприємна... Та й тобі, щоб ти там не казала, також... **(Схвильовано походжає кімнатою).** Боже, як усе непросто!..

МАРГАРИТА. Не нуртуйся! Все ясно і, навіть, дуже просто... Невже ти й досі гадаєш, що я не спроможна зрозуміти?

РОМАН. Ні, ні... Але не завжди відвертість — благо... Не завжди... Мені важко добирати потрібних слів, але зараз... думаю, що ліпше було б кожному носити свого каменя при собі, а не кидатися ним у душу іншого... Мені страшно, що мимоволі зробив своєю відвертістю тобі боляче..

МАРГАРИТА. Та ні! Ти не зробив мені боляче! Я ж сказала, що про все здогадувалася. Боляче мені може бути тільки від думки про те, що не в змозі я тепер відвойовувати тебе в іншої, відвойовувати не якимись там абстрактними домаганнями абстрактної любові, а тільки і саме любов'ю!

РОМАН. Тобі не треба мене відвойовувати! Не треба... Я давно вже завойований тобою, і жодна жінка не може затьмарити в моїй пам'яті тебе!..

МАРГАРИТА **(сумно).** В пам'яті?.. Пам'ять? Пам'ять — одне, а дійсність, сьогоднішня дійсність — інше...

Пауза.

Може... **(Несподівано).** Може, звариш каву?

РОМАН. Так, так!

Швиденько, майже запобігливо, вибігає з кімнати.

МАРГАРИТА **(до себе).** Пам'ять — це пам'ять... Дійсність — то зовсім інше... Минуле — то минуле... і пам'ять — то тільки минуле...

Пауза.

Повертається Роман, подає Маргариті каву. Маргарита відпиває кілька поквапливих ковточків.

Чудова кава! Бразільська?

РОМАН. Чесно кажучи, не знаю: брав у зернах, в гастрономі.

МАРГАРИТА. Я казала тобі, що телефонував Дмитро Васильович?

РОМАН. Казала.

МАРГАРИТА. Цікавився, як у мене з книжкою, обіцяв посприяти.

РОМАН. Дивно! З його боку це дуже несподівано.

МАРГАРИТА. Авжеж, несподівано.

РОМАН. Щось йому від тебе треба.

МАРГАРИТА. Та бог з тобою! Від немічної поетеси? Він ще й до цих пір з дівчатками початкуючими водиться... **(Сміється).** Жартую, звісно. Хоча, мабуть, водиться. Он і раніше скількох у літературу ввів через...

Несподіваний телефонний дзвінок. Маргарита, не договоривши, знімає з апарата слухавку.

Алло!.. Романа Романовича? Зараз! **(Передає слухавку Романові).** Це тебе. Секретарка, здається. Сьогодні вже дзвонила...

РОМАН. Слухаю... Що, дуже нагально?.. До завтра не зачекає?.. Гаразд, підготуйте папери, я за півгодини буду... **(Кладе слухавку).**

МАРГАРИТА. Щось сталося?

РОМАН. Та нічого надзвичайного. Але треба їхати.

МАРГАРИТА. Конче зараз?

РОМАН. Ти ж чула...

МАРГАРИТА. Ну що ж...

РОМАН. Не турбуйся, я швидко. Туди й назад.

МАРГАРИТА. Гаразд, гаразд.

Роман нахиляється до неї, цілує.

Я чекаю!..

РОМАН. Одна нога там, а друга — тут!..

МАРГАРИТА. Купи мені морозива. Щось дуже захотілося.

РОМАН. Добре. Пломбір, так?

МАРГАРИТА. Пломбір.

Роман іде до дверей.

Зачекай ще хвильку!

РОМАН. Що?

МАРГАРИТА. Поцілуй ще раз...

ЗАВІСА.

ДІЯ ТРЕТЯ

Квартира Маргарити. Збільшений фотопортрет Романа із траурною стрічкою в кутку рамки.

Маргарита сидить у кріслі-колясці біля стола, на столі — ліворуч од неї — телефон, а ще — кілька книг, склянка з водою.

З'являється Ната.

НАТА. Марго! Кава готова. Чого-небудь ще хочеш?

МАРГАРИТА. Дякую. Ні...

Ната зникає у дверях, за якусь мить повертається з чашечкою в руці.

НАТА. Без цукру, як ти полюбляєш...

МАРГАРИТА. Добре-добре. Дякую!

Ната підходить до стола, трохи відсовує телефон та книги, ставить перед Маргаритою чашечку.

МАРГАРИТА. Дякую, дякую!.. Навіть і не знаю, що я робила б без тебе. Певно, наклала б уже руки.

НАТА. Облиш, Марго, не треба!

МАРГАРИТА. Треба! Я почуваюсь дуже і дуже зобов'язаною перед тобою...

НАТА. Не говори так! Ти нічим мені не зобов'язана. Можливо, навпаки — я тобі...

МАРГАРИТА. Що? Поясни!

Ната мовчить, ніби вагається.

Поясни!

НАТА. Може, спершу принесу й свою каву?

Виходить.

МАРГАРИТА **(до себе).** Якась вона останніми днями дивнувата. З чого б це? Бачу: поривається сказати мені щось дуже важливе, але ніяк не наважиться...

Повертається Ната. Сідає навпроти Маргарити через стіл.

НАТА. Марго, тобі зручно? Може, подушку?..

МАРГАРИТА. Ні-ні, не треба, все гаразд...

Відпивають по кілька ковтків.

НАТА. Ну як?

МАРГАРИТА. Дякую, смачно... **(Зітхає).** У Романа, правда, кава виходила... не скажу, що краща...

НАТА. Марго, я не ображусь!

МАРГАРИТА **(ніби не чуючи)**... але якась особлива, зовсім інший аромат... **(Підносить чашечку до носа, вдихає).** Так-так, аромат інший. Розкішний. **(Відпиває).** І на смак трішечки терпкіша.

НАТА. Мабуть, з мінеральною водою?

МАРГАРИТА. Ні-ні, він брав звичайну, із крана.

НАТА. Може, додавав дрібку солі?

МАРГАРИТА. Солі?

НАТА. Я чула, що так роблять.

МАРГАРИТА. Ні, Солі — ні. Мені ж не можна. Ні, солі не клав. Це точно.

НАТА **(стенає плечем).** Ну, не знаю. Жаль, що я його кавою не смакувала...

МАРГАРИТА **(здивовано).** Не смакувала? Він тобі не готував?

НАТА. Ніколи!

Пауза.

МАРГАРИТА **(відпивши кави, з вагацням).** Слухай, Наталі... Пробач, якщо моє запитання здасться тобі... ну, не зовсім етичним чи що...

НАТА. Запитуй навпрямки, я не боюсь відвертості...

МАРГАРИТА. Гаразд. Але можеш не відповідати, якщо... якщо не захочеш...

НАТА. Я слухаю.

Маргарита допиває каву, відставляє чашечку, відкидає голову на спинку крісла-коляски, заплющує очі.

МАРГАРИТА **(не розплющуючи очей).** Ви часто з Романом бачились?

НАТА **(по паузі).** Ні... Раз чи двічі на місяць, іноді й того рідше.

МАРГАРИТА **(так само із заплющеними очима).** Я так і думала...

Пауза.

А скажи ще: давно у вас це почалося?

НАТА **(схвильовано, тихо).** Два роки тому...

Маргарита розплющує очі, але на Нату не дивиться відвертає голову вбік.

МАРГАРИТА. Можеш розповісти, як це було?

НАТА. Як ми познайомилися?

МАРГАРИТА. Так.

НАТА **(замислившись).** Не повіриш, але то було дуже прозаїчно, — ми познайомилися у черзі...

МАРГАРИТА. У черзі?

НАТА. У черзі... За м'ясом.

МАРГАРИТА. За м'ясом?

НАТА. Здається, він тоді був чи не єдиним чоловіком у черзі. Я ще подумала: одинак.

МАРГАРИТА. І вирішила спробувати?

НАТА. Ти вгадала... Так і подумала: «А чого б не підчепити цього холостячка? Може, щось і вигорить...»

МАРГАРИТА. А він?

НАТА. О! До нього було не підступитися. Я вже й так, і інак, щось там запитую, на розмову провокую, очима стріляю, як тільки вмію, а він скаже від сили два-три слова й мовчить. Бачу, що думками деінде...

МАРГАРИТА **(перевівши погляд на Нату, недовірливо).** Що, саме так і було?

НАТА. Атож...

МАРГАРИТА. А далі?

НАТА. Далі? Того разу нічого у мене не вийшло. Я ще, грішним ділом, навіть подумала, чи не натрапила на ненормального якогось...

МАРГАРИТА. Що, так і подумала?

НАТА. Так і подумала.

Обоє посміхаються.

МАРГАРИТА. Ну, а далі, далі?

НАТА. Через якийсь час знову здибала його, і знову — в черзі. Але тепер він уже сам до мене підійшов — я вже була біля прилавку, він підійшов і попросив пропустити його поперед...

МАРГАРИТА. І ти поступилася?

НАТА. Звісно. Спрацював, так би мовити, закон черги: сьогодні — я тобі, завтра — ти мені.

МАРГАРИТА. Ну? І що ж він?

НАТА. Він? А нічого. Гречно подякував і пішов.

МАРГАРИТА. Отак взяв і пішов?

НАТО. Авжеж. Подякував і пішов.

МАРГАРИТА. Ти, певно, облаяла його подумки на чому світ стоїть?

НАТА. Добряче вилаяла! Знаєш, як збунтувало моє самолюбство?!

МАРГАРИТА. Уявляю!

Пауза.

І що — наступного разу знову у черзі зустрілися?

НАТА. Еге ж! У кав'ярні. За кавою. Власне, саме тоді й познайомилися.

МАРГАРИТА. У кав'ярні?

НАТА. Так.

Пауза.

МАРГАРИТА (**в пориві**). А знаєш, я ж теж познайомилася з ним у кав'ярні!

НАТА. Невже?

МАРГАРИТА (**відсторонено ніби**). В кав'ярні. На Хрещатику. Він підійшов і сказав: «Пані, чи не поступитесь своєю чергою? Я пригощаю!» Мене найбільше вразило те його «пані» — тоді ніхто так не звертався. Принаймні, тут. У Києві. Кругом тільки й чути: «Женщіна!.. Девушка!..» Ну, хтось там ще: «Мадам!» — але то для жарту лише...

НАТА. Дивно...

МАРГАРИТА. Що тебе дивує?

НАТА. Ти не повіриш, але тоді, при третій нашій зустрічі, він сказав майже так само: «Може, ви поступитесь мені? Я хочу вас пригостити!»

МАРГАРИТА. Справді?

НАТА. Авжеж.

Пауза.

МАРГАРИТА. А далі?

НАТА. Далі?.. Далі ми стали зустрічатися на каві в обідні перерви...

МАРГАРИТА. І довго це у вас тривало?

НАТА. Що?

МАРГАРИТА. Довго ваші взаємини обмежувалися лише питтям кави?

НАТА. Як сказати... В принципі, досить тривалий час. Місяців три. Може, чотири...

МАРГАРИТА. Ну... І хто кого до ліжка першим затягнув?

Ната зіскакує з місця, проходжується кілька разів кімнатою вздовж, зупиняється навпроти Маргарити.

НАТА (**благально**). Може, на цьому поставимо крапку? Прошу тебе, Марго, давай облишимо цю розмову!

МАРГАРИТА. Але чому?

НАТА. Хіба тобі приємно все це слухати?

МАРГАРИТА. А що, тобі неприємно? Неприємно тобі згадувати про Романа?

Пауза.

НАТА. Мені приємно...

МАРГАРИТА. То в чому ж річ?

НАТА. Я думаю про тебе...

МАРГАРИТА. Але ж я хочу це знати!

НАТА. Навіщо?

МАРГАРИТА. Це важко, це неможливо пояснити... Принаймні, поки що...

НАТА. Ти мала б зненавидіти мене... Власне, чого — мала б? Ти, певно, вже мене ненавидиш!

МАРГАРИТА. Я тебе ненавиджу? Що за дурість?! Чому це я повинна тебе ненавидіти?

НАТА. Мені так здається...

МАРГАРИТА. Чому ж? Невже я дала тобі хоча б найменший привід, аби ти могла так думати?

НАТА. Ні-ні! Мені просто здається... мені здається... Може, тому, що на твоєму місці я ненавиділа б... А втім, не знаю... Але, мабуть, таки ненавиділа б...

МАРГАРИТА. Дурниці!.. Не дай тобі Бог бути на моєму місці, але однак: ти мелеш дурниці! Все не так, все далеко не так...

Пауза, тривала мовчанка.

НАТА. Ну, добре... Я не знаю, не розумію, для чого тобі це, та коли наполягаєш, то розповім...

Зупиняється посеред кімнати в нерішучості, ніби збирається з духом і думками.

Але спершу приготую каву...

МАРГАРИТА. Гаразд, іди звари каву, а тоді розкажеш мені. Розкажеш усе!..

Ната виходить. Маргарита дотягується рукою до журнального столика, бере цигарку, закурює. Її примружені, замислені очі зупиняються на Романовому фото.

Отак-то, Ромцю... Хто б міг уявити: дружина і коханка ромовляють собі, мирно й спокійно, не лаючись і не почуваючи ніякої неприязні одна до одної. Дивно, правда ж? Але ж ні, нічого дивного в цьому немає, Ромцю! Я спокійна, бо знаю: кохав ти тільки мене. Правда, любий? Правда?.. Вона славна жінка, ця Наталі. Добра й сердечна. Тобі з нею було непогано, я знаю. Але любив ти тільки мене! Тільки мене...

З'являється Ната — з кавою у чашках, для себе і Маргарити. Мовчки подає каву Маргариті. Неквапом п'ють.

НАТА (**тихо**). Що ж, запитуй...

МАРГАРИТА (**помовчавши**). Моє прохання може здатися тобі незвичним... Та що там незвичним! Воно може здатися тобі обурливим... і я не наполягатиму... Ти можеш відмовитися... Так, відмовитись — це твоє право. Але... але я не хотіла б... не хотіла б, щоб ти мені відмовила... А втім, зробиш, як захочеш, як вважатимеш за доцільне...

НАТА. Кажи, Марго, я слухаю.

МАРГАРИТА. Кажу. Але обіцяй, що не сприймеш мої слова, як щось брутальне.

НАТА. Ну... Не знаю...

МАРГАРИТА. Невже ти думаєш, що я прохатиму щось... таке, що й справді непристойне? Та ні, Нато, ні! Все цілком і цілком пристойне. Просто — не зовсім звичне... Головне, аби ти мене правильно зрозуміла...

НАТА. Що ж, я готова тебе зрозуміти. Говори, Маргарито! Я зрозумію!

МАРГАРИТА. Врешті, це й не прохання... Тобто, не зовсім ніби й прохання... Врешті, не знаю... Домовимось так: я буду запитувати, а ти відповідати. Щиро і нічого, нічого не приховуючи. Добре?

НАТА. Я згодна.

МАРГАРИТА. Тільки, прошу, не ображайся. І не гнівайся...

НАТА. Я вже пообіцяла. Не буде ні того, ні іншого.

МАРГАРИТА. Ну, гаразд... (**На якийсь час замислюється, ніби збирається з думками, і переборюючи рештки власних сум'яття та нерішучості**). Скажи: він був добрим коханцем?

НАТА. Добрим?

МАРГАРИТА. Я не про характер, ні... Як би тобі сказати...

НАТА. Я знаю: ти хотіла запитати, чи він був умілим коханцем. Так?

МАРГАРИТА. Мабуть... Не зовсім точно, але майже так.

НАТА. Відверто?

МАРГАРИТА. Відверто. Як домовлялися.

НАТА. Якщо бути цілковито щирою, то... то ні!

МАРГАРИТА (**здивовано, з деякою навіть прикрістю, навіть — легким обуренням**). Тобто як? Він, хочеш сказати... (**Пауза. Марго силкується добрати потрібні слова, але думки її плутаються; до того ж — має вигляд дещо розгубленої**). Тоді поясни: він тебе не влаштовував?

НАТА. Ти спитала, чи він був умілим коханцем, хіба не так?

МАРГАРИТА. Так...

НАТА. От і кажу тобі — щиро і правдиво: він не був умілим. Не був, Марго... Я ж не про те... не про те, що нині називають «сексуальною технікою». Тут у нього — повний порядок. Я про те, що він не міг бути вмілим коханцем. Не міг, бо не вмів забутися зовсім. Не вмів, переступивши поріг моєї квартири, забути про тебе. Це — правда, Марго! Більше того, Марго: пестячи мене, він забувався і... і називав мене твоїм іменем!..

МАРГАРИТА. Справді? (**На обличчі — вираз надмірної схвильованості**). Це правда?

НАТА. Правда, Марго, правда...

МАРГАРИТА. А ти?

НАТА. Що — я?

МАРГАРИТА. Не ображалася?

НАТА. Спершу — так. Був такий грішок.

МАРГАРИТА. А потім — змирилася?

НАТА. Змирилася? Ні, Марго, не змирилася. Хіба жінка може змиритися з цим?.. (**Невелика пауза**) Ні, не змирилася. Просто я зрозуміла його. Зрозуміла і... і заповажала, і полюбила ще більше!

МАРГАРИТА. Полюбила ще більше?

НАТА. Невже це дивна?

МАРГАРИТА. Як судити...

НАТА. Судити, мабуть, не варто.. Розумієш, Марго, у чоловіках я перш за все ціную надійність...

МАРГАРИТА. Але ж... але ж його надійність... ну, скажемо так: стосовно тебе у чому вона проявлялася?

НАТА. Стосовно мене? Важко сказати... Ми ж так рідко сходилися... Але не це важливо для мене! Я поважала саме його надійність, його... його відданість тобі.

МАРГАРИТА. Я не можу цього збагнути!

НАТА. Спробую пояснити... Зрозумій, Марго: я би й знати його не хотіла, якби він залишив тебе...

МАРГАРИТА. Залишив мене? **(Вражено).** Хіба... хіба у нього були такі наміри?

НАТА Та ні, Марго! Ніяких таких намірів, ніяких! Боже, та я ладна чим завгодно присягнути, що навіть у думках нічого подібного у нього не виникало! І це теж було виявом його надійності...

Пауза.

Знаєш... **(Вагається).** Може, не варто тобі це говорити... Ні, я навіть точно знаю, що не варто...

МАРГАРИТА. Ти про що?

НАТА. Знаю ще: після того, що я тобі зараз скажу, ти можеш возненавидіти мене... Та й чого — можеш? Ти й насправді возненавидиш, я знаю... Але я повинна це розповісти. Повинна, бо ти маєш знати все... Не тільки про те, яким він був зі мною. І про мене теж! Я далеко не така... порядна чи що... далеко не така, якою ти мене сприймаєш...

МАРГАРИТА. Не знаю... не знаю, про яку непорядність ти говориш! Нічого непорядного у всій цій історії я не бачу.

НАТА. Не бачиш? Не бачиш тому, що не все знаєш!

МАРГАРИТА. Звичайно, не все. Я не можу всього знати. Але, принаймні, з того, що мені відомо...

НАТА. Та не треба, не треба!.. Не треба, Марго, думати про мене краще, аніж я того заслуговую.

МАРГАРИТА. Дозволь мені самій вирішувати, як і що думати...

НАТА. Звичайно, звичайно... Але я повинна, я зобов'язана застерегти тебе: не ідеалізуй мене!

МАРГАРИТА. Ідеалізувати тебе? Та звідки ти взяла, що я ідеалізую? І взагалі — ми ведемо розмову про Романа. Про Романа, а не про тебе і не про мене. Хіба ж ні?

НАТА. Так... Про Романа...

Пауза.

МАРГАРИТА. Ми перейшли на високі матерії... Багато філософствуємо, але посутнього говоримо мало.

НАТА. І Роман мені часто дорікав, що я багато філософствую!

МАРГАРИТА. Ти серйозно?

НАТА. Цілком.

МАРГАРИТА. Знаєш, за мною теж такий грішок водився, мені він теж казав: «Марго, облиш філософію!».

Пауза.

НАТА. Я була нечесна з ним, я зраджувала йому...

МАРГАРИТА. Зраджувала? **(Здивовано і трохи гнівно).** Який високий стиль! Як ти могла йому зраджувати?! Ти що — дружина йому?

НАТА. Коханка. А хіба коханки не можуть зраджувати?

МАРГАРИТА. Коханки — зраджувати?..

НАТА. А що ж тут такого? От скажи мені, тільки чесно, хіба ти, от ти — хіба ніколи, ніколи не зраджувала?

МАРГАРИТА. Я? Та ти збожеволіла! Як я могла?!

НАТА. Пробач... Заспокойся... Я не мала на увазі... ну, раніше... До хвороби... Пробач, що я так, — а все ж?

Пауза.

МАРГАРИТА. Ні! **(Але в голосі — нещирість).** Ні, ніколи!.. **(Ще більша нещирість).** Ні, Романові — ніколи!

НАТА. От, бачиш... Пробач, Марго... Певно, мені не треба було про таке питати... Ти пробачиш мені? Пробачиш, Марго?

Пауза.

МАРГАРИТА. О, коли б ти тільки могла собі уявити, якою я була! **(Замріяно. Поволі в погляді з'являється гарячкуватий, із самозамилуванням, блиск).** Я була гарною, стрункою, талія — як ниточка. Чоловіки умлівали від одного лише погляду на мене! А які красені упадали за мною!..

НАТА **(обережно).** Це коли ви вже були одружені з Романом?

МАРГАРИТА. І до того, і після... Ех, є що згадати!.. **(Та раптом — спохоплюється, ніяковіє, ховає погляд).** Але ти не подумай... Нічого такого я собі не дозволяла... Ні-ні, я не могла... Я любила Романа!

НАТА. Вірю, вірю... **(У виразі обличчя на мить змайнула ледь помітна зловтіха).** Я теж його любила! Любила — і все ж...

МАРГАРИТА. Не смій! Ти не маєш права! Я не зраджувала йому!

НАТА. Напевно, ти свята! Звичайно, звичайно — хіба ж ти могла? Ти ж любила його особливою, неперевершеною, вірною любов'ю! Ти навіть не зважала на ті хтиві погляди, що ними розглядали тебе чоловіки повсюди, ти не зважала на той фурор, що переслідував тебе! Ні, ти свята!

МАРГАРИТА. Ти — глузуєш? Знущаєшся?

НАТА **(схаменувшись).** Прости, Марго! Прости, я не хотіла... Не ображайся! Я не знаю, чого це так... що сталося зі мною... Повір, я не хотіла... Прости!..

Пауза.

МАРГАРИТА. Зроби мені ще кави!

НАТА. А не забагато буде? Ти вже й так випила достатньо...

МАРГАРИТА. Байдуже! Я хочу кави.

НАТА **(прямуючи до дверей, на ходу).** Гаразд, мені ж не важко. Але я не радила б...

МАРГАРИТА. Я ж сказала: байдуже!

Ната підходить до дверей, зупиняється.

НАТА. Може, спробувати із сіллю?

МАРГАРИТА. Із сіллю?

НАТА. А раптом вийде, як у Романа?

МАРГАРИТА. Як у Романа?

НАТА. Як у Романа...

МАРГАРИТА **(з несподіваною рішучістю).** Не треба! У тебе все одно нічого не вийде!

НАТА **(здивовано, з образою).** Чому ж?

МАРГАРИТА. Чому? Та тому, що... тому що... **(Запинається).** Не знаю, чому, але — не вийде...

НАТА. І все ж я спробую.

МАРГАРИТА. Не смій навіть пробувати!

НАТА. Я тебе не розумію!

МАРГАРИТА. А для чого? Для чого тобі мене розуміти?

Ната рішуче обертається, робить кілька кроків до Маргарити.

НАТА. Ти вередуєш, як дитя! Може, пояснеш — у чому річ? Чим я тобі не вгодила?

МАРГАРИТА **(зопалу).** Та вже тільки одним тим, що ти є! Тим, що ти викрадала у мене Романа!

НАТА. Ти — ревнуєш?

МАРГАРИТА. А що — я повинна цілувати тобі ноги? Граєшся у милосердя: ах, погляньте, яка я хороша! За малікою доглядаю! Та ти ж із ним так само чинила! Вся твоя любов до нього зводилась до цього ж: ах, яка я добра, яка милосердна! ах, пригріла бідолаху!.. А насправді — тішилася з ним, спохіть свою вгамовувала. Ось і вся твоя любов!

НАТА **(на диво спокійно, на диво розважливо).** Все?

МАРГАРИТА. Ні, не все!

НАТА. Тоді продовжуй! Я вислухаю із задоволенням.

МАРГАРИТА. Із задоволенням? Та ти... та ти... та ти мазохістка!

НАТА. Помиляєшся. Просто я спокійна і мудра: навіщо зважати на хворобливу маячню? Виговоришся, заспокоїшся і все минеться. Ще й сором буде тебе пекти...

МАРГАРИТА. Он як! Ти хочеш, щоб я почувалася винною перед тобою?!

Ната мовчить.

Хочеш, аби я замість зневажати тебе — себе зненавиділа?!

Ната мовчить.

Хочеш, щоб... хочеш, аби...

Пауза.

НАТА. Все? Ти вже виговорилась?

Маргарита, потупившись, мовчить.

От і добре. Піду приготую каву. Із сіллю. Може, вийде, як у Романа.

Ната виходить. Марго дивиться їй услід з нажаханознавіснілим виразом в очах: враження таке, що коли б тільки змогла — підвелася б і кинулась за Натою, аби не дати їй здійснити свого наміру. Так триває кілька хвилин. По тому Маргарита якось відразу, майже умить, нишкне, на обличчі її з'являється вираз не те щоб покори, а упокіреність — від розуміння того, що вона приречена змиритися.

Пауза.

З'являється Ната — з виглядом, ніби нічого й не сталося. Спокійно підходить до столу, спокійно ставить перед Маргаритою каву, спокійно ж говорить.

Ну ось, можеш скуштувати!..

Маргарита неквапом бере зі столу чашечку, неквапом відпиває кілька ковточків.

МАРГАРИТА (з непідробним, здавалося б, захопленням). Чудово!

НАТА. Чудово?

МАРГАРИТА. Це неймовірно! Але — все, все, як у Романа! І смак, і аромат!..

Пауза.

Як, як тобі це вдалося?

НАТА. Як? Не знаю... Певно, дуже хотілося, аби вийшло так, як у нього...

Пауза.

МАРГАРИТА. Це неймовірно!

НАТА. Тільки — трішечки солі. Дрібка солі — і все...

МАРГАРИТА. І смак, і аромат — як у Романа виходило!

НАТА. Не перебільшуй! Цього не може бути!

МАРГАРИТА. Може! Може бути!

НАТА. Ні, не може! Не видумуй! Це тобі здається!

Пауза.

На Маргаритиному обличчі з'являється якийсь дивнуватий, відверто щасливий вираз — ніби вона провалюється у забуття; на вуста сходить радісно-втихомирена посмішка, наступної миті вона раптом випростує руки до Нати.

Підійди ближче!.. Підійди до мене!..

Ната якийсь час дивиться на неї нерозуміюче-знічено.

Підійди! Підійди ближче!..

Ната в нерішучості робить крок.

Підійди!..

Ната ще якусь мить вагається, а тоді, немов крапт відкинувши будь-які сумніви і застороги, наближається до Маргарити — і обоє застигають в нерухомості.

НАТА. Що, Марго?..

Маргарита мовчки бере її долоню в свої долоні і, заплющивши очі, підносить Натину руку до своїх губ. Ната не відсмикує руки, навпаки — нахиляється до Маргарити.

(Шепоче). О, Маргарито...

МАРГАРИТА. Нато!..

Поволі гасне світло. Темрява.

НАТИНІ І МАРГАРИТИНІ ГОЛОСИ ІЗ ТЕМРЯВИ:

— О, Марго!..
— О, Нато!..
— Марго...
— Нато...
— Марго...
— Романе...
— Романе...
— Нато...
— Марго...
— О, Романе!..
— О, Романе!..
— Романе!..
— Романе!..

ЗАВІСА.

Олег ГОВДА

КРІЗЬ МУРИ СТРАХУ

Фантастична повість.

Захищаючись від хижаків, людина навчилася вбивати...

I.

Блідо-червоне світило поволі котилося на спочинок, і зеленкуваті сутінки по-господарськи огортали ліс, галявину, гасили відблиск ядучо-жовтих вод ріки, ховали від ока протилежний берег і смітник на ньому.

В скупому промінні ще можна було розрізнити окремі великі предмети, але вже на віддалі десяти кроків стовбури дерев немов розчинялися у затхлому повітрі.

Темрява чимраз густішала і водії мусили увімкнути фари: через те машини на дорозі за смітником проносилися метеорами.

Сергій вийшов з води. Ховаючись за старою іржавою цистерною, сторожко огледівся довкола. Заспокоєний тишею, присів на бідон з-під молока і зняв чобіт. Поки перебирався з одного берега на другий, за халяви натекло води, і тепер вона неприємно хлюпала за кожним кроком. Не поспішаючи викрутив мокрі шкарпетки, перезувся і, прикриваючись полою плаща, з насолодою задимів цигаркою.

Жоден з варіантів, які постійно виникали в голові з моменту висадки розвідника на цій планеті, не давав навіть десятипроцентного шансу на успіх. А Сергій звик до продуманих кроків. Та й обставини цього разу склалися так, що він не мав права на помилку.

Цигарка обпекла пальці. Кинув її під ноги і притиснув обчасом.

— Час... — прошепотів самими губами і підвівся. Поправив ще капелюха, притупнув чобітьми, перевіряючи, чи міцно сидять, і посунув навпростець до дороги. Попереду на нього чекала щонайменше п'ятикілометрова прогулянка в мокрій одежі і в товаристві пробираючого до кісток холодного вітру. Бо сподіватися, що якийсь водій підбере вночі на безлюдному шосе підозрілого подорожнього, було марною справою... Добре, якщо не донесуть патрульним.

Тільки-но подумав про це, як одна з машин несподівано зупинилася.

Добре розуміючи, що в такій темряві водій не міг його побачити і зупинка викликана якоюсь іншою причиною, Сергій, намагаючись

ступати як можна тихіше, став поволі наближатися до машини, орієнтуючись по ледь жевріючих підфарниках. Спрацювало золоте правило розвідника: все, що виглядає дивно, несе в собі інформацію — треба лише вміти з неї скористатися у відповідну хвилю.

Зарипіли дверцята, щось важким лантухом впало на грунт, пролунала коротка лайка, і машина рушила далі.

— Гм...

В тому, що на смітник привезли і викинули якийсь непотріб, нічого особливого не було. Але у легковій, та ще й такій шикарній, скажімо, ганчірки не возять.

Землянин зробив ще кілька кроків і завмер: біля придорожньої канави обличчям додолу лежав лесандрієць.

Сергій, дарма що пройшов річний курс перепідготовки, ніяк не міг призвичаїтися до думки, що можна скривдити собі подібного. Присів біля потерпілого і спробував намацати пульс. Але марно — лесандрієць був мертвим вже щонайменше години чотири.

Перевертаючи покійника навзнак, торкнувся нагрудної кишені. В ній було щось тверде. Витягнув, присвітив вмонтованим у годинник ліхтариком і задоволено присвиснув: у його руках був паспорт Уільяма Смайлса і права на водіння легкового автомобіля. В інших кишенях знайшов ще чекову книжку і кілька двадцятиларових купюр. Це було такою несподіваною удачею, що Сергій на мить навіть розгубився... Його величність Випадок давав розвідникові можливість потрапити до Міста зі справжнісінькими документами. Правда, потім могли виникнути деякі ускладнення, тому перш ніж прийняти остаточне рішення, Сергій мусив добре зважити всі за і проти.

Проти такого кроку знайшлося одразу кілька причин: по-перше, невідомо, чи зможе він влитися у рідню вбитого, не викликаючи підозр; по-друге, під великим знаком запитання те, як сприймуть його «воскресіння» вбивці, адже, виходячи з того, що грошей не взяли, порахунки між ними досить серйозні... Та й хто може передбачити, які ще проблеми і загадки підсуне розвідникові чуже минуле. Але одне те, що з паперами лесандрійця землянин без проблем проникне на територію Міста, переважило б і ще з десяток «проти».

Подумки попросивши у покійного пробачення, Сергій помінявся з ним одежею і сконцентрував усю увагу на фотографії з паспорта. Якийсь час розвідник стояв завмерши, і лише блиск очей вказував максимальне напруження всього організму.

А трохи згодом по дорозі до Міста крокувала людина з документами на ім'я Уільяма Смайлса, і навіть рідна мати не впізнала б у ній Сергія Ракіту.

Перший КПП знаходився приблизно на віддалі трьох кілометрів од захисної стіни і мав скоріше попереджувальне значення: мовляв, якщо маєш якийсь гріхок за душею, то краще покайся одразу, бо потім буде набагато гірше! І це враження підкреслювали постаті патрульних та зловісні, сталево-сірого кольору, помітні здалека, обриси могутнього муру.

Кремезний сержант зі служби Зовнішньої Безпеки кинув короткий погляд на прибулого, і лінуючись вийти з-під затишного навісу, ледь помітно кивнув підборіддям на фанерний ящик, прибитий до основи шлагбаума.

На мить Сергій розгубився.

«Що він від мене хоче? Що я повинен зробити?...»

Рішення треба було приймати одразу, бо розчарований заминкою, сержант уже підвів голову і впер відверто неприязний погляд в обличчя землянина.

— Єм? (Ну?).

«Затям собі міцно, — зринув у голові голос Віктора Павловича. — Згідно наших даних, там понад усе цінуються гроші. І коли тобі буде скрутно — одразу пускай їх в хід...».

Сержант підійшов ближче, тримаючи праву руку на кобурі і скрививши губи в глузливій посмішці, пальцем лівої руки тицьнув на ящик.

— Єм-мі... (Ну-у...) — тепер у його голосі бриніла неприхована погроза.

Більше не вагаючись, Сергій вийняв з кишені банкноту і швидким рухом заткнув її за бляху на ремені патрульного. Краєм ока вловив, як у того одразу ж змінилося обличчя. Тоді владно відсторонив правицею сержанта з дороги. Проте не встиг зробити й кількох кроків далі, як почув за плечима шанобливий голос:

— Геро, ліно массен арто? (Може, пан воліє машину?).

Сергій рвучко обернувся, відтак пильно глянув патрульному в очі, намагаючись дошукатися на їхньому дні якоїсь підступної думки, котра б чаїла в собі небезпеку. Але у погляді сержанта світилося лише хворобливе бажання заробити від надміру щедрого пана ще трохи грошенят.

— Варрен... (Давай...).

— Ио, сіта рай, кане ліно! (Ага, один момент, прошу пана!).

І сержант бігцем кинувся за караульну будку.

Звідти незабаром почувся шум мотору, а ще трохи згодом з-за рогу випхалося тупе рило джипа. Він тихо під'їхав і зупинився поруч з послужливо відчиненими дверцятами.

— Кане тарпіна... Замте мірструв? (Прошу сідати... Куди їдемо?).

Замість відповіді Сергій тицьнув сержантові до рук ще одну банкноту і підборіддям вказав напрямок. Мотор заревів голосніше, і джип з місця рвонув на третій швидкості.

В машині не було жодної потреби, бо скільки там залишилося тієї дороги, але цілком слушно розвідник вирішив, що відмова від послуг може видатися підозрілою. До того ж на патрульній буде легше пройти головний пост.

Зарипіли гальма і перед вітровою шибою з темряви виринула постать з відзнаками майора. Він елегантно козирнув і заглянув до середини.

— Мірканте ві сомре, ван байтерна... (Перепрошую за турботу, але служба...)*

Недбалим рухом Сергій подав йому свій теперішній паспорт.

Прискіпливо звіривши фотографію на ньому з «оригіналом» і поважно перевіривши, чи документ не фальшивий, офіцер ще раз козирнув і повернув паспорт власникові.

— Дозвольте поцікавитися, звідки так пізно повертаєтеся?

— З прогулянки.

— А гуляли, перепрошую, пішки?

Сергій зобразив на обличчі посмішку і, нахилившись до вуха майора, мовив тихо:

— Сподіваюся на панську дискрецію... Розумієте — чоловічий гонор. Справа в тому, що машина втекла разом з моєю капризною дамою.

Офіцер сховав посмішку у вусах.

— Сподіваюся, це не завдало вам багато клопоту?

— Можете бути спокійні, вона відпрацює з лихвою.

— Що ж, бажаю успіху... — майор відкозиряв і зник так само тихо, як і з'явився.

І лише тоді землянин помітив просто перед радіатором джипа масивні, броньовані ворота, а по обидва боки від дороги — гранітні стіни. Машина в'їжджала до Міста.

Слухняний кожному порухові пальця сержант звертав то праворуч, то ліворуч, аж поки зупинився на одній з невеличких, але досить яскраво освітлених площ.

Сергій вибрав саме її, бо, незважаючи на пізню годину, тут ще працювала кав'ярня... А в ній розвідник міг спокійно посидіти, зорієнтуватися в обстановці, зібратися з думками і вирішити, як діяти далі.

Біля входу його перехопив кельнер і, низько вклоняючись, запровадив до вільного столика.

— Що пан бажає?

Він мусив бачити, як Сергія привезла патрульна машина, і тому, не зважаючи на брудний, мокрий і вим'ятий костюм гостя, поставився до нього з усією шанобливістю, на яку тільки був здатний.

— Для початку одну велику каву, вечірню газету і подвійний коньяк.

— Один момент...

Затишна кав'ярня потопала у півтемряві, і окрім Сергія в ній були ще два підстаркуваті лесандрійці, котрі більше заглядали до келішків, ніж розглядалися по боках.

— Прошу пана.

Замовлення опинилося на столику.

— Ще щось?

— Наразі досить.

Вимоклому до нитки та промерзлому до костей Сергієві все видалося дарами неба. Одним ковтком він вихилив малесенький, трохи більший за наперсток для шиття, келішок з алкоголем і взявся до кави... Вона була напрочуд смачна — смачніша навіть, ніж вдома. Через те, коли допив її, замовив ще одну порцію. І доки сам господар кав'ярні займався приготуванням, став переглядати пресу. Вірніше, ту єдину тонесеньку газетку з войовничою назвою «Вечірній пост патріота», яку поклав на стіл кельнер. Весь її формат займала одна-єдина стаття, назву котрої було набрано величезними фіолетовими літерами, так що вона ледве помістилася на передовиці.

Не вникаючи у зміст написаного, глянув на дату... Зараз це було важливіше за всі на світі мілітаристські заклики. Бо щоб повнокровно влитися у чуже життя, добре хоча б знати, у якому часі знаходишся.

Було 23 червня 3116 року за Лесандрійським календарем.

Потім розвідник став переглядати підібрані документи. Згідно паспорта, Сергій мав тепер двадцять шість років, проживав по вулиці Непереможених під номером вісімнадцять, жінкою та дітьми ще не обзавівся... Відсутність в адресному штампі номера квартири наводила на думку про особняк, а заодно про належність до заможної родини, але порівняно невелика сума на звороті чекової книжки додавала від себе, що Смайлси в кращому разі володіють якоюсь крамничкою або чимось подібним. Землянин був згоден і на це, бо у світі грошей багатство — найкращий спосіб маскування.

За кавою і думками, в затишку кав'ярні Сергій і незчувся, як минула північ. Схаменувся, коли помітив, що залишився на залі один і господар досить виразно переводить погляд з його обличчя на годинник біля дверей. Настав час шукати притулку в стінах «рідного дому».

Сергій легко потягнувся, кинув на стіл купюру, яка в кілька разів перевищувала вартість випитого, підморгнув господареві і вийшов на площу.

2.

Вулиця Непереможних впиралася у центральний вхід до четвертого парку Вікторії, що біля Північних казарм, в старому кварталі з вузькими вуличками, старовинними ліхтарями, які, однак, давали досить багато світла, і низенькими п'яти-шестиповерховими будівлями. На відміну від упорядкованих центральних площ, тут ще можна було побачити поодинокі кущі, дерева та квітники.

Вісімнадцятий будинок з червоної цегли, навіть серед невисоких сусідів виглядав карликом зі своїми двома поверхами, єдиним входом і балкончиком. Зате вітрина бакалійної крамниці на першому поверсі виблискувала всіма барвами і поруч з сірими стінами й темними шторами на вікнах усіх будинків приковувала погляд, як гарненька виданниця, що шпацерує парком під наглядом суворих, монашкуватих тіток.

* Оскільки ще не все населення Землі володіє мовою Лесандри, для полегшення сприйняття тексту і вільного читання подальші розмови і побутові сцени будуть подаватися одразу в перекладі і дещо стилізовано.

Автор.

Керуючись логікою, Сергій вирахував, що окрім парадного під'їзду, який одночасно правив за вхід у крамницю, мусять бути ще якісь дверцята для своїх. Бо будуючи дім, господар повинен був потурбуватися аби йому самому і його гостям не доводилося знаходитися під постійним, невсипним наглядом цікавих покупців.

Але обійшовши будиночок довкола, він нічого не знайшов і вже було вирішив, що помилився у своїх розрахунках, коли помітив у одному місці невеличку щілину між цеглинами і дещо змінений малюнок кладки.

«Вхід, здається, тут... Але як відчинити потайні двері, не знаючи секрету. Вони ж, скоріше всього, на біологічному замку, а біополе я не змінив...».

Та щойно розвідник ступив крок до дверей, маючи на меті придивитися уважніше, як шмат стіни плавно відхилився, звільняючи прохід, а в освітленому прямокутнику виросла жіноча постать. Вона зойкнула тихо і з коротким схлипом впала Сергієві на груди.

— Віл-л-лі!

Землянин сторопіло погладив її по голові.

— Ну, що ти... Не треба.

Жінка заридала голосніше.

Обережно підтримуючи її за плечі, Сергій увійшов до помешкання.

Тут були лише сходи нагору, вішалка для одягу, троє дверей і кілька крісел.

Він посадив жінку в одне з них і навмання відкрив найближчі двері — пощастило, вони вели на кухню... Налив у горня води. Вернувся в сіни, і тут, при досить яскравому світлі, побачив перед собою рудоволосу красуню. Вона підвела на Сергія повні сліз, а тому блискучі, мов самоцвіти, бездонні зелені очі, і задивившись у них, землянин пропустив повз вуха перші слова дівчини.

— Як тобі вдалося уціліти?

— Тобто? — бовкнув він перше, що знайшлося на язиці, не маючи поняття, що відомо дівчині, і цим немов привідкрив скриньку, вщерть виповнену словами, стільки усього виплеснулося одразу.

— ...вони прийшли ввечері... сказали... тобі труну... забрали всю виручку... Стів хотів... через три дні... тисячі ларів... — сказане так перемішалося з слізьми та схлипуванням, що Сергій нічого не міг второпати.

— На, випий і — заспокойся, — простягнув дівчині горнятко з водою. — А потім спробуй розповісти ще раз, але зрозуміліше.

Дівчина зробила маленький ковток і відставила горнятко.

— Ну, от і добре, — Сергій опустився в крісло поруч. — Так що трапилося, поки мене не було?

— Приходив Стів зі своїми бандитами, — дівчина заговорила спокійніше, але так само швидко, ковтаючи закінчення. — Забрав усю сьогоднішню виручку і наказав приготувати через три дні ще п'ять тисяч ларів. А коли я пригрозила тобою, вони розреготалися і відказали, що з тобою вже домовилися і можна замовляти труну, — і губи її знову скривилися і вона утнулася носом в «братове» плече.

«Так он чиїх рук ця справа, — подумав розвідник. — Треба буде перед поверненням на Землю «подякувати» від свого теперішнього імені».

— Вони лише страшили, — мовив заспокійливо. — Але я їм цього не подарую...

— Що ти зробиш? У них сила...

— Люди кажуть, що наперсток розуму важить більше, ніж кошик сили... Так що будь спокійна.

— Правда? — дівчина довірливо притулилася «братові» до грудей і в ту ж мить відсахнулася. — Але ж ти брудний!.. Де тільки носило цілісінький день? Ти ж, певно, страшенно голодний?.. А ну, марш митися і будемо вечеряти... — її думки повністю перекинулися на цю, більш важливішу для жінки проблему, і не минуло й п'яти хвилин, як вона вже голосно тарахкотіла посудом на кухні.

«Що ж, — подумав землянин, направляючись у ванну кімнату, — схоже, й друга частина сьогоднішніх турбот завершилася успішно. Новий Уільям Смайлс не викликає підозр... Правда, ще залишилося з'ясувати, як звати сестричку і де решта родини, але з цим можна зачекати».

Ванна, гаряча і смачна їжа, келих вина зробили своє. Сергій відчув, як тіло наливається солодким тягарем, очі мимоволі заплющуються, і як він не намагався ще хоч трохи поговорити, втома та сон чимраз сильніше вкутували голову товстою і невагомою повстю.

— Не муч себе, йди спати, — посміхнулася сестра. — Завтра договоримо...

Сергій буркнув щось невиразне і спробував підвестися з-за стола, але ноги зробилися неслухняними, і він гепнувся у крісло.

Дівчина засміялася так весело, наче й не було жодних клопотів, і взяла брата під руку

— Давай допоможу, а то тебе сьогодні зовсім розморило.

Сергій не став перечити, бо слабість в ногах виникла не стільки від вина, як від того, що землянин не знав, де спальня. Тож дозволив відвести себе нагору, а там сестра, вже й не питаючи згоди, допомогла роздягнутися, вкутала ковдрою, і побажавши приємних снів, вийшла, згасивши світло.

Останнє, що зафіксував погляд розвідника, були дві фотографії — на тумбочці біля ліжка юнак і дівчина, з підписом «Уна і Віллі, 3115 рік», а на стіні портрети старшої пари в траурних рамках.

3

Сліпучо-жовте сонце пробивалося навіть крізь заплющені повіки, а тіло під його гарячим поглядом мліло і розповзалося по піску, мов студень. Жодного бажання, жодної думки в голові... Лише безмежне задоволення від почуття нереальності і якогось безформного, плазмового буття.

Лагідні хвилі ледь-ледь сягали сюди, обережно торкаючись п'ят.

Одним ривком Сергій скочив на ноги, кинув тіло вперед, перекидом через голову, і

плавно, без сплеску, пішов під воду. Море м'яко прийняло його в свої обійми, забираючи розніженість і наливаючи м'язи силою. На берег вибрався бадьорий і переповнений тією енергією, яку можуть дати лише морські хвилі.

І одночасно, наче черговий чекав його появи, з динаміка пролунало:

— Сергія Ракіту просять зайти на переговорний пункт в шосту кабіну. Термінова розмова з Зоряним.

— Хто б це? — здивувався Сергій. — Якого дідька?

Йому зовсім не всміхалося пертися в майже сорокаградусну спеку через весь пляж до телефону. Але що вдієш? Отож підхопив рушник і, як був, побрів до біліючих на горі адміністративних корпусів.

Викликав шеф.

— Салют, хлопче, — в телефонній слухавці звикле командний голос Віктора Павловича набрав лагідного відтінку. — Як твої успіхи по підкоренню синіх глибин і незаміжніх сердець?

— Можливі... Добридень.

— Назад не поспішаєш?

— Та начебто ні. А що?

— Значить, не проймають тебе наші турботи. Зовсім розлінувався під блакитним небом Ахтополя.

— Чи не можна трохи ближче до справи? —розсердився Сергій.

— Можна, чому ж ні, — одразу споважніло керівництво і далі провадило вже серйозніше. — Закінчилися твої канікули. Маєш ще сьогодні до 19.00 прибути в Управління і постати перед мої очі.

— Зрозуміло.

— От і добре... Не барися в дорозі.

Через три години після цієї розмови Сергій натиснув на клямку дверей до кабінету шефа.

— А-а, це ти, Ракіта... Заходь, заходь. Саме час.

Окрім Віктора Павловича, в приміщенні було ще кілька чоловіків у цивільному вбранні і серед них Сергій не вгледів жодного знайомого обличчя.

— Сідай де зручніше і слухай... Три місяці тому з бази № 22-18, що на четвертій планеті лямбда — Стрільця, надійшов тривожний сигнал. Правда, те, що вихопили радіотелескопи з галасу Всесвіту, сигналом і не назвеш. Бо це був лише коротенький уривок кількох фраз: «...ми не розуміємо їхніх замірів. ...вони дуже подібні... ...спробуємо порозумітися...» — ось і все, що вдалося розібрати зв'язківцям. Хто вони? Що хочуть вчинити? І чому база замовкла і більше не відзивалася, нам залишалося лише гадати. Тому створена при УПРОКу комісія одноголосно вирішила направити в район подій рейдер «Гіперіон», який на той час знаходився біля лівої Змії... Детальніше пояснювати я не маю часу, так що дивися разом з усіма, запам'ятовуй незрозуміле, пізніше розберемо все по кісточках.

Немов чекаючи цих слів (а може, так воно й було), світло в приміщенні погасло, а на протилежній від дверей стіні, яка правила водночас за екран, загорівся напис:

ДО РАПОРТУ У СПРАВІ ЗНИЩЕННЯ БАЗИ № 22-18

Сергій слухняно забився в найдальший куток, присунув до себе графин з якимось напоєм і приготувався запам'ятовувати. Бо знав з власного досвіду, що коли розмова починається з демонстрації документальних матеріалів, то закінчується — повторною розвідкою. А оскільки в кімнаті, крім нього, не було жодного оперативника, то і на пошук відправлять не кого іншого, як офіціала МУКБОПу Сергія Ракіту.

Напис на екрані змінився виглядом командирської рубки рейдера, з титрами внизу кадра: «Запис подається з моменту виходу на орбіту четвертої планети лямбда — Стрільця».

Довкола стола товпилися люди в білих комбінезонах, і в них Сергій одразу розпізнав членів екіпажу рейдера «Гіперіон». Говорив командир Клод Пішо:

— Завдання складне, а тому прошу приділяти увагу навіть найменшим дрібницям. Для нас зараз немає нічого несуттєвого. Будь-що може стати розгадкою або навести на її слід... Розвідку проведемо двома етапами: перший — максимально можливий збір усієї доступної з орбіти інформації; другий — висадка десантної групи... В десантну групу призначаються Бугрін Василь, Анджей Єзерський і Кобельник Олег. Старший — лейтенант Бугрін. Названим товаришам зайняти місця у розвідувальному катері. Готовність номер один! Старт за моєю командою. Зв'язок з рейдером підтримувати постійно!

Клод продовжував давати необхідні розпорядження; Сергій, сам недавній космодесантник, знав їх напам'ять, отож дозволив собі на хвильку поринути у спогади.

«База 22-18?... 22-18? Чи це не та, де ось вже другий рік працює бригада мого однокашника Артура Бейлі?... Здається, добувають щось пов'язане з протираковими препаратами. В усякому випадку, їхня робота має фармакологічні цілі, це я пам'ятаю точно... Бейлі — довгов'язий симпатичний хлопчина, кращий форвард факультетської футбольної команди...».

Тим часом зображення командирської рубки на екрані змінилося зображенням бойової рубки дракара. Три десантники у скафандрах найвищого захисту уважно вдивляються в монітор загального огляду, по якому пропливають чужі краєвиди... Гола кам'яна пустеля, подекуди вкрита острівками сталево-сірого піску, що ліниво переливається під подихами вітру. Ось зараз з-за обрію має вигулькнути експлуатаційно-дослідний комплекс.

До хруску в суглобах пальці стиснули поруччя крісел — бази більше не існувало... Лише роздерті страшним вибухом руїни, наполовину засипані уламками обпаленого каміння і розплавленого в скло піску.

— Але ж у них не було зброї такої потужності, — вишепотів одними вустами Анджей.

— Жодна недбалість чи необережність не могла призвести до такої катастрофи.

Василь витер обличчя рукавом.

— Значить це зробив хтось інший...

— Хто ж?! — Анджей щиро жахнувся такої думки. — Хочеш сказати, що якийсь крейсер навмисне завернув сюди і напав на безборонну базу?

— Можливо.

— Але ж це нісенітниця! Навіть якщо б екіпаж цього примарного зорельота з'їхав з глузду, то автоматика ЕМ самостійно заблокувала би всі команди, виконання яких поставило б під загрозу людське життя.

— При умові, що для комп'ютера життя людини — цінність першої величини.

— Як же інакше? — здивувався Анджей. — Це ж головне правило робототехніки. Навіть домашні картоплечистки мають таку програму.

— На Землі!

— Тобто ти дотримуєшся думки, — втрутився у суперечку Олег, — що на базу міг напасти крейсер. І цей крейсер був неземного походження?

— Так, — твердо відказав Бугрін. — Іншого варіанту не бачу.

— Чоловіче! — Анджей схопився за голову. — Але признати подібне ще більша нісенітниця, ніж те, що люди на базі могли самі себе знищити!... Інопланетники?! Звідки?... Ми ж не перший рік у космосі, щоб надалі вірити у байки, які здавен популярні серед курсантів училищ, та й то лише на перших етапах.

— Однак, ніхто і не заперечує, що інопланетні цивілізації можуть існувати.

Анджей хотів відповісти, але його зупинив Олег.

— Слухайте обидва... Навіть найхимернішу гіпотезу ми не можемо відкинути, поки детально не зважимо всі за і проти. Тож спершу треба зібрати всі дані, а вже потім робитимемо висновки.

— Десантній групі увага! — почувся голос Пішо. — «Гіперіон» пеленгує в квадраті Г/57 і 6 за дев'яткою радіомаяк. Ваше завдання: вийти в квадрат; знайти маяк; уточнити коли і ким він встановлений; і якщо не вдасться знайти людей, то мусите віднайти бодай їхні сліди... Одягнути гермошоломи! Даю відлік для старту:

5... 4... 3... 2...

— Цікавий маячок надибали? — засумнівався Василь. — Щось воно не надто клеїться купи. До того ж, хто з вас звернув увагу на діапазон роботи маяка?

Товариші знизали плечима.

— А що таке?

— Нічого, окрім того, що в цьому діапазоні ніхто не шукає сигналу «СОС». Цей канал постійно заброньований для державних повідомлень.

— Гм... й справді, — здивовано гмикнув Анджей, кинувши погляд на шкалу пеленгатора. — Але це ще ні про що не свідчить. Мало що могло трапитися.

— Я нічого й не кажу... Просто звернув вашу увагу на цю деталь. А чи матиме вона якусь вагу, чи ні — не ми невдовзі побачимо.

На пульті загорівся синій вогник, сигнал максимально дозволеного попередньою програмою наближення до мети. Згідно локатора — до отримуваного сигналу залишилося ніяк не більше п'ятиста кроків. Проте, хоч видимість була хороша і профіль грунту, мов на більярдному столі, маяк побачити не вдалося навіть при допомозі могутньої оптики драка.

У Василя аж очі запекли від напруженого видивляння.

— Що за чудасія? Нехай мені ніколи не дадуть пенсії, якщо це не викривлення простору. Ану подивіться, котрийсь, — він посунувся вбік, звільняючи місце товаришам, — чи побачите те саме, що і я...

— Дуже схоже, — погодився згодом Анджей. — Атмосфера прозора, мов вода у затишному місці, а під нами не видно навіть контурів каміння... Що будемо робити?

— Доведеться трохи прогулятися на власних двох, — стенув плечима Василь, — адже штучне викривлення не пропускає техніки.

— А природне, хоч і пропускає все... — буркнув Олег.

— Зате нічого не випускає, — закінчив за нього Анджей.

— Тіпун тобі на язик, — сплюнув подумки Василь. — Не випускає лише колапсуюче викривлення. А його досить легко розпізнати за ступенем прозорості межі. Так що давай, Олегу, сади дракар десь поближче до зони... Тільки обережно, бо як шпурне, то не позбираємося.

Той мовчки кивнув головою і зосереджено впився поглядом в центральний екран. Щоб не заважати пілотові, товариші перейшли на шепіт.

— Якщо не заперечуватимеш, — звернувся Анджей до Василя як до старшого десанту, — то я б спробував розвідати, що там і до чого?

— Хтось мусить, — філософськи відказав той, — то чому б і не ти?

— Дякую, — меткому полякові виразно не терпілося першому довідатися, яка причина призвела до загибелі бази. А що відповідь на це питання була під захистом викривленого простору, це ще більше під'южувало його цікавість.

Дракар легко торкнувся маніпуляторами грунту, і застиг, розчепірившись у двох кроках від непомітної для звичайної людини межі.

— То я пішов? — запитально кинув Анджей.

— Хвилинку, — притримав його за плече Олег.

Маніпулятором катера він підхопив досить важку каменюку і запустив нею в напрямку перешкоди. Камінь минув межу і одразу ж немов розтав у прозорому повітрі.

— Так, — задоволено буркнув Кобельник. — А тепер спробуємо інакше...

З цими словами він зробив дракаром крок вперед і поволі почав випростовувати теле-

скопічний маніпулятор. Той висунувся до певної довжини, а потім, наче вперся в стіну, зупинився, і чим більше зростав натиск, тим більше відсовувався назад катер.

— От і все ясно...

Олег прибрав маніпулятор і повернувся до товариша.

— Питання будуть?

Той лише посміхнувся. Адже досліди так чітко вказували на штучне походження викривленого простору, що не зрозуміти цього міг би лише повний невіглас.

— Ну, то вперед, — мовив Бугрін і відкинув блістер кабіни. — Не попадися лишень в якусь можливу пастку..

Анджей перевів захист на максимальне навантаження і ступив у зону. Викривлений простір прийняв його непомітно, мов власну частинку.

— Чуєте мене? — одразу перевірив зв'язок.

— Чуєм! — озвався одночасно дракар і рейдер.

— Є щось цікаве?

— Поки що нічого особливого... Поле не агресивне. Беру пеленг і йду до маяка.

Хоч викривлення зже нічим не загрожувало розвідникові, бо найгірше — це перехід, а в середині зони усі життєві функції протікають за звиклим порядком, Анджей сподівався небезпеки. Щось підказувало йому, що Василь має слушність і що земляни не могли встановити цей маяк, і що зона ця — справа чужих рук. А раз так, то можна було сподіватися якої завгодно каверзи. Тож йшов так обережно, як не ходив би канатоходець на висоті найбільшого хмарочоса... Кожен крок точно виважений, кожне місце, де мала стати нога, обраховувалося по всіх невідомих. Ці операції з блискавичною швидкістю проробляв мозок Анджея,що на час розвідки перетворився на бездоганну обчислювальну машину, котра не мала права помилитися, якщо хотіла жити. Але всі перестороги були зайві — його вітали як господаря, і всі пастки закривалися при наближенні до них.

— Слухайте, — мовив одразу до всіх Анджей. — Я майже впевнений, що зона зроблена людьми... Мене тут мають за свого.

— «Майже» мене не влаштовує, — відказав Пішо.

— Я, власне, зібрався переконатися в цьому остаточно.

— Яким чином?

— Перевірю одну гіпотезу.

— Якщо є загроза для життя — категорично забороняю!

— Поки я в зоні, командире, мені нічого не можна ні дозволяти, ні забороняти... Я ж для вас не існую.

— Повернешся, поговоримо інакше, — пригрозив Пішо.

У відповідь Анджей тихо засміявся і підійшов упритул до датчиків однієї з пасток, що ледь виднілися на поверхні грунту. Повагавшись мить, розвідник ступив у самісіньку середину пастки. Але нічого не трапилося — пристрій не реагував на присутність людини.

— Гей ви там! — не надто стримуючи свої почуття, загукав Анджей. — Все сходиться! Пастки мене не займають! Зона створена людьми! Певно, хтось уцілів і тепер очікує на поміч!

— Але ЕМ «Гіперіона» стверджує, що на планеті людей немає, — зауважив Клим Перепелиний, штурман рейдера.

— Зараз пересвідчимося остаточно... Для відповіді на це питання досить обігнути скелю.

Після цих слів у Анджея пропав голос.

З-за скелі, тобто звідти, де мав бути маяк, вискочила постать у блакитному скафандрі медичної служби і з усіх ніг кинулася йому назустріч.

Розвідник розпростер руки для обіймів і сам зробив кілька кроків вперед. Але замість радісних повітань трапилося таке, чого не сподівався ніхто. Постать завмерла, уважно приглядаючись до Єзерського, а коли той ще ступнув назустріч, вихопила бластер і вистрілила.

Врятувала Анджея витренована роками готовність до будь-яких каверз навіть у найнесподіваніших ситуаціях. Він блискавично припав до грунту. Серія пройшла в кількох сантиметрах над головою і оплавила пісок за плечима.

— Маю новину, — одразу ж доповів розвідник про зміну в обстановці. — Потрапив під обстріл! Нападник зодягнений у скафандр медслужби. Можливо, зійшов з розуму... Майтеся на обачності! Вдруге він уже не схибить...

І невідомий натис на гашетку. Упритул, не залишаючи найменшої надії на порятунок... Але пострілу не було. Трапилося те, що за теорією ймовірності стоїть на одному щаблі з зіткненням Землі і Сонця — бластер розрядився..

Анджей збагнув це швидше за супротивника, і в наступну мить зброя летіла в один бік, а напасник — у протилежний. Гермошолом невідомого глухо вдарився об грунт... Нападник лежав нерухомо і виглядав на знепритомнілого.

— Пожиємо ще трохи, хлопаки, — перекриваючи галас у слухавках, гукнув Анджей. — Не репетуйте так, бо барабанні перетинки тріснуть.

— А бодай тобі!... — побажали з рейдера.

— Щоб ти!... — побажали з дракара.

— Доповідай по-людськи! — гаркнув Пішо.

— Доповідаю, — посміхнувся подумки Анджей, бо розумів, що грубість слів викликана турботою друзів про його життя. — На мене вчинено напад. Хто напав — невідомо. Чому напав — теж. Напад відбито, нападник лежить непритомний. Спробую привести його до тями і виведу назовні.

— Зрозуміло, — буркнув Пішо. — Дій... І спробуй обійтися без пригод.

— Не вдасться, — відказав розвідник.

Слова пролунали мов кпин, і командир вже хотів призвати Єзерського до порядку, але той пояснив детальніше:

— Бранець самоліквідувався.

— Як?! — з рейдера.

— Точно сказати не можу... Але скафандр спорожнів. А оскільки я не зводив з нього очей, то втекти він не міг. Та й куди втечеш без скафандра?

— Цікаво? — озвався Бугрін. — Посилаю до тебе Олега... Двоє швидше розберетеся.

— У цьому нема потреби. Я ще глипну на маячок і на зворотньому шляху підберу скафандр. Чекайте мене в катері... Через кілька хвилин буду.

Трохи згодом екіпаж рейдера «Гіперіон» сидів у каюткомпанії і слухав розповідь Анджея Єзерського.

— Так хто ж це все-таки міг бути? — поцікавився думкою товаришів Клод Пішо.

— Я згоден з Анджеєм, — першим взяв голос Олег, — що це був хтось з бази... Просто в бідолахи замакітрилося в голові, от він і прийняв рятівника за ворога.

— На це можна було б пристати, коли б не кілька запитань, — зауважив Бугрін.

— Яких?

— Я скажу, — несподівано підтримав Василя Клим Перепелиний. — Перше: з яких пір скафандри медперсоналу оснащують пристроями для самоліквідації?

Відповіді не було. Та й де їй взятися, якщо кожному космонавту відомо, що медпрацівники відмовилися від такого пристрою, щоб і в найкритичніших умовах до кінця допомагати людям, а не рятуватися від фізичних страждань самогубством.

— Тепер друге запитання, — продовжив Клим. — Як той, хто випадково вцілів при катастрофі, міг мати при собі і маяк, і пристрій для викривлення простору?

— Щось я не збагну змісту? — перепитав Анджей.

— Ну, не хочеш же ти сказати, що, рятуючись від вибуху чи ще там чогось, людина за лічені секунди встигне подумати, що їй знадобиться саме маяк і ПДВП. Встигає знайти їх, винести, вернутися за їжею і кисневими балонами...

— А якщо все наготовано заздалегідь?

— У такому випадку ми стикаємося зі ще більшим протиріччям... Бо людина, яка могла приготуватися до катастрофи, мусила знати про неї наперед.

— Так могло бути... — непевно протягнув Анджей.

— Виходить, той, хто знищив базу, належав до її обслуги? Нісенітниця! Він не міг би цього вчинити з кількох причин одразу і в першу чергу технічних. Для знищення такого комплексу не достатньо навіть озброєння нашого рейдера.

— Хто ж це тоді?!

— Космісга,* — спокійно відказав Клим Перепелиний. — Тільки космісга і більше ніхто.

— Але, при такій версії, — підвів підсумок Пішо, — ми матимемо справу з лютим ворогом, у якого ненависть до людей чи страх перед ними переважає ціну власного життя. І якщо сигнал був призначений не для нас, то неподалік повинен знаходитися ворожий зореліт. Кого ж би інакше кликав на допомогу маяк?... Але невже ми так подібні до них, що їхні пастки на нас не спрацьовують?

— Якби було інакше, — відповів Бугрін, — то ми б не мусили сперечатися, з ким зустрівся Анджей.

— Гуманоїдна цивілізація нашого рівня, — почухався за вухом Анджей. — Маячня...

— Екіпаж, увага! — почулося з динаміка і на бічному моніторі зв'язку з'явилося обличчя чергового пілота. — З правого борту, в районі засягу локаторів, запеленговано зореліт неземного походження. Курс на четверту планету. Головний мозок рейдера відчуває невідоме випромінювання, небезпечне для автоматичних систем. Захист рейдера витримує навантаження. Джерело — неопізнаний зореліт. Переходжу на другу ступінь захисту! Зображення даю на центральний екран. Всім членам екіпажу рекомендую зайняти свої місця згідно бойового розкладу і одягнути скафандри.

Обличчя чергового пілота з екрана зникло, натомість в усіх відсіках рейдера загорілися тривожні червоні вогні.

— Засідання продовжується, панове присяжні засідателі, — буркнув Пішо до самого себе, поспішаючи в бойову рубку, — і здається, буде серйознішим, ніж ми сподівалися.

Зореліт, який з кожною хвилиною ріс на екрані, не мав жодного аналога в Космофлоті системи, і в командира рейдера навіть виникла на хвилю думка про обман зору — бо таке нелогічне нагромадження металу можна було зустріти лише на старовинних смітниках, і воно не тільки не могло літати, воно не повинно було триматися купи.

Клод натиснув кілька кнопок і на одному з бокових моніторів виникло обличчя Василя Бугріна, який вже зайняв своє місце в рубці зв'язку.

— Слухаю, командире?

— Спробуй знайти спільну мову з чужаком... З'ясуй, хто вони? Звідки прибувають? Чого хочуть від нас і чи знищення бази їхня робота?

— Я саме з цим хотів зголоситися... Чужий зореліт у тому ж діапазоні, в якому працював маяк, передав наказ здатися на милість сильнішого.

— Навіть так, — присвиснув Пішо.

— І що цікаво, — продовжував Бугрін, — вони звертаються до нас німецькою мовою середини XX — початку XXI віку.

— Ще цікавіше...І що пропонують?

— Класична форма: якщо не чинитимем опору, то гарантують життя, в іншому випадку — знищать рейдер.

— А сам пробував порозумітися з ними?

— На мої звертання чужинці не відповідають. І без кінця крутять програму з наказом про капітуляцію. У мене таке враження, що у

Космісга* — (жарг.) скорочення від слів «космос» і «істота»; буквально: космічна істота, інопланетянин.

них складності з мовним бар'єром. Може, спробувати просигналити бортовими вогнями?

— Спробуй.

— А який буде текст?

— Звичний... Ми науково-дослідна експедиція з Землі; в жодних воєнних діях участі не беремо; що вони мають нас за когось іншого і т. п.

Через кілька хвилин на всі спроби порозумітися, чужак відповів по-своєму. Від тулуба зореліта відділилося веретеноподібне тіло і лягло на курс, у кінцевому пункті якого знаходився «Гіперіон».

Легка вібрація пройшлася корпусом рейдера — це, розпізнавши тип зброї, спрацював автоматичний захист. Згусток енергії малесенькою зірочкою метнувся наперерiз ворожій ракеті, зіткнувся з нею і все зникло в блакитному спалаху.

Чужий зореліт блискавично виконав маневр і розвернувся до рейдера носом, так як робили крейсери землян, коли мали замір використати лазерну зброю. ЕМ рейдера був знайомий з такою тактикою, тож без команди пілота перейшов на дзеркальний захист. Блиснув залп носових випромінювачів, вогневі лінії розпороли темряву простору, і відбившись од невидимої стіни, яка вкутала рейдер, шугнули назад. Мить, і чужий зореліт зник за хмарою вибуху.

— Може, хоч тепер зрозуміють, що спершу все-таки варто порозмовляти, — буркнув Пішо, який ніколи не був прихильником жорстких методів.

Та зовсім несподівано для землян напівживий зореліт здобувся на ще один віраж і опинився за кормовою частиною рейдера.

— Ну, з мене досить! — уже зі злістю в голосі вигукнув Пішо. — Наказую зрізати дюзи правого борту!

«Гіперіоном» струсонуло так, що людей мало не викинуло з крісел — пішли резонансні згустки. А ще за хвилю чужинець закрутився довкола власної осі.

— Так буде краще... Нехай трохи прохолонуть, а потім спробуємо знайти спільну мову.

— Боюсь, не вдасться, — тихо промовив Клим Перепелиний.

— Чому?

— Вони у безвихідній ситуації... А якщо один з них міг заподіяти собі смерть, щоб уникнути полону, то де гарантія, що решта не вчинить так само? Тільки на їхньому місці я спробував би прихопити з собою на той світ бодай кількох ворогів.

— Ет, — легковажно відмахнувся Пішо. — Часи камікадзе давно минули...

— Хто знає.

— Командире, — озвався Бугрін. — Вони згоджуються на переговори. Тільки самі вони прибути не можуть, кличуть до себе.

— От і підтвердження моїх слів, — промовив штурман.

— Яке ще підтвердження? Може, ми знищили їхній транспорт або заклинили шлюзові? — але в голосі Пішо вже не було впевненості. — Хоча... Що ж робити?

— Добити! — твердо сказав Клим. — Як мовиться: катюзі по заслузі!

— Не згоден, — Пішо підвівся з крісла і пройшовся по рубці. — Для такого рішення, необхідна більш як стопроцентна гарантія, що вони мають такий же замір відносно нас!

— А як у цьому переконатися? Ціною життя товаришів?

— Простіше... Передамо, що висилаємо десант, а насправді піде катер без людей... І подивимося, що з того буде.

— Розумно, — погодився Перепелиний.

Чужинців попередили, що спроба перешкодити висадці десанту поведе за собою знищення зорельота. Але ті відмовчувалися, чим остаточно переконали людей у правильності здогаду штурмана. Тож нікого вже не здивував вогнений смерч, який звився над ворожим кораблем, як тільки-но десантний катер землян почав швартуватися до його борту.

Екран згас.

У кабінеті знову загорілося верхнє світло.

Віктор Павлович підвівся з-за столу і вийшов на середину кабінету.

— Ось головне з подій, які відбулися буквально кілька днів тому в сузір'ї Стрільця. Під час демонстрації матеріалу до нас приєднався командир рейдера «Гіперіон» Клод Пішо, тож якщо у когось виникли запитання, прошу звертатися за поясненнями до безпосереднього учасника оглянутих подій.

Присутні жваво перемовлялися між собою, жестикулюючи руками. Видно було, що побачене справило на них величезне враження. Користуючись паузою, Віктор Павлович підійшов до Сергія і присів поруч.

— А що ти на це?

Сергій скривився і почухрав потилицю.

— Чесно кажучи, як би я особисто не знав екіпаж «Гіперіона», то подумав би, що мені демонстрували не надто вдалий пригодницький фільм... Це ж треба — ворожа людству цивілізація, приблизно рівна за віком земній, про яку ми за стільки віків перебування у космосі ні слухом, ні духом — просто містика якась.

— Не знаю, — посміхнувся шеф. — Тобі видніше... От злітаєш туди, розглянешся, тоді й поговоримо: фантастика чи, навпаки, реальність.

— Так я й думав, — зітхнув Сергій. — Як тільки треба відвідати якусь прокляту богом діру, так одразу згадують про мене.

— Ще й бурчить, — знову посміхнувся шеф. — Ти ж гордитися повинен. Перший представник людства на чужій планеті!

— Тільки ніхто про це не повинен знати.

— У корінь дивишся, — кивнув головою Віктор Павлович. — Розумієш, так і не вдалося з'ясувати, чим ми не вгодили лесандрійцям. Назва їхньої планети звучить як Лесандра... Що зумовило напад на базу? Вчені схиляються до думки, що, невідомим для людства чином, шляхи наших цивілізацій мусили колись перетнутися і земляни не залишили по собі добрих спогадів. Тож твоє завдання полягатиме в тому, щоб з'ясувати, коли і як це трапилося?..

— Піди туди — не знаю куди і довідайся про... і так далі.

— Не зовсім так, бо куди — ми з тобою знаємо, — підтримав жарт шеф, а потім споважнів. — Бачиш, хлопче, людство надто пізно зрозуміло, що зло, вчинене будь-коли і навіть ненавмисне, все одно з часом обертається проти того, хто його вчинив. І особливо ображеним доводиться бути, коли маєш справу з Всесвітом. Тож, перш ніж прийняти рішення, яке, можливо, викличе нову хвилю зла, ми повинні довідатися, звідки тягнеться коріння старого.

Сергій мовчки кивнув.

— Зараз я тебе не затримую, бо доведеться давати нудні пояснення представникам преси, — Віктор Павлович обвів поглядом кабінет і скривився. — А десь о десятій приходь до мене додому, обговоримо деталі операції.

4

Сергій розплющив повіки і побачив над собою стурбовані очі дівчини.

— Доброго ранку, — промовив тепло. — Щось трапилося? У тебе таке заклопотане обличчя...

Уна слабо всміхнулася і присіла на краєчок ліжка.

— Доброго ранку... Нічого особливого не трапилося. Просто, Віллі, ти проспав більше, ніж дві доби. І я вже не знала, що маю робити.

«Видно, далися взнаки акліматизація, перевтілення і незвична сила тяжіння...» — подумав про себе, а вголос мовив заспокійливо:

— Скільки ж це я тобі приніс прикрощів останнім часом. Гай-гай... Але це вже востаннє, чесне слово.

— Щось не надто віриться.

— А от побачиш.

З тими словами Сергій вислизнув з-під ковдри і подався до ванної кімнати.

— Тобі на сніданок каву чи чай? — долинув за хвилину з кухні голос сестри.

— Байдуже.

— Тоді буде чай... І не барися там, бо сніданок зовсім прохолоне.

Підігнаний таким попередженням, Сергій скоротив процес ранкового туалету до мінімуму. Тож не минуло й п'яти хвилин, як він вже сидів за столом і, обпікаючи руки й губи, напихав рота.

— Ти казала вчора, чи то пак, позавчора... — що треба заплатити якийсь викуп? — озвався розвідник, як тільки вгамував перший голод.

Дівчина одразу спохмурніла.

— Може, про це пізніше, Віллі? Не псуймо собі апетиту.

— Але ж у мене є гроші.

— Я знаю, — відповіла Уна. — І це тривожить мене ще більше. Адже, коли ти виходив з дому, то мав при собі ледве сотню ларів, а зараз — тисячі!

— Ти нишпорила в моїх кишенях? — обурився Сергій.

— А що, я повинна була випрати твої речі разом з грошима?

— Вибач...

— Ото ж бо... Але звідки в тебе такі гроші?

— Справа в тому... — Сергій фантазував як міг, — що мене прийняли на роботу в одну організацію... таємну... і виплатили аванс у розмірі трьохмісячної платні. Питань не задавай, я все одно не маю права пояснювати докладніше.

Та бачучи, що для дівчини таке попередження нічого не означає, і вона вже відкрила рота, Сергій демонстративно підвівся з-за столу і увімкнув телевізор.

Почуте примусило його знову сісти.

Передавали урядове повідомлення про напад землян на розвідувальний зореліт Лесандри у районі Стрільця.

— Висновок напрошується один, — завершив виступ своїми словами диктор. — Земляни таки вийшли в космос і війна неминуча. Перші жертви вже полягли! Так зімкнемо наші ряди і дамо достойну відсіч лютому ворогу! Все в ім'я Безпеки!

— Ах, ти чорт! — мимоволі вихопилося у землянина.

— Чого це ти, наче вперше чуєш? — здивувалася Уна. — Адже вони повторюють цю передачу вже з місяць і завше у той самий час. Диктатор наказав таким чином віддавати шану героям.

«Ого, — розгубився розвідник. — Серйозний промах... Доведеться знову відбріхуватися».

— Бачиш... Я не хотів тебе турбувати, але зустріч з горилами Стіва таки відбулася і не минула безслідно, — він обережно провів рукою по волоссю, немов намацував рану. — Одним словом, я думав, усе минеться, але бачу, що чим далі, тим гірше. І що характерно: я чудово пам'ятаю все більш-менш істотне, а от дрібниць наче ніколи й не чув.

— Бідненький, — у голосі сестри бриніло щире співчуття. — Як же це? Може, лікаря викликати?

— Думаю, за тиждень-другий само минеться, адже болі я не відчуваю. А пам'ять... Що забув, то ти нагадаєш.

Дівчина мовчки роздумувала. Потім, наче згадала щось важливе, рвучко глянула на Сергія.

— А «Закон» хоч пам'ятаєш?

— Який саме?

— Е, голубчику, — дівчина не на жарт стривожилася. — Тебе, видно, добряче тріснули... З такими питаннями в Місто нічого й потикатися. Одразу загримиш у буцегарню.

— Я, власне, й не збирався. Хоча... — Сергій зробив вигляд, що пригадує. — Ти хотіла...

— Оце так! — спіймалася на вудочку сестра. — Неділя ж сьогодні... Треба забрати товари.

— Сама ж кажеш... — розвідник завагався. З одного боку, однаково треба вибратися з квартири, бо у чотирьох стінах багато не вивідаєш, а з іншого — він ще не достатньо добре орієнтується в тутешніх звичаях.

— Мало що я кажу... Хвороба хворобою, а чоловічу роботу треба виконувати. На те ти і мужчина в сім'ї. А що стосується твоєї забудькуватості, то з нею ми справимося, — не дала шансів до відступу дівчина.

Уна взяла свою сумочку і щось вийняла з потайної кишеньки.

— Ось... тримай. Твої ліки на найближчий час.

Землянин взяв у руки невеличкий шматок бузкового картону, оправленого в прозору пластмасу.

— Що це?

— А ти прочитай.

— Цей документ підтверджує, що його власник — старший офіцер, контужений при виконанні службових обов'язків. І всі його слова та вчинки слід розглядати як дії у несвідомому стані. — Сергій перевів подих. — Як воно до тебе потрапило?

— Гляди який, — пхикнула дівчина. — Усе йому розкажи. Я теж маю свої таємниці.

Але Сергієві вже припала до вподоби роль старшого брата.

— Я тобі зараз покажу таємниці! — гримнув на Уну. — Признавайся, поки добрий!

— Який вихователь знайшовся, — задиркувато відказала дівчина, але побачивши, що брат піднімається з крісла, скоромовкою продовжила. — Місяць тому забув його у нас один покупець. А я й сховала: подумала, колись знадобиться. Ти ж тільки й знаєш, що кричати на мене...

— Добре, добре... За тобою око та око потрібне, щоб не витворила чого.

Дівчина відвернулася і засопіла.

— Не ображайся, — змінив гнів на милість Сергій і обережно торкнувся долонею її пишного волосся. — Про тебе ж турбуюся, дурненька.

І відчуваючи, що не в міру розчулився, додав:

— Давай-но список товарів, бо ми так до присмерку балакати будемо.

Але сестра пустила повз вуха його слова і тільки міцніше притиснулася обличчям до братових грудей.

— Ну от, — зітхнув юнак, — починається...

5

Напруження, що постійно сковувало м'язи і увагу, облишило землянина лише на зворотньому шляху. Незвична система машини та чужі правила дорожнього руху вже не потребували максимального зосередження, і він почав спостерігати життя Міста.

В денному світлі воно виглядало більш привітним і привабливим. Особливо зачудовано розвідник видивлявся на архітектуру. В її основі полягав принцип надбудови нового на попередньо зміцненому старому «фундаменті». А в результаті такого будівництва по спорудах можна було приблизно вирахувати вік Міста, як по кільцях дерева.

— Нехай тобі чорт! — вилаявся розвідник і різко загальмував.

Задивившись на один з найбільш мальовничих будинків, він мало не спричинився до аварії.

— А я вже було подумав, що сьогодні ви мене обминете, пане Смайлс... — почулося поруч.

Сергій озирнувся.

На порозі невеличкого ресторанчика стояв його власник у вилинялій до блідо-рожевого колишній червоній камезельці, накинутій на темно-зелений халат. Склавши руки на кругленькому черевці, він широко посміхався і дивився на землянина, як на давнього доброго знайомого.

— Дякую, що згадали про моє шатро... А все давно готове, вас чекає.

«Певно, покійний був тут постійним відвідувачем. Тож відмова може викликати зайву підозру. Не варто ризикувати — мало чим неприємним це може обернутися в майбутньому, — подумав Сергій. — Та й, зрештою, куди мені поспішати? Посиджу, за лесандрійцями постежу, з господарем погомоню. Схоже, він у досить приязних стосунках з моїм оригіналом. То ж, може, щось цікаве вибовкає ненароком?»

Упевнившись, що з усіх боків він лише виграє, якщо завітає до ресторанчика, Сергій вийшов з машини і зобразив на обличчі посмішку.

— Оце трохи замислився і мало не проїхав... Довелося б потім накидати гак і повертатися.

Запевнення, що гість все одно не забув би про його гостинність, припала товстунові до густу.

— Прошу, прошу... Ваш столик завжди накритий лише для вас, пане Смайлс.

На щастя, в ресторанчику всі столики, окрім одного, були зайняті, і Сергієві не довелося задавати крамольного для завсідника запитання: «Куди сідати?».

Одразу кидалося у вічі, що покійний належав до найкращих знайомих господаря, ба навіть друзів. Його місце займало найзручнішу позицію в залі. Неподалік від стойки, щоб можна було розмовляти, не привертаючи до себе уваги решти відвідувачів, і приховане великим декоративним вазоном від цікавих поглядів.

Цей столик був ідеальним спостережним пунктом кожного, хто б зацікавився чужими розмовами. Тут можна було просиджувати години, прислухаючись і приглядаючись до всього, а самому залишатися непоміченим.

«Все-таки мені добряче щастить, — зрадів Сергій. — Бо хоч я ще нічого й не з'ясував, але вже зумів обминути стільки перешкод, що за одне це можна оголосити подяку... І як так піде далі, то завдання буде виконано без особливих труднощів. Тьху-тьху-тьху».

— Можна подавати? — вирвав розвідника з задуми голос господаря.

— А чого ж я сюди прийшов? — широко посміхнувся Сергій. — Навіть заради нашої бесіди я не зміг би відмовитися від фірмових страв.

Ці слова просто приголомшили господаря ресторанчика і він, відіславши кельнера, особисто став сервірувати стіл для дорогого гостя.

Землянин же тим часом окинув поглядом невеличку, затишну залу.

За всіма столиками розмістилися міщани середньої руки, які, очевидно, жили неподалік

і цілими сім'ями приходили сюди обідати, погомоніти з приятелями чи просто посидіти з філіжанкою кави і зі свіжим номером ілюстрованого журналу. Одним словом — нічого небезпечного, але й нічого цікавого. Не вартувало навіть напружуватися, щоб проникнути у їхні думки. Вони й так були виразно намальовані на обличчях: сита задоволеність та клопоти розряду — де взяти гроші на придбання нового гарнітура чи автомобіля, за кого краще видати дорослу доньку або оженити сина.

Поки розвідник розглядався по боках, на столику з'явилася паруюча тарілка першого, яке своїм виглядом нагадувало водночас і борщ, і геркулесову кашу.

Завдяки спецпідготовці вигляд і смак чужої їжі не викликав у землянина жодної негативної реакції, тож він взявся за ложку з виразом найвищого задоволення.

Слідом за борщем-кашою настала черга другого, потім третього... Тарілки з'являлися на столі і зникали з нього вже порожні з такою блискавичною швидкістю, що можна було позаздрити апетитові Сергія.

Господар шанобливо мовчав, терпеливо очікуючи, поки гість насититься. Споглядання такого ставлення до його кулінарних здібностей були найвищою нагородою для товстуна.

А розвідник наминав усе, що подавали, поглядаючи одночасно на вулицю за вікном.

Вузенька, призначена для одностороннього руху вуличка з купими тротуарчиками, у цю обідню спекотну пору була майже порожня. Лише кілька замурзаних дітлахів носилося по ній та безрукий каліка просив милостиню, ховаючись у затінок, який відкидав кількатонний причеп, завантажений кавунами. Кавуни були свіжі, щойно з баштана і приємно виблискували крутими боками на сонці.

— Я знаю, що його вигляд не додає апетиту моїм відвідувачам, — обізвався господар, перехопивши погляд землянина, — але прогнати геть бідолаху якось совість не дозволяє, прошу пана...

— Нічого страшного... Дрібниця.

Господар якось одразу спохмурнів.

— От у цьому й горе наше, — буркнув собі під ніс, — що чуже лихо не в змозі навіть зіпсувати смак їжі лесандрійцеві.

Тут несподівано включився сигнал Сергієвого авто, і довелося вийти надвір, аби з'ясувати причину.

Короткого погляду під капот було достатньо, щоб усе зрозуміти — одна з багатьох різноколірних дротинок (у призначенні яких Сергій ще не мав часу розібратися) була перекушена. І, щоб примусити машину замовкнути, він мусив або від'єднати акумулятор, або замінити дротину.

— Щось серйозне, пане? Потрібна допомога? — почувся позаду басовитий голос.

За плечима в Сергія стояв, зарослий по самісінькі очі недільною рудою щетиною, здоровенний чоловік у залатаному піджаку.

— Та ні, дрібниця... — відповів Сергій і вказав рукою на причину поломки. — Чиїсь дурні жарти.

— О, пан може вважати, що йому пощастило! — вигукнув незнайомець. — Я, прошу пана, саме повертаюся додому з автомагазину. І хочете вірте, хочете — ні, придбав там цілий набір цього барахла... Так що, якщо пан не має запасної, то я панові одну дротину відпродам.

Сергій випростався.

— Дякую, охоче куплю.

— Але... — незнайомець зам'явся і ніяково потупився в землю, — сподіваюся, пан розуміє, що роздрібні ціни дещо вищі ніж оптові?

— Здогадуюся.

— Тоді жодної проблеми, — пожвавішав незнайомець. — Пан платить три лари і йде собі в ресторанчик доїдати обід, а я все зроблю... Згода?

— Добре.

Діалог завершився. Гроші перекочували в кишеню старого піджака, а його власник взявся до роботи.

Та Сергій не поспішав назад.

— Чого пан турбується? — обізвався по деякій паузі незнайомець. — Я все зроблю по вищому розряду. Буде навіть краще, ніж до ремонту.

— Я не турбуюся, — посміхнувся Сергій. — Просто хочу запропонувати вигідну для нас обох умову... На майбутнє.

— Уважно слухаю пана?

— Прошу запам'ятати номер мого авто і те, що я охоче часом куплю якусь дрібничку, але для цього зовсім не обов'язково спершу псувати машину.

На мить здоровань розгубився і на його обличчі виразно вималювалося бажання чкурнути геть, але за хвилю він шанобливо похилив голову.

— О, пан дуже розумний чоловік. За три роки ще ніхто не здогадався... Але пан вибачить — у кожного свій бізнес. До того ж, що для пана три лари? Для мене ж це відчутна сума... А нехай тобі! — раптом вилаявся він, неспокійно поглядаючи на початок вулички, звідки надходила колона військових. — Щиро перепрошую, але з ремонтом доведеться трішки зачекати, — і хутко подався до найближчої підворітні.

Заінтригований Сергій — слідом.

Здоровань не виказав незадоволення. Він лише притулився до одвірка, запалив довгу цигарку і очікувально глянув на настирливого пана; мовляв, що тобі ще потрібно?

— Якщо я задам кілька питань, то матиму шанс отримати на них відповідь? — поцікавився Сергій.

— Це залежатиме від того, як пан питатиме, — відказав здоровань і виразно потер великим пальцем об вказівний.

— Домовимося... Тебе як звати?

— Це для пана, перепрошую, не має жодного значення.

— Нехай так. Тоді скажи, чому ховаєшся від солдат?

— А це трохи коштуватиме.

Сергій мовчки витягнув з кишені пачку ку-

пюр і, зробивши з неї віяло, став обмахуватися.

Незнайомець посміхнувся.

— Пан вміє переконувати... Історія ж зовсім простенька. Ховаюся, бо не хочу служити у війську.

— Але чому? Адже служба — це почесний обов'язок кожного лесандрійця.

— Якщо пан збирається продовжувати у такому руслі, то я не скажу більше жодного слова.

— Ти не віриш у землян? — пішов на ризик Сергій.

— Вірю, не вірю... Яке це має значення? Та й навіть якщо вони існують насправді, то сумніваюся, що моя особа становить для них якусь цінність. Окрім того, я звик відчувати себе незалежним, а мундир забере у мене волю, — незнайомець помовчав. — Бездумність плюс безкарність — так недалеко і до озвіріння. До речі, ось підтвердження моїх слів... — він вказав жестом на вулицю.

Підрозділ саме зупинився перед причепом з кавунами.

Щоб рухатися далі, треба було або перешикуватися у дві колони, або усунути з дороги перешкоду. Жвавий офіцерик, якому, певно, здавалося, що він зараз на параді і що на нього дивляться тисячі очей, вибрав останнє. По його команді дві перші шеренги підставили дужі плечі під причеп, і за мить той перекинувся на бік, підминаючи під себе каліку... Бідолаха не сподівався такого і не встиг вискочити. Жахливий крик різонув по серцю землянина. Колона ж спокійнісінько попростувала далі.

Сергій шарпнувся до дверей, але його зупинила важка рука незнайомця.

— Куди?

— Йому ж треба допомогти!

— Нехай пан не робить дурниць. Чи, може, пан не чув, що сказав офіцер власникові прицепа.

— Яке це має значення?

— Офіцер сказав: «В ім'я безпеки!» ...А це означає, що армія відповідає за всі наслідки цього вчинку і змінити щось може лише офіцер, старший у званні, — раптом очі здорованя підозріло прищурилися. — А чого це пан усе розпитує та й розпитує? Може пан і є землянин?

— Ти ж у них не віриш.

— Мало що... А раптом? За пійманого землянина обіцяють велику винагороду. Тоді я б не мусив ховатися по підворітнях.

Довелося розвідникові показати посвідчення, що ним так завбачливо забезпечила його Уна.

Співрозмовник одразу ж шанобливо виструнчився.

— Перепрошую, обізнався... Прошу запитувати далі. Я до панських послуг.

Але Сергієві вже обридла марна розмова, тож він махнув рукою і подався до ресторанчика. На вулиці ще озирнувся:

— Отже, по-твоєму, ховатися у підворітнях і означає бути вільним та незалежним?

Здоровань промовчав і якось зіщулився.

— Машину не забудь зі страху відремонтувати, — сплюнув на землю розвідник і зайшов у ресторанчик.

На їжу Сергій не міг вже навіть дивитися. Натомість з великим задоволенням вихилив склянку соку якогось невідомого овоча і з насолодою затягнувся міцною, не позбавленою нікотину, місцевою цигаркою.

У подібному стані знаходилися і всі відвідувачі. Вони потроху вислизали за двері та, намагаючись не дивитися на розсипані, порепані кавуни, хутким кроком розходилися по домівках. Залишилися у ресторанчику лише два сивобороді дідусі, що бачили на своєму віку й не таке. Та ще в куточку біля каміна продовжувала трапезу бідно зодягнена сім'я. Вони не могли дозволити собі змарнувати гроші... Батько, мати і три доньки. Дві ще зовсім малі — десь восьми-десятирічного віку, а третя — панна. Кароока, з довгим каштановим волоссям, яке хвилями спадало на тендітні плечики. І лише пухкі вуста виказували, що вона щойно-щойно переступила поріг юності.

— Подумати лишень, що були часи, коли за подібний вчинок офіцера чи солдата чекав трибунал і вирок смерті, — до самого себе мовив господар.

— Раніше нічого подібного і статися не могло, — заохотив до розмови товстуна Сергій.

— Авжеж, авжеж, — згідливо закивав той. —А все кляті земляни... Жили б ми без них тихо-мирно і горя не знали.

Розвідник відкрив було рота, щоб з'ясувати, чим завинили перед лесандрійцями мешканці Землі, але не встиг. Вхідні двері рвучко розчахнулися і до середини ввалився гурт підпилих вояк.

— Чого панство бажає? — метнувся навперейми господар.

Старший у званні виразно клацнув себе пальцем по шиї і вся компанія голосно зареготала.

Їх було семеро, тож за одним столиком розміститися не вдалося, і вони присунули два докупи. А за мить з-під напоїв та наїдків не було видно й крихти білої скатертини.

— Най хоч вдавляться, — бурчав у рукав товстун за шинквасом. — Аби забиралися якнайшвидше.

Він уже мав справу з цією публікою і добре знав, чого сподіватися.

Але Сергій пустив усе повз вуха. Перед ним сиділи ворожі офіцери і кепський з нього був би розвідник, якби він не скористався з нагоди і не спробував підслухати їхні думки.

Всю увагу господаря зараз прикував офіцерський столик, тож землянин міг спокійно братися до телепатії, не боячись його балакучості. Але з обережності Сергій все-таки набрав вигляду людини, яка глибоко замислилася і не бажає, щоб їй перешкоджали. Потім засередився на старшому з офіцерів.

Але що це?

Сергій міг заприсягтися, що він піймав ре-

зонансну хвилю мозку об'єкта спостереження, та жодних думок, жодної інформації не зміг отримати.

Неймовірно!

Спробував з іншим офіцером — такий самий результат. З наступним — знову порожнеча... Вакуум! В голові кожного з офіцерів було пусто, немов у бочці. І цю порожнечу поволі заповнювали сигнали ситості.

Від несподіванки розвідник навіть розгубився.

А вояки справилися з їжею і взялися до напоїв. І чим більше вони хмеліли, тим більшої виразності набирали їхні обличчя, що перед цим більше скидалися на маски. Але, боже, якими ж потворними мусили бути їхні душі, якщо вірити почуттям, що світилися в їхніх поглядах.

— Рік... — вибелькотів один з них, коли вже й пляшок не залишилося на столах. — Тобі не здається... що тут є ще щось гідне нашої уваги? Га-и... — він виразно втупився масніючими очима в юнку.

— Гу-ум, — гикнув той і в захваті плеснув сусіда по плечі. — Берем з собою?

— Ей! Хто там? — зробив жест в бік господаря третій. — Заверніть її нам!

Двоє, найтверезіших з усієї компанії, мовчки встали і посунули до столика біля каміна.

Сергій напружився, готовий прийти на допомогу кожному, хто вступиться за дівчину.

Але нічого не трапилося. Вояки спокійно підійшли до столика, мовчки взяли юнку під руки, прихопили з бару пляшку рому і вийшли... Решта — галасливою юрбою посунула слідом, перевертаючи все по дорозі. Вони зробили це так буденно, що стало зрозуміло: й миті не сумнівалися у своєму праві на свавілля і в чужій покірності.

Сергій ледве всидів на місці, з такою силою Людина боролася в ньому з холодною розсудливістю Розвідника, який звик підкорятися наказам. А наказ був недвозначний: категорично забороняється втручатися в будь-які дії на планеті! Багато сил довелося затратити землянинові, щоб не виказати своїх почуттів і знову взятися до роботи. Зараз цікавим об'єктом був батько потерпілої.

«Що ж можна було зробити? — думав той. — Однісіньке слово і я лежав би під столом з простреленою головою, а Натку це все одно не минуло б. Як не сьогодні, то завтра... Вродилася ж, на свою біду, такою гарною. А вбили б мене — хто ростив би молодших? Ну, нічого, вона в нас уже доросла... майже».

Сергія пересмикнуло.

Думки батька вартували стільки ж само, що й балаканина здорованя про волю та незалежність. Розвідникові зробилося вкрай огидно, наче його з головою занурили в помиї. Тож не затримуючись більше й на хвилину, Сергій розплатився і вискочив на вулицю.

6

Машина була вже відремонтована. Незнайомець таки мав ще крихти гонору, і розвідник одразу ж рвонув її з місця на максимальній швидкості, аби хоч трохи заспокоїтися і притамувати докори сумління.

«Що ж, — по кількахвилинній карколомній гонитві переключилися на більш важливе думки, — підведемо проміжний підсумок. Поперше, на Лесандрі панує військова диктатура, поява якої для мешканців планети тісно пов'язана з Землею; по-друге, уряд Лесандри готується до війни з нами і робить усе можливе, аби видати земляв за агресорів; потретє, частина лесандрійців не надто вірить у наше існування. Отже, висновок: шляхи обох цивілізацій таки перетнулися в досить таки жахливий спосіб для Лесандри. Але це було так давно, що теперішнє покоління лесандрійців сприймає зустріч як легенду. Але раз вона була і справила такий величезний вплив на долю нещасної планети, то кров з носа, але я довідаюся, де і коли це трапилося!»

Сергій запаркував авто на стоянці за три квартали від будинку. Ближче вільного місця не знайшлося.

Зараз вулиця Непереможних виглядала, мов оригінал фотографії кінця 20-го століття, котру йому доводилося бачити у краєзнавчому музеї. Та ж хаотична архітектура, безладний рух, надмір машин і безликі, маскоподібні обличчя людей, чи то пак — лесандрійців.

Сергій підійшов до будиночка і вже хотів зайти, коли помітив, що двері чомусь незамкнені.

«Уна, яка боїться всього на світі, після випадку з братом могла залишити двері відчиненими? Щось тут не в'яжеться купи! Може, непрохані гості?

Він тихесенько прослизнув у коридорчик і став наслухатися. Всюди було тихо, лише з торгової зали долітали чоловічі голоси. Сергій обережно відхилив двері до приміщення, яке правило за магазин. Там була Уна і п'ятеро незнайомих йому чоловіків, фізіономії котрих говорили самі за себе. А становчість замірів «гостей» підкреслювала вогнепальна зброя, контури якої виразно проступали під тканиною піджаків.

Двоє стояло біля головного входу, один спирався плечима до одвірка дверей, з-за яких визирав Сергій, четвертий стирчав у дівчини за плечима, а останній — говорив, поклавши долоні рук на прилавок.

— Це дуже погано, маленька, що ти знехтувала моїм попередженням і не підготувалася до зустрічі.

— Але ж я...

— Так погано, що в мене геть чисто зіпсувався настрій, — перебив дівчину бандит. — І тобі доведеться важко попрацювати, щоб я знову став хороший і веселий!

«Цього вже забагато, як на мене!» — подумав Сергій.

— Я вже вам сказала, — мало не кричала дівчина. — Повернеться брат, говоріть з ним, а мене облиште!

— З Віллі ми вже мали розмову, — в руці старшого зблиснуло лезо ножа, — а тепер хотіли б погомоніти з тобою... І не галасуй, бо попсую фотографію так, що жоден майстер назад не склеїть.

Він ступив крок уперед і поклав вільну долоню дівчині на бедро.

— Матінко божа, — прошепотіла побілілими губами Уна, — царице небесна, заступися...

— Прокляття! — засичав Сергій. — Ну, ні! Вибачайте, але я врешті-решт не робот!

Бандит, який стояв спиною до дверей, навіть не збагнув, що трапилося, коли покотився по підлозі від блискавичного паралізуючого удару.

— Геть звідси! — рикнув землянин до решти.

На мить запанувала тиша. Бандити розгублено і зацікавлено вдивлялися на того, кого вважали покійником. Але швидко оговталися.

— А, так ти оклигав... — буркнув Стів. — Тож я думаю, що вона меле про брата? Ну нічого, це поправимо.

Одним рухом він вихопив пістолет, і дві кулі вбилися в штукатурку там, де секунду назад була голова Сергія. Це блискавичне зникнення так приголомшило напасників, що коли землянин матеріалізувався перед самісіньким носом Стіва, у того не старчило духу натиснути на спуск. Підсвідомо бандит відчув, що має справу з таким, кого краще не зачіпати. Але в його головорізів мозок працював повільніше. Перш ніж Стів встиг відкрити рота, блиснули чотири дула автоматів. А що від чотирьох автоматних черг ухилятися важкувато навіть для космороздвідника восьмої категорії, до того ж дівчина знаходиться за плечима, то Сергій вдався до іншого способу.

Очі його блиснули полум'ям і в ту ж мить потягнуло смаленим. Бандити дико заверещали, випускаючи з рук розпечені до білого кольору автомати.

— Щоб я вас більше не бачив у цьому домі! — кинув Сергій. Хоч як не хотілося залишати безкарним злочинців, але що вдієш? Не викликати ж поліцію. Ті одразу почнуть розпитувати що і як... А для розвідника це однаково що добровільно здатися.

Бандити хутко вислизнули за двері. А в останню мить Сергій, за звичкою, вловив уривок думок Стіва.

«Треба бігцем глянути на смітник. Щось у цій історії не грає... Де ж бачено, щоб поглядом плавити метал? Смайлс не був би покійником, якби вмів хоч половину з того! А цей хлопчина підготовлений краще ніж ті — з «зоряного захисту». Може, він і є...? Не надто віриться, та чим чорт не жартує. За викриття розвідника землян обіцяно непогані гроші. До того ж поліція, на майбутнє, врахувала б мій патріотизм...»

Відчувши на собі погляд Сергія, бандит озирнувся:

— Щасливо зоставатися. Ми ще продовжимо бесіду.

7

— От і все, — тихо мовив Сергій. — За добрі вчинки треба платити. Закінчилася забава в хованого... Тепер доведеться або грати відкрито, або забиратися геть, доки цілий. Наслідки, як любив казати Віктор Павлович, поза контролем.

Він провів поглядом постаті бандитів, що квапливо простували вулицею до парку, і обернувся.

— Такі ось галушки, дорогенька, — посміхнувся силувано, намагаючись жартом розвіяти залишки страху і підбадьорити дівчину.

Уна стояла біля прилавка і здивовано приглядалася землянинові.

— Хто ти?

Це запитання пролунало для розвідника, мов постріл у нічній тиші.

«Отже, і вона здогадалася... Зрештою, це було не так й складно».

А вголос мовив:

— Ходімо до кухні, дуже пити хочеться... Там і поговоримо спокійно.

Дівчина окинула його поглядом, у якому не було й крихти страху, лише непевність і цікавість.

— Добре, ви йдіть, а я ще замкну двері.

— Краще зачекаю тут, — буркнув Сергій.

— Боїтеся, що втечу? — здогадалася дівчина.

— Цілком ймовірно.

— Дарма... Якби ви мали відносно мене лихі заміри, то що стояло на перешкоді досі? Мені багато чого не зрозуміло у вашій появі, але відчуваю, що злого ви не заподієте.

Вона зачинила магазин, накинула залізну штабу, повернула ключ у замку і обернулася до Сергія.

— Пішли?

Зайшла на кухню. Увімкнула плитку, поставила на неї чайник, вийняла з холодильника велику пляшку мінеральної води, розлила її в два фужери, простягнула один Сергієві, другий висушила двома великими ковтками, всілася на крісло навпроти землянина і аж тоді мовила:

— Розповідайте.

Розвідник пройшовся кухнею, вийняв з кишені прим'яту пачку цигарок, вийняв одну, довго розминав її між пальцями, потім викинув у сміттянку.

— Все дуже просто, Уно... Я не твій брат, а розвідник землян, — він замовк, чекаючи на реакцію дівчини, але вона сприйняла це повідомлення з більшим спокоєм, ніж коли б він сказав: «Я розбив горнятко».

Сергій зачекав ще хвильку, та бачучи, що дівчина мовчки слухає, провадив далі.

— Справа у тому, що один з ваших зорельотів знищив нашу базу... На базі не було зброї, і люди були зовсім беззахисні перед лазерними установками вашого крейсера. От я й прибув на Лесандру, щоб зрозуміти, чому ви напали на нас.

Дівчина чи почула сказане, чи ні, але сиділа тихо і дивилася Сергієві просто у вічі.

— Коли я вже був на Лесандрі і роздумував, як потрапити до Міста, то випадково став свідком вбивства... Вірніше, я бачив, як з машини викинули забитого чоловіка. Йому вже не можна було допомогти. Тоді я вирішив скористатися з документів і обличчя твого

брата... Сподіваюся, ти не сердитимешся. Просто іншого виходу не було.

Голосно засвистів чайник. Уна непевно підвелася. Потім трохи оговталася і, немов у сні, зробила собі та Сергієві чаю, вкинула цукру, поставила чашки на стіл і втупила погляд у підлогу.

— Отже, його все-таки вбили... — вишепотіла одними губами.

— На жаль.

— Віллі мертвий... Я відчувала це, але не вірила. Бачила його живого перед собою, а думала як про мертвого.

І Сергій зрозумів: їй немає ніякого діла до різних там землян, розвідників та баз. Вона навіть забула вже про недавній напад, бо весь світ заступила втрата єдиного брата. Він розумів також і те, що дівчині треба дати трохи часу оговтатися, заспокоїтися, привести свої почуття до рівноваги, але, на жаль, у них на це не було жодної хвилини.

— Уно, — Сергій легко торкнувся пальцями її коліна, — ти мене чуєш? Нам необхідно серйозно поговорити... Небезпека ще не минула.

— Що ? — здивовано звела очі на співрозмовника і мимоволі сахнулася, побачивши перед собою чуже обличчя (розвідник, щоб не дратувати її спогадами, повернувся до власного вигляду). — А, так-так...

Але Сергій відчував, що дівчина ще далека від реальності.

— У нас немає жодної хвилини... Небезпека дуже серйозна і стосується в першу чергу тебе. Ми мусимо зараз вирішити, як бути далі!

— Небезпека?

Уна мала такий вигляд, наче її серед ночі витягнули заспану з ліжка і примушують розповісти напам'ять вірш, який вона вчила минулого вечора.

Сергій мовчки набрав у долоні холодної води і обережно провів ними по обличчю дівчини.

Та обурено сахнулася, а він подав Уні рушника і швидко мовив:

— Стів теж здогадався, що я не Віллі!

— Він хитрий, — тихо, але з люттю в голосі озвалася дівчина. — Його треба остерігатися.

— Я власне про це й говорю... Донесе в поліцію чи ще куди. Повірити, що я землянин, може й не повірять, але перевіряти будуть. І хоч-не-хоч, доведеться мені втікати. Та не про це йдеться. Головне — ти! Потрапиш між двох вогнів! Адже бандити не подарують поразки, і як тільки я щезну, повернуться, щоб помститися! До того ж поліція думатиме, що ти знала правду про мене. А раз так — значить, була у змові з ворожим шпигуном! Тож це тобі треба втікати звідси і то якомога швидше! Розумієш?

— Куди? — в голосі дівчини бриніла така безнадійна туга, що землянинові зробилося моторошно.

— Повинні ж бути якісь родичі, знайомі, товариші?

— Є, звісно... Та тепер такі часи, що батько віддасть у руки правосуддя рідну дитину, аби зберегти решту родини. Досить лише буде оголосити розшук, як усі, хто хоч ненароком зустрівся колись зі мною, побіжать доповісти про це у поліцію, щоб відгородити себе від можливих репресій.

Сергій пригадав випадок у ресторанчику і зрозумів, що Уна в даному випадку не перебільшує. Але було в словах дівчини і приємне — вона вперше за останній час виголосила таку довгу промову, а це свідчило що криза минула.

«Як же мені з нею бути?»

— Що ж його робити? — він і не зчувся, як вимовив останню фразу вголос.

— Забери мене з собою, — просто сказала дівчина.

Від несподіванки розвідник отеретів.

— Куди з собою?

— На Землю.

Уна дивилася Сергієві просто у вічі і той зрозумів, що це не просто слова.

— Ти добрий... Кращий за всіх, кого я раніше знала. Навіть за Віллі, — вона тихо зітхнула. — І якщо хоч частина землян подібна до тебе, то нічого лихого зі мною не трапиться. А на Лесандрі служба Безпеки знайде будь-кого.

Дівчина розуміла, на який небезпечний крок наважується і що може її чекати в майбутньому, якщо помилиться зараз. Але в той же час вона всією глибиною жіночої душі, всім серцем відчувала, що це єдиний реальний шлях до порятунку, і що всі біди обминуть її, якщо поряд буде цей сильний і добрий чужинець.

«А чому б і ні? — подумав розвідник. — Так чи інакше мені треба забиратися звідси. А завдання не виконано... Уна ж зможе детально відповісти на більшість запитань. То в крайньому випадку, доповім начальству що прихопив «язика». Окрім того, її завжди можна буде повернути на батьківщину, якщо все закінчиться миром...»

— Хороша думка, — він почухрав потилицю і сьорбнув чаю. — Тож якщо ти дійсно вирішила летіти зі мною, а не жартуєш, то не гаймо часу. З хвилини на хвилину сюди можуть заявитися непрохані гості у військових мундирах.

Замість відповіді Уна підвелася з крісла, на якусь мить завмерла, востаннє зважуючи свій вчинок, але потім зробила вигляд, що лише хотіла оправити плаття, стріпнула волоссям і подалася до себе у кімнату.

8

Коли черговий поліцмен побачив, хто зайшов у відчинені двері комісаріату, до того ж попередньо постукавши, то аж рота роззявив од здивування. Ще б пак, перед ним стояв сам Стів Каспер — один з найнебезпечніших гангстерів Міста. Фотографії Каспера прикрашали стіни всіх поліцейських дільниць і голова його була оцінена в п'ятдесят ларів.

А той, не звертаючи ніякої уваги на викликаний ним переполох, спокійно кивнув черговому, як давньому приятелеві, і проказав:

— Я до комісара Квонсетта, — і не затримуючи кроку попростував у кабінет. Кому-кому, а йому добре була відома дорога туди.

— Шеф, до вас пройшов Стів Каспер! — єдине, що впало в голову черговому, то це бодай попередити начальство про несподіваний візит.

— Угу, — буркнуло воно, не подаючи виду, що здивоване. — Наряд найспритніших і найсильніших поліцейських до мене під двері.

І щойно Стів наблизився до дверей комісара, як вони послужливо відчинилися, а на порозі виросла постать господаря.

— О-о! — удавано радісно вигукнув той, розкриваючи обійми. — Давній знайомий?! Скільки літ, скільки зим? — на завше незворушному, сухорлявому обличчі комісара з'явилася лагідна посмішка. — Завше раді таким гостям... Прошу заходити, прошу.

Раніше після такого повітання Стів волів би розтанути в повітрі, тільки б не потрапити в кабінет, із якого не буде вороття. Але обставини змінилися, і він з усіх сил удаючи, що радий не менше за поліцейського, приязно посміхнувся і спокійно переступив поріг.

— Прошу сідати, пане Каспер, — продовжував забавлятися комісар. — Що привело вас у наші стіни? Невже і такі шановані законом лесандрійці, як пан, потребують нашого втручання у свої справи?

— Зараз не час на жарти, пане Квонсетт, — Стів навмисне назвав комісара за прізвищем, щоб одразу дати зрозуміти: в даній ситуації він тримає в руках козирні карти і не дасть залишити себе в дурнях. — Ви розумний чоловік, і з вами завше приємно мати справу, тож думаю, вже й самі збагнули, що раз я завітав у вашу парафію, то не для взаємного кепкування.

Комісар Квонсетт і справді був чоловіком розумним, та й не поставили б дурня на його місце (дурні займали більш солідніші пости). Він перестав кривлятися і зручніше вмостився у кріслі.

— Уважно вас слухаю.

— Може, вимкнемо цей чортів ящик? — кивнув Стів на телевізор. — Не дає зібратися з думками.

— На жаль, це неможливо, — заперечливо похитав головою комісар. — Вам, вільним від закону лесандрійцям, і в голову не приходить, скільки всіляких складностей на світі... Річ у тім, що одне з останніх розпоряджень міністра юстиції забороняє вимикати телевізори в робочий час, аби випадково не прогавити якийсь важливий комунікат.

— То хоч звук притиште.

— Це можна, — комісар потягся до регулятора. — Але перестаньмо бавитися в піжмурки. Я вас уважно слухаю, пане Каспер.

— Я натрапив на слід шпигуна землян! — без передмови, як з моста у воду, бухнув Стів.

— Що?!

В цю мить комісар був схожий на обманутого батьками малюка, якому на іменини замість обіцяної яскравої і дорогої забавки підсунули в подарунок неотесану дерев'яну потвору. З виразу його обличчя можна було б сміятися, коли б не дика лють, що світилася в погляді комісара і зростала з кожною миттю. — Ти що, з глузду з'їхав?! — засичав він. — Жартувати собі надумав?

У кабінеті виразно запахло грозою, так що навіть на коридорі завмерло всіляке життя.

Але цього разу Стів був певен своєї правоти і, навіть не затнувшись, провадив далі.

— Вам, пане Квонсетт, часто доводилося бачити, як поглядом плавлять метал? Якщо так, то можете мене арештувати по будь-якому звинуваченню... Бо коли такі речі стали буденністю, мені за гратами буде спокійніше.

Все ще лютуючи, комісар пустив повз вуха кілька перших слів, але одне те, що Каспер продовжує спокійно сидіти у кріслі і розповідає далі, переконало поліцейського, що тут не до жартів.

— Кілька днів тому мої хлопці прибрали одного неслухняного, — почав од початку Стів. — А сьогодні ми завітали погомоніти з його сестричкою, і спіткали його живого. Та воскресення це ще півбіди... Бували випадки, коли міцний організм переборював очевидну смерть. Але він обеззброїв моїх хлопців у дуже цікавий спосіб: один погляд — і автомати розпікаються до білого каління... А ще гірше — після того, як ми склали зброю, він нас відпустив.

Комісар здивовано витріщився, а за мить зірвався з крісла і збуджено забігав по кабінету.

— Спецпідготовка може бути і в хлопців з «зоряного захисту», — говорив сам до себе. — Аналізуємо ситуацію: перше — не хотів проливати кров, бо ставив перед собою завдання обеззброїти напасників, а не знищити їх; друге — не хотів мати справи з поліцією... але це не доказ, мало хто воліє з нами зайвий раз не зустрічатися? Гм, гм...

— Я ще перевірив того покійника, — докинув тихо Стів.

— Що? — комісар зупинився так, наче з усього маху налетів на стіну. — Якого покійника?

— Уільяма Смайлса... І виявилося, що він спокійнісінько продовжує лежати на смітнику і від нього вже навіть, перепрошую на слові, трохи тхне. А той, хто розгулює по Місті з його обличчям...

— Не хотів убивати... Відпустив беззбройних... Мертвий і живий одночасно, — бурмотів Квонсетт немов у гарячці.

— Може втекти, — бовкнув Стів.

— Черговий! — гаркнув Квонсетт у селектор. — Через п'ять хвилин оперативну групу на виїзд і нехай візьмуть з собою генератори силового поля.

Потім повільно повернувся до Стіва і зиркнув йому в очі.

— Ходімо, пане Каспер... Якщо ми не помилилися у своїх розрахунках, то наші імена незабаром діти вивчатимуть у школах. Якщо ж помиляємося і втручаємося в невідомі нам, простим смертним, речі, то можемо сміло сподіватися смертного вироку, а в разі помилування — довічного ув'язнення чи каторжних робіт на уранових копальнях.

9

Уна збиралася недовго.

Та й що вона могла взяти з собою в чужий світ, де, можливо, не носять такої одежі, де не використовують грошей, де цінності не полягають у перлах, діамантах і золоті-сріблі... Хіба що кілька сімейних фотографій, листівок з пейзажами Лесандри, улюблену книжку та кілька дрібниць, які потрібні жінкам будь-якої епохи і планети... Та ще зодягнутися в усе найновіше: як-не-як у гості летить.

Землянин сидів на кухні і не підганяв її. Давав можливість спокійно попрощатися з будинком, у якому прожила свої двадцять років, з якого похоронні агенти в один день винесли батька й матір. У котрому пролунав її перший крик і мав пролунати крик дитини... Але не судилося.

Дівчина пестила пальцями все, що потрапляло під руки, розмовляла з речами, мов з живими і мало вже бракувало, щоб вона передумала летіти, коли на порозі спальні тихо з'явився Сергій.

— Ну, то що? Ходім?

Уна кивнула, і тоді землянин підхопив однією рукою валізу, другою обійняв дівчину за плечі і легко, але твердо спрямував її до виходу.

— Треба поспішати.

І та слухняно рушила за ним, з цієї хвилини, а може ще відтоді, коли вперше відчинила двері і впала йому на груди, сприймаючи за брата, цілковито довіривши свою долю цьому чужому юнакові, так не схожому на всіх її одноплемінників своєю щирою і простою душею.

Сергій вийшов з будинку першим.

Зовні все виглядало спокійно і так як завше. Поволі напливали сутінки, а у відповідь яскравіше розгоралися ліхтарі на тротуарах і біля ганків. На вулиці годі когось побачити — саме зараз починався дев'ятий уривок пригодницького серіалу «Як завойовано Дикий Схід». Тож можна було, не привертаючи нічиєї уваги, подолати ту сотню метрів, яка віддаляла їх від машини, запустити двигун, вибратися за Місто, потім через річку до замаскованого дракара і шукай вітра в полі...

Сергій відчув небезпеку, перш ніж вона з'явилася і встиг огорнути себе і супутницю невидимим коконом за кілька секунд до того, як з-за вигину дороги вискочили дві поліцейські машини. А ще одна в цей час заїжджала з боку парку, і кілька автоматників залягло у сусідському садку, тримаючи під прицілом вікна крамниці.

— Пізно, — прошепотіла враз побілілими губами дівчина і обвисла на руках розвідника.

Це було так недоречно, що Сергій просто грубо струсонув нею і цитькнув:

— Ану, без фокусів!

Але сам вже розумів, що потрапив у солідну халепу. Особливо після того, як побачив три візки з якоюсь апаратурою. Він не знав її призначення, та достатньо було й того, що вона є. Це свідчило, що поліція здогадується, з ким матиме справу.

— Давай тихенько за мною, — шепнув на вухо дівчині. — Може, ще вдасться вибратися...

Уна притислася до Сергія, і дуже поволі, намагаючись жодним необачним звуком не видати своєї присутності, вони почали скрадатися до авто... Поліція не звертала жодної уваги на вулицю — її цікавив лише будинок. Але втікачі через кілька кроків наштовхнулися на невидиму перепону.

— Силове поле, — видихнув Сергій. — Пастка.

Дівчина не зрозуміла мови землянина, та по очах збагнула: трапилося щось дуже погане. Не задала жодного запитання, лише очікувально, з надією подивилася на юнака.

— Зараз, я щось придумаю, — мовив заспокійливо Сергій.

Дані в задачці були такі: дія невидимого кокона, під яким ховалися втікачі, розрахована на тридцять хвилин. Вже минуло сімнадцять; час роботи силових установок — невідомий, а без спеціальної апаратури вивести дівчину крізь поле неможливо.

Сергій заклопотано почухав потилицю.

— Треба спробувати знищити генератори, — мовив так, щоб і дівчина зрозуміла про що йдеться. — Не будеш боятися, якщо залишу тебе саму на хвильку?

Дівчина в ту ж мить щільніше притулилася до юнака, але хутко опанувалася і заперечливо похитала головою.

— Роби, що вважаєш за потрібне. Я потерплю...

— От і добре.

Сергій розділив кокон і подався до найближчого візка. За кілька хвилин повернувся.

— Приємно мати справу з розумним суперником, — зашепотів збуджено, — от лише небезпечно. Довкола генераторів власне поле, котре пропускає лише операторів.

— Уно, — продовжив по хвилинній паузі. — Навіть не знаю, як тобі сказати, та ситуація склалася така, що нам необхідно розділитися. Інакше не виберемося. Слухай мене уважно і не заперечуй! Зараз я покажусь поліції і вона спробує локалізувати мене. Для цього їм на кілька секунд доведеться вимкнути поле і це буде шансом для тебе. Проскочиш захист, сідай в машину і мчи за межі Міста. Біля смітника зупинися і чекай... Я спробую звільнитися якомога скоріше. Добре?

— А тебе не вб'ють?

— Я їм потрібен живий... А от ти — не дуже. Тому в першу голову треба рятувати тебе. Отже, домовилися?

Дівчина згідно кивнула.

— То я пішов, бо часу обмаль. А ти пам'ятай — як тільки підніму ліву руку, біжи до машини. І чекай за Містом, навіть якщо мене не буде кілька днів. Бо поки ти чекатимеш, я не матиму права загинути.

Сергій підморгнув дівчині, погладив по волоссі і повернувся обличчям до супротивника, вибираючи місце, де найкраще буде об'явитися.

А позаду шелеснуло:
— Чекатиму.

Комісар Квонсетт лютував.

Ще б пак — замість особливо небезпечного злочинця і його помічників у руки поліції потрапив лише покинутий будинок. Комісар уже знову почав підозрювати Стіва в обмані і від лютих поглядів поліцейського гангстер щулився, наче мокре цуценя на вітрі.

— Ось він! — раптом гаркнув що було повітря в легенях один з інспекторів і тицьнув пістолетом у вікно горища.

— Він? — коротко перепитав комісар у Стіва.

— Начебто.

Квонсетт кивнув головою, і добре вишколені поліцейські стали розвертати генератори поля згідно локалізації, а вільні від цього — зайняли місця для підстраховки.

«Зустрів би такого на вулиці, — подумав комісар, — нізащо б не сказав, що землянин».

А той, наче знущаючись, підняв руку і привітно помахав нею Стіву, мов доброму знайомому.

— Підіймайтеся до мене, — крикнув голосно. — Поліцейський, шпигун і гангстер... про таку інтелігентну компанію можна лише мріяти.

В цю мить ззаду на нього наскочили два полісмени із оперативної групи, два найкращі фахівці по приборканню найгірших головорізів. І по короткій, майже невловимій для нетренованого ока сутичці, обидва полетіли через вікно вниз. Їхні тіла глухо вдарилися об бруківку і жоден вже не підвівся.

— Я ж запрошував вас, — продовжив землянин. — А ви мені підсовуєте якихось грубіянів.

— А, чорт! — вилаявся Квонсетт. — Я ж наказував у рукопашну не встрявати... Силовим полем його голубчика, полем... Постривай же, — пригрозив кулаком розвідникові, — вже не довго тобі по волі ходити. А за гратами одразу інакшої заспіваєш — і до Стіва. — Добре ж їх там готують...

— Чи я інакше казав? — Каспера не здивував цей епізод, бачив уже подібне в крамниці, але увагу все-таки прикував, як і решти поліцейських.

Тож нікого не зацікавив шум за кілька кварталів від оточеного будиночка і ніхто не звертав уваги на те, як миловидна дівчина з валізою завела машину і поволі виїхала на головну вулицю.

«Хоч одну справу вдалося більш-менш довести до путнього кінця», — подумав Сергій, повертаючись на другий бік. Нари були мов з каменю і немилосердно муляли ребра.

Камера, в якій його тримали вже більше восьми годин, мала досить неприємний вигляд (а яка має приємний?) і ті, хто запроторив сюди землянина, виразно сподівалися, що таким чином його вдасться дещо вивести з рівноваги і зробити більш говірким. Дія тієї гігантської машини Страху, що панувала на планеті, особливо гостро відчувалася тут, в тюрмі. Грубезні гранітні мури, зведені невідомо як давно, немов промовляли до в'язня: «Ти є ніщо супроти нас! Дивися і бійся! Ми могутні! А ще могутніші ті, кому ти осмілився стати поперек дороги! Начувайся ж...». Постійна напівтемрява, яку день і ніч підтримували шиби зі спеціального скла і пофарбована на синє лампочка, здавалося, мали на меті переконати непокірного, що він уже на тамтому світі і вороття назад для нього немає. Тільки як наставала пора сніданку чи вечері, світло яскравішало. В підсвідомості в'язня мав закріпитися ассоціативний ланцюжок: світло—їжа —уніформа... Цей ланцюг в кінцевому результаті повинен був привести до усвідомлення, що лише милість Диктатора може повернути непокірному насолоду життя. Правда, в обмін на якусь незначну послугу... Наприклад — зраду.

Сергій легко розгадав хитромудрість, але легше від того не стало. А найважче доводилося, коли вмикали похоронну музику (так він охрестив про себе неймовірне переплетення сумної, жалібної мелодії, перемежованої жіночим скімлінням і дитячим плачем).

Він у будь-яку мить міг увімкнути слухові фільтри, а очі переконати в тому, що камеру заливає сліпуче південне світло, але розвідник хотів ще раз випробувати себе, а заодно довести ворогам, що дух землянина сильніший за які завгодно психічні тортури.

Зараз Сергія більше турбувала Уна. Як вона там? Чи вдалося щасливо вибратися з Міста? Чи надовго у неї вистачить терпіння? Скільки часу вона зможе прочекати, залишаючись бездіяльною? Він мусив скласти для себе внутрішній портрет дівчини, адже від цього залежала і його подальша поведінка.

Розвідник уперше дорікнув собі, що не приділяв належної уваги Уні і не вивчив її характеру.

Світильник під стелею кілька разів блимнув і розгорівся яскравіше.

В ту ж мить двері камери безшумно відчинилися, і на порозі з'явилися два громили, здатні одним лише виглядом довести звичайного в'язня до шокового стану.

— Сидіти! — гаркнув один з них, і не встиг Сергій навіть підвестися, як вони вмостилися поруч, затиснули його межи собою і схопили за руки.

Землянин хотів було провчити нахаб, але почув слова другого:

— Без фокусів! З тобою говоритиме сам Диктатор!

«Про краще годі й мріяти, — подумав розвідник. — Одна розмова з ним може проставити всі крапки над «і»...»

Двері до камери знову відчинилися, і до середини вкотився багато зодягнений, низького зросту, кругленький чоловічок з маршальськими еполетами.

— Так оце і є землянин?! — захоплено вигукнув він і зовсім по-дитячому сплеснув у долоньки. — Зустрів би на вулиці, то нізащо не відрізнив би від лесандрійця. А, може, ви надумали жартувати зі мною?! — звернувся

він до когось, хто залишався за дверима.

І Сергій відзначив, що його прозоро-блакитні оченята вміють метати блискавиці. Розвідник навіть подумав, що не хотів би бути тим, на кого спрямує свій гнів диктатор, і мимоволі посміхнувся.

Побачивши посмішку на обличчі в'язня, чоловічок одразу прохолов.

«Таки землянин... Хто інший міг би посміхатися у моїй присутності?...»

— Хе-хе-хе, — він задоволено потер руки. — От ніколи б не подумав, що таки доведеться побачити на власні очі того, кому завдячую всім, що маю. Побачу і побалакаю... А проте, може, ти не бажаєш розмовляти зі мною?

— Чого б це? — спробував пересмикнути плечима землянин. Але як тільки його м'язи напружилися, лещата з двох «горил» стиснулися міцніше. Сергій невдоволено поморщився. — Однак, волів би вести розмову віч-на-віч. Без підглядачів...

— Без глядачів? Га-га-га, — задоволено зареготав чоловічок. (Видно, ця розмова була для нього розвагою, і він тішився як міг). А потім легко посварився пальцем. — Хитрун... Охоронці вийдуть за двері, а ти мене задушиш? Так?

— А яка мені з того користь? — простодушно відказав Сергій. — Ті часи, коли смерть однієї особи, навіть якщо вона диктатор, могла щось змінити, вже давним-давно минули... Найважливіше — система.

— Як знати, як знати, — трохи невдоволено буркнув лесандрієць і присів навпроти. — А що стосується моїх «горил», то вони глухі, а в моїй присутності і німі. Так що не заважатимуть. Тісноті ж можна зарадити набагато простіше, — він ледь помітно ворухнув бровою і охоронці відсунулися від Сергія. — Тепер краще?

— Терпимо.

— То поговоримо?

— Поговоримо.

— Тоді домовимося одразу: спершу я задаватиму питання — ти відповідатимеш, а потім — навпаки. Думаю, так буде справедливо, адже я все-таки диктатор великої і могутньої планети.

— Нехай буде.

— От і чудово, — засовався на стільці чоловічок, і Сергієві здалося, що він от-от знову заплеще в долоньки. Дивлячись на це життєрадісне створіння, не вірилося, що він може бути жорстоким, невмолимим, невблаганним катом цілої планети.

— Тоді не будемо тягнути кота за хвоста... Як тебе звати? Маю на увазі справжнє ім'я.

— Сергій Володимирович Ракіта.

— А я, Валуматіре-краптрарумано-нгабказмет-ащер — генеральний охоронець планети.

Сергій уже знав, що чим вищу посаду займав лесандрієць, то тим довшим ставало його перше ім'я, тож не виказав здивування, коли почув ім'я диктатора.

— І що привело тебе, земляннне, на мою планету?

— Знищення бази.

— Так я й думав... Прикра необхідність.

— Яка? — щирому здивуванню Сергія не було меж. — Що може дати вашій цивілізації війна з Землею, крім шалених матеріальних затрат і тисяч, мільйонів смертей? До того ж нам нічого ділити. Адже ми до сих пір навіть не відали про ваше існування.

— Зате нам про вас багато чого відомо, — загадково відказав диктатор.

— Не розумію.

Чоловічок трохи помовчав, роздумуючи, а потім махнув рукою:

— Нехай, зроблю для тебе виняток, поясню докладніше... Однаково не зможеш ні з ким поділитися. Вибач, але одразу після нашої розмови тебе стратять як ворожого шпигуна.

— Приємна новина.

— Що вдієш, — розвів руками диктатор, — такі правила гри. Але слухай... Близько шести з половиною століть тому наші зорельоти, вислані на пошуки розумного життя у Всесвіті, принесли приголомшливу звістку: на третій планеті системи Вінка, тобто Землі, відкрито гуманоїдну цивілізацію... Але ці брати по розуму, тобто люди, були такі войовничі і жорстокі, що воювали між собою, хапаючись навіть за атомну зброю. А щоб ти краще зрозумів ситуацію, — перевів подих диктатор, — мушу додати, що на Лесандрі споконвіків не знали насильства. Тож варварство твоїх співвітчизників викликало у зореплавців сильний шок. А їхні розповіді розбурхали цілу планету. Бо несподівано виникла думка: а що буде, якщо людству вдасться вийти в Космос? Тоді ви ще не знали фотонних і підпросторових переходів. Що ж буде, якщо вам колись вдасться віднайти в просторі Лесандру? Адже ми були фактично безборонні і мусили б здатися на ласку агресору! Ця думка була такою жахливою, що дика паніка охопила всіх поголовно — від найбіднішого селянина до найзаможнішого інженера... І тоді на сцені історії об'явився перший з родини диктаторів, перший генеральний оборонець планети. Він запропонував організувати сили самооборони і всі ресурси планети протягом найближчих десятиліть направити на створення єдиної, всепланетної держави і надійного щита над нею.

«Он воно як, — заклопотано подумав землянин. — Це ж треба, якого крутого пива наварили наші пращури, що через віки, ще й на чужій планеті, доводиться його розсьорбувати...»

А вголос мовив:

— Але ж ми так і не напали на вас ніколи, хоча освоїли Космос кілька віків назад. Чому ж ви самі вирішили нас зачепити?

— Це вже інша історія, — тихо промовив диктатор і несподівано, з шаленим блиском в очах, збуджено зашепотів. — Терпець увірвався!... Розумієш! Ти навіть уявити собі не можеш, скільки сил відбирає чекання невідомого. Прокляте, одвічне чекання! З дня на день, з року в рік, з покоління в покоління... З розуму можна зійти! Адже ні одна істота не мо-

же жити в постійному страсі. Він, як павук, поволі висотує соки. Краще блискавична смерть, навіть болюча, ніж тривале очікування її, — диктатор враз зробився ще менший, наче з нього вийшло повітря, і продовжив уже зовсім іншим тоном. — А окрім того, від моменту зустрічі з землянами минуло достатньо багато часу, аби теперішнє покоління почало вважати її за легенду, страшну казку. І той страх, на якому базувалася влада моїх попередників, просто вивітрився. Єдине, що ще тримає імперію в покорі, це страх перед армією. Але й його останнім часом стало замало... Росте невдоволення, гуртуються противники диктатури. Тож і довелося приймати контрзаходи. Напад на вашу базу був замислений для того, щоб ви зробили щось у відповідь... Наприклад, знищили наш зореліт, що й трапилося. І моя влада на планеті одразу ж зміцніла. Сподівалися ми й закиду агентури, для того, щоб заманити її в сильця і показати народу: от, мовляв, дивіться, ворожі шпигуни вже безкарно розгулюють по нашій планеті! І під цим приводом розпочати масові репресії супроти непокірних, — чоловічок задоволено захихотів. — Як бачиш, наші плани вдалися... Ти на Лесандрі і в наших руках. Через кілька годин тебе стратять, а потім розлючений натовп, скерований вмілою рукою, знищить всіх, хто хотів звалити диктатуру. І доки крейсери землян прибудуть сюди, в моїх руках буде непохитна влада. Та й, зрештою, потім завжди можна знайти слова каяття, аби не довести до кровопролиття. Набрехати цілий міх про страхітливу помилку, про готовність спокутувати провину будь-якою ціною і таке інше... Думаю, нам вдасться домовитися. А тим часом справа буде зроблена, і на Лесандрі знову запанує справжній порядок.

Від почутого Сергієві аж в голові замакітрилося.

«Оце так-так... Мало того, що в XX віці ми мимоволі висунули до влади диктатора, то ще повинні сприяти зміцненню імперії».

— Але ж забалакався я з тобою, — зиркнув на годинника чоловічок і скотився з табурета на підлогу. — А час і державними справами зайнятися. Гей! Хто там! — гукнув у коридор, і на порозі одразу ж виросло ще кілька «горил». — Нагодувати землянина, як мого особистого гостя... І щоб до страти ніхто не смів його турбувати.

А в дверях ще обернувся.

— Взагалі-то, я за натурою дуже спокійний і миролюбивий, але сам мусиш зрозуміти: якщо і вовчиця захищає перед мисливцем своїх малят, то як я можу дозволити зграї якихось опозиціонерів знищити те, що століттями, цеглина за цеглиною, дощинка до дощинки вибудовували, зводили мої діди та батьки? Вони ж поперевертались б у могилах і прокляли мене на віки вічні, коли б я не вберіг імперію від краху... Так що вибачай і не май мені це за зле...

Він вийшов і землянин залишився в камері сам. Якийсь час він ще відчував на собі чийсь пильний погляд, але з часом наглядач упевнився, що причин для турбот немає, і відійшов од вічка.

Довго ще Сергій сидів з заплющеними очима, до кінця не ймучи віри в почуте. Потім люто плеснув себе долонею по коліні і зірвався з лежанки.

В його уяві несподівано яскраво постав образ зі студентських літ, і під похмурою стелею виразно пролунав голос Артура Бейлі.

— Я знову стерджую, що мавпа стала людиною вже тоді, коли вперше переборола страх перед невідомим і зійшла на землю з рятівного дерева. І якщо людству буде суджено колись деградувати до тваринного стану, якщо потік цивілізації поверне назад, то в основі цих процесів лежатиме страх! Людина залишатиметься людиною до тих пір, поки вона в стані трощити довкола себе мури страху, які Природа і Випадок постійно і вперто зводять на її шляху.

Сергій потер скроні.

«Що ж, друже, твоя теорія отримала блискуче підтвердження. І слушність її ти довів власним життям, а також життям тих, хто поруч з тобою був на базі 22-18».

— Містика якась, — прошепотів тихо. — Війни минулого, що велися на Землі, зупинили розвиток такої прекрасної і багатообіцяючої цивілізації! Призвели до понад п'ятсотлітнього панування хунти! А тепер ми ще повинні закласти новий камінь у її фундамент? Ну, ні! Дзуськи! Цьому треба запобігти будь-якою ціною...

Сергій пройшовся з кута в кут і знову всівся на лежанці.

— Поки ясно одне: при всіх можливих і неможливих варіантах треба вибратися з в'язниці і спробувати зв'язатися з опозицією. Розповісти їм про справжню Землю і застерегти перед репресіями.

Він хутко схопився, кілька разів притупнув ногами, підстрибнув і торкнувся руками стелі, потім підійшов до стіни і вперся в неї чолом.

Стороннього спостерігачеві видалося б, що в'язень просто розминає задерев'янілі від довгого сидіння м'язи. Насправді ж розвідник перевіряв, чи існує навколо камери кокон силового поля і з прикрістю мусив відзначити, що ворогові не бракує клепок в голові.

Для звільнення залишався єдиний шанс — зачекати, доки відімкнуть двері, щоб подати їжу. А в тому, що його годуватимуть, Сергій не сумнівався: накази диктаторів прийнято виконувати. Тож він зробив кілька вправ, розминаючись по-справжньому, і приліг.

«Наші прадіди навіть не підозрювали, скільки слушності було в словах того, хто першим сказав, що світ тісний. Це тільки їхнім нащадкам вдалося збагнути, що в природі все взаємозв'язане... Та й ми зупинилися на півдорозі, бо до сих пір мислили категоріями Землі, лише час від часу забираючись у масштаби Сонячної системи. А світ виявляється тісний і в межах Всесвіту. І якщо згадати, у що обійшлося людству виправлення помилок

минулого на власній планеті, то страшно й подумати, яку ціну, можливо, доведеться заплатити за Лесандру».

Броньований ковпачок, який закривав оглядове вічко, зсунувся трохи вбік, і до середини зазирнуло збільшене склом око. Якийсь час воно уважно приглядалося до землянина, вишукуючи чогось підозрілого. Але так як той лежав спокійно і, здавалося, спав, то наглядач заспокоївся і задзвенів ключами.

— Гей, вставай! — буркнув невдоволено, коли зайшов досередини, бо в'язень навіть не поворухнувся. — Сніданок принесли вашій милості, — і голосно зареготав з власної дотепності.

— Що? — сонно потягнувся Сергій і в ту ж мить щез із поля зору.

Наглядач розгублено потер очі і, розкидаючи посуд, покотився по підлозі, бо розвідник матеріалізувався у нього за плечима і коротким помахом руки позбувся непотрібної перешкоди. Потім знову зробився невидимим, підхопив про всяк випадок в'язку ключів і подався до виходу.

Але в дверях камери стояв ще один лесандрієць.

— Одну хвилинку, — мовив він так спокійно, наче міг бачити землянина, а не оглядав порожню камеру з наглядачем на підлозі. І в його впевненому голосі, в спокійній поставі, у відкритому погляді було щось таке, що підказало розвідникові: не поспішай.

— Слухаю вас? — вимовив Сергій і об'явився під самісіньким носом невідомого. — Але прошу говорити коротко, бо я дуже поспішаю.

Незнайомець ввічливо посміхнувся, так, наче йшлося про буденне — зустрілися на вулиці два приятелі, хочуть погомоніти, але в одного наглі справи.

— Я лише хотів зауважити, що ви могли й не чіпати цього хлопчину... Він-бо прийшов звільнити вас.

І лесандрієць дещо заклопотано глянув на непорушне тіло.

— Сподіваюся, ви його не вбили?

— Хвилин через тридцять прийде до себе і навіть болю не відчуватиме.

— Ну, тоді воно й краще. Матиме алібі і не буде змушений покинути Місто.

Сергій кивнув.

— Але чого ми зупинилися? — незнайомець так глянув на землянина, наче вони давно про все домовилися. — Ви, здається, поспішали? То ходім.

— Куди?

— Кудись, де можна спокійно перемовитися кількома словами.

Сергій, більше нічого не питаючи, рушив слідом. Але про всяк випадок огорнувся слабким силовим полем, достатнім, аби захистити землянина від різноманітних прикрих несподіванок на кшталт пострілу з-за рогу. І хоч не розумів добре, до чого йдеться, відчув, що розгадка заледве в кількох кроках.

Солідна броньована машина, яка чекала їх перед парадним виходом з тюрми, свідчила, що з розвідником хоче говорити сила не менш потужна в імперії Страху, ніж диктатор. А після того, як виструнчився біля воріт охоронець, лише зиркнувши на машину, в Сергія щодо цього не залишилося жодних сумнівів.

Ворота розчахнулися, машина викотилася на вулицю і, розганяючи зустрічним ревом сирени, рвонула з місця на максимальній швидкості.

Сергій відкинувся на м'яку спинку сидіння і з-під примружених повік спостерігав за невідомим. Лесандрієць виглядав на сильну, вольову, але страшенно втомлену людину, яка тільки й мріє про те, щоб нарешті добратися до подушки і спокійно поспати бодай кілька годин підряд. Але, видно, справи точилися так, що про сон залишилося лише мріяти.

Незнайомець неспокійно ворухнувся, певно, відчув на собі погляд і рвучко повернувся до Сергія.

— Значить... ви все-таки існуєте? — запитав хрипко.

— Виходить, так, — знизав плечима Сергій, якому вже трохи обридло це питання.

— А шкода, — відказав лесандрієць і зітхнув. — Вся наша програма базувалася на тому, що Земля — це байка, вигадана воєнщиною для утримання влади.

— Ой, щось я не збагну, — похитав головою розвідник. — Може, спробуєте пояснити детальніше? Кому перешкоджає існування землян?

— Нам! — різко відрубав незнайомець. — Тим, хто бореться за встановлення демократії! Тим, хто хоче позбутися тиранії кількох фанатичних вояк, які не вміють нічого іншого робити і тому за всяку ціну намагаються утримати народ в страху перед вигаданою війною, аби довести свою незамінимість.

— Он як?

— Саме так, — продовжив лесандрієць. — Перед вами представник опозиції. Ми не могли дозволити собі розкіш залишитися без точної інформації про вашу розмову з диктатором.

— А погоні не боїтеся?

— Сила диктатури вже в даний момент не переважає нашої, тож боятися нічого. І якби не бажання здобути перемогу малою кров'ю, то повстання давно б розпочалося... Але тепер з'явилися ви, і ми маємо знати, що привело землян на Лесандру і як ця поява вплине на перебіг подій? Чим легенда, що ожила, зможе зашкодити нашій святій справі визволення планети.

— До вас я прибув як розвідник, — спокійно відказав Сергій. — Адже крейсер з Лесандри знищив нашу базу, тож, думаю, ви не вбачаєте нічого дивного у тому, що землян зацікавило, хто і для чого це вчинив?

— Отже і космічний інцидент правда, — знову зітхнув лесандрієць. — А ми так переконували народ, що це звичайнісінька пропаганда... І що ж вам вдалося з'ясувати?

— Те, що у вашій біді є доля і нашої вини.

— Справді? — в очах лесандрійця зблисло щось схоже водночас на подив і надію.

— Так. І єдине, що мене зараз найбільше турбує, то це, як допомогти Лесандрі?

Незнайомець відкинувся на сидінні і довгий час мовчав. Потім поволі повернувся до Сергія, пильно глянув йому у вічі і запитав-попросив:

— Яка вона, теперішня Земля? Розкажи...

Сергій усміхнувся.

— Моя планета зовсім не нагадує того, що побачили ваші зореплавці шість століть назад. Адже та війна була останньою на Землі. І з тих часів ми простуємо дорогою лише добра і щастя. Для мого співвітчизника скривдити собі подібного рівнозначно зійти з розуму... Тож можете бути певні — з нашого боку вам нічого не загрожує. Навпаки — ми залюбки допоможемо народові Лесандри позбутися ярма диктатури.

— І подумати лишень, що лесандрійці викреслили зі своєї історії стільки віків через потворний страх перед химерою, — сумно промовив незнайомець.

— Безперечно, це дуже прикра справа... Скажи, чим допомогти вам? Чим спокутувати провину, хоч і ненавмисну?

Лесандрієць довго зволікав з відповіддю, а потім простягнув руку і поклав її на плече землянина.

— Боюся, нічим... Найкраща ваша допомога полягатиме в тому, щоб на Лесандрі ще протягом якогось часу і не чули про Землю.

— Але чому?

— Тому, що поява людей лише розбурхає недавно пригаслий страх в душі мого народу і посилить вплив диктатора, а силу нашого Руху — підірве. Та й, ти сам сказав, земляни спричинилися до бід Лесандри, а це ще не забулося. Тож ваше втручання може бути сприйняте, як замаскована агресія і викличе озлобленість лесандрійців... Ми повинні розібратися зі своїми клопотами самі, інакше потім весь час відчуватимемо свою залежність від землян. Зрозумій, Лесандра мусить сама знищити окови страху, в які була закована на протязі століть. Бо доки остання цеглина того муру не буде розтерта в порох і розвіяна по вітру, ніхто не зможе гарантувати, що подібна трагедія не повториться.

— Що ж, я розумію... І передам ваші слова людям, — розвідник запнувся, — якщо повернуся на Землю.

— Повернешся, — твердо відказав лесандрієць і одночасно з останнім словом машина зупинилася. — Ви тільки не поспішайте... Наберіться терпіння. Я вірю, колись ми ще зустрінемося, але вже не мимовільними ворогами, а як брати. Як щирі друзі.

Лесандрієць міцно потис Сергієві правицю і притулив його долоню до своєї щоки, що означало прояв найвищої довіри.

— А тепер іди, землянине... Тебе чекають.

Сергій вибрався з машини і лише тепер помітив, що на протилежному боці дороги стоїть авто Уни, а сама дівчина, радісно посміхаючись, біжить йому назустріч.

м. Львів.

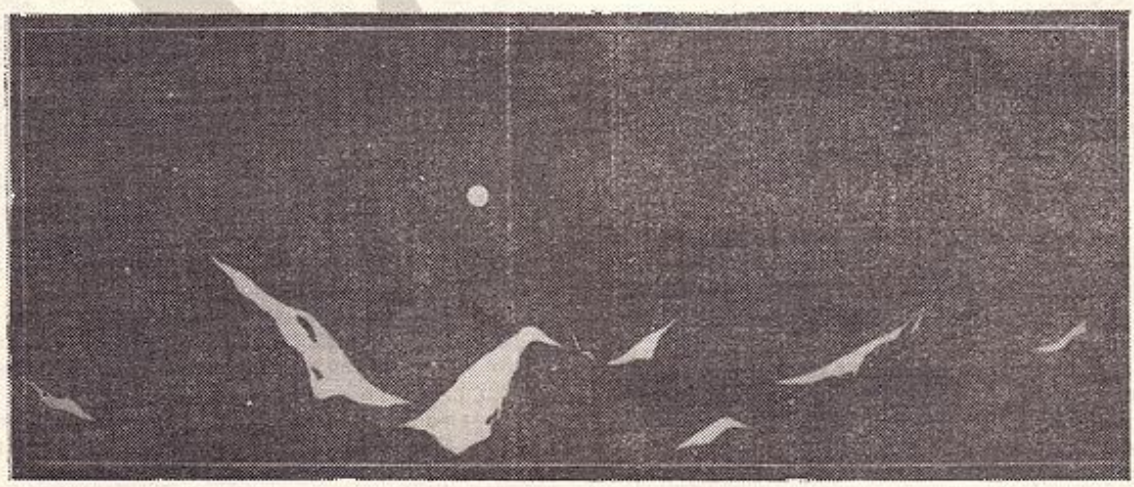

Малярство: ВІКТОР ЦИКУРА.

Фізіогноміка ялинкових кульок

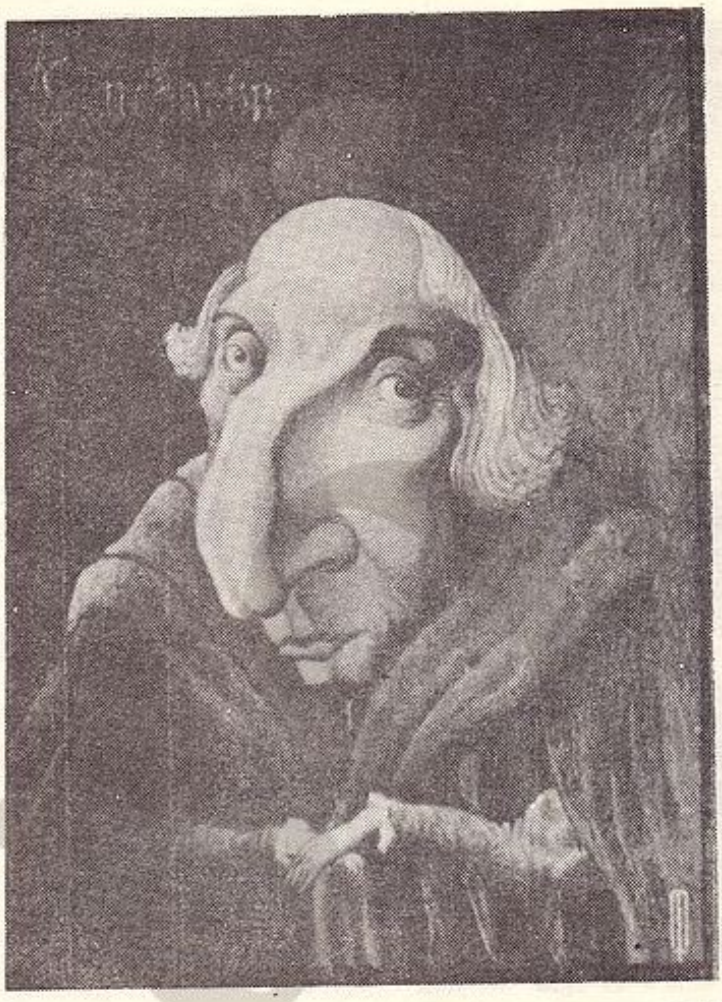

✦ Кардинал. Акварель, картон, 9x12.

✦ Старенька з в'язанкою хмизу. Акварель, картон, 12x9.

В деякому розумінні портрети Сергія Момота є річчю небувалою. Художника захоплено вітав навіть такий суворий критик, як народний художник України М. А. Максименко. Київський мистецтвознавець О. Ляпін та відомий художник Ю. Камишний високо оцінили оригінальність і професіоналізм С. Момота.

Якщо говорити про технічний бік його живопису, то тут маємо поєднання сплавленої манери письма (невипадково його акварель часто сприймають за масло), чіткої й тонкої «проробки» обличчя, фігури, витриманої в традиціях наївізму, і узагальненого, дещо декоративного фону з умисною деформацією перспективних співвідношень.

Сергій Момот працює в жанрі психологічного гротескного портрету-метафори, витоки якого йдуть від І. Босха, П. Брейгеля, О. Дом'є. Героїв своїх Момот завжди подає на якомусь фоні (часто з елементами сюжету). Цікавий фон стає ключем до розуміння образу й допомагає не тільки розгледіти теперішнє, а й зазирнути в минуле і, навіть, майбутнє. («Осінь у лісі», «НОСтальгія») — іноді розширюючи розуміння образу, іноді — звужуючи його.

Так, портрети ці незвичні. Ми наче бачимо людей у кривому дзеркалі, або точніше — на випуклостях ялинкових кульок. Неймовірно видовжені носи (весь цикл, до речі, називається «З носом»), великі очі... Та, однак, моделі легко впізнавані. Вони — реальні люди, в основному — близькі авторові. Можливо, тому добрий гумор, любов і милосердя

✦ Етюд на кухні. Акварель, картон, 9x12.

художника сильніші від іронії, яка на перший погляд може здатися їдкою.

Чи не хвороблива така творчість? На це запитання кожен має відповісти сам. На мою думку, за цим гротесковим баченням — доброта, іронічно-сумний і люблячий погляд. Це, так би мовити, — сентиментальний гротеск. Художник не прагне вичерпати всю глибину характеру своєї моделі.

Один з портретів має назву «НОСтальгія», і це слово, очевидно, дає поштовх до розуміння всього циклу: всі герої Момота тужать — кожен за собою, про себе і по-своєму.

Найбільш сенсаційна картина (яка, до того ж, свідчить про оригінальність світобачення художника) своєрідно трактує образ Джоконди, що стала символом Вічної Жіночості. Сергій синтезував у ній «Джоконду» і «Даму з горностаєм» Вінчі, а назву дав чехівську — «Дама з собачкою». Досить сміливий вчинок для молодого художника! Так елегантно пожартувати з геніями до снаги не кожному. Чи не так?

Ірина ВИШНЕВЕЦЬКА

✦ Єгор. Акварель, картон, 9x12.

✦ Портрет Гаєнка. Акварель, картон, 9x12.

ВОЗВИШЕНИМ БОЛДЕЯ І КРАСІВИМ...

Зустрічаю нещодавно одного знайомого, котрий, як на мене, книжок не читає, і бачу в його очах солодкий і вологий, туманно-мрійний блиск. Що сталось? «Прочитав вірші Живагіна. Це щось... — він робить жест рукою, бо не знаходить слів. — Розумієш, романтика така...»

Романтика!.. Ви тільки вимовіть це слово, як вас охопить хвилювання. Романтика!.. Боже мій, хто ж це такий, що насмілився стати романтиком в наш час?! Він готовий ризикувати життям, як Байрон чи Лермонтов?! Він шукатиме бога, житиме один, помиратиме від кохання? А кого, до речі, він кохатиме в провінції?!

І ось у вас в руках книжечка з назвою «Во имя любви», одного погляду на яку досить, щоб все (або майже все) зрозуміти. На обкладинці троянди — наче перемальовані з дешевої листівки на кшталт «С днем рождения». І всередині ті ж троянди — на кожній сторінці. Ну що ж, троянди — це правильно, сюди вони саме враз, а де ж серце? Серце, пробите стрілою, намалювати забули!

Втім, воно у віршах. Бо майже всі вони, висловлюючись поетовими ж словами, «про одну несчастную любовь». А як він мріяв!..

Я мечтал о хорошей женщине,
Понимающей и красивой,
От страданий искал убежище,
От судьбы испытаний сильных.

І, ясна річ, що:

Не нашел я хорошей женщины,
Понимающей и красивой.
Но зато отыскал убежище —
Свежевырытую могилу.

Ну, навіщо так швидко? Сподіваємось, з прототипом ліричного героя в найближчі 100 років нічого такого не станеться. Але поет (о, ці поети!) і невгамовний, і безутішний:

Занавес в душе моей закрылся.
Зрителей в театре больше нет...
Я слезами нехотя умылся
И купил в Безмолвие билет.

Есть такая станция на свете,
Только не на этом, а на том...
Время не указано в билете. —
Время проставляется потом...

Герой «нехотя» вмивається слізьми і знову рішуче збирається на той світ. Ну, навіщо так наполегливо? Адже надворі недовірливе й іронічне 20 сторіччя. Ще, чого доброго, доказів захочуть...

Ця і попередня («Осенний поцелуй») збірки Живагіна — зразки **«високорозвиненого» поганого смаку.** Потрібно розрізняти **відсутність смаку і високорозвинений поганий смак,** бо це далеко не одне й те ж. Вихід книжок Живагіна — «явище». Це вам не слабенькі книжечки молоденьких поетес, котрі «як жінки» подобаються спонсорам і літературним босам і які (книжки) патрон, обнімаючи молоде обдарування, читатиме, коли дружини немає вдома. З галасу серед «широких народних мас» навколо лірики Живагіна, з того, що його вірші часто з'являються на сторінках місцевих газет (передовсім тих, що жадібні до всього банального), а головним чином — із самих віршів, можна зробити велично-сумний висновок: вкотре Пан Поганий Смак з'явився, щоб знову завоювати серця мас; це якийсь зіпсований космічний дух, який створив усіх цих Маріан, Ізаур, усіх інших простомарій, спустився в Житомир, щоб трохи пописати віршики.

Інтуїтивно розрізнити талановитий вірш від слабкого досить легко, теоретично ж зробити це майже неможливо. Отже, довести, що наведені вище вірші є фальшиво-сентиментальними і міщанськими тим, хто з цим незгоден, навряд чи вдасться. Тим, кому вони все ж подобаються, вже нічим не можна допомогти. Відсутність смаку далеко не так дратує, як поганий смак. **Поганий смак — це свого роду органіка; це всерйоз і надовго.** Можна спробувати естетично виховати людину без смаку, але перевиховати людину з поганим смаком майже неможливо, бо то — жертва природи. Так вже побажала всесильна Матір! І ось людина відмовляється від справжніх, життєвих енергій в мистецтві і тягнеться до штучних образів і почуттів. Це духовна хвороба природи, яка, очевидно, уражає мільйони й мільярди гомосапієнсів. Можливо, є навіть якась практична мудрість в такій економії душевних сил; можливо, у поганого смаку є навіть якась своя правда. Але ці «мудрість і правду» ніколи не збагнуть ті, хто має хороший смак. **Життєве, природне здається поганому смаку низьким, непоетичним. Поганий смак любить все ненатуральне, вигадане, штучне.** Ви смієтеся над ним — він вважає вас безсердечним, починаєте виховувати його — він просто жаліє вас. Таке мистецтво — свого роду естетичне міщанство, блюзнірство. Демон може розкаятись, але дрібний чиновник — ніколи. Так само і від «високорозвиненого» поганого смаку спасіння немає.

Ну, а тепер декілька зразків **вершинно-поганого смаку:**

Исчезли ритмы огненной ламбады,
И этот мимолетный поцелуй,
И тихое-претихое «Не надо»,
И робкое такое «Почему?»

И только неосознанное рядом,
И дрожь неуловимая в руке,
И жалкое подобие помады
На чуточку обветренной щеке...

(Всього-навсього «жалкое подобие»! От коли б у героя на щоці був товстезний шар помади, то це була б краса!)

Поезія Живагіна одноманітна, її головна тема — нещасливе кохання. На наше щастя, ще не з'явився титан поганого смаку, який охопить небо і землю й перетворить їх у міщанські плюшеві іграшки. Зате є в поета бездоганні математичні викладки:

Красивых женщин много на земле.
Хороших женщин на земле — не меньше.
Число счастливых — крупное вполне...

(«Крупное вполне» число жінок! Стилістика і статистика, від яких може знудити навіть бухгалтера райзаготконтори...)

Звичайно, той, хто оперує такою математикою, не залишається байдужим і до логіки. А ось і зразкові логічні вправи, неспростовні умовиводи:

Если в сердце глубокая осень,
Значит — все же еще не зима.
Або:
Если в душу ноябрь стучится,
Значит — все же в душе не январь.

Одного разу герой **навіть вирішив зайнятись мистецтвом** (було це, правда, не із власної охоти, а з вини осіннього дощу):

Дождливым днем гармонию души
Осмыслишь на полотнах Рафаэля.
И Моцарта величие поймешь,
Послушав вдруг концерт для клавесина.
И долго не забудешь этот дождь,
Возвышенным более и красивым...

Міщанська спроба героя проникнути у світ мистецтва (ми впевнені в цьому), закінчиться швидше всього нежиттю. Осіннього дощу все-таки мало для того, щоб зрозуміти «величие Моцарта», тим паче — «послушав вдруг». Герой хворіє і якось навіть пріє мистецтвом, а потрібно іноді і жити ним.

Взагалі, поезією все це можна назвати так само, як і «стішки» Цветіка із «Пригод Незнайки».

Я поет.
Зовусь я Цветик.
От меня
Вам всем приветик!

Гарні вірші, у них є все, що треба. Але, думаю, все ж у Незнайки краще: «Я поэт, зовусь Незнайка, от меня вам балалайка». Із Незнайки ще може вийти поет, а от із Цветіка — вже ніколи...

Вірші Живагіна частенько нагадують щось дуже знайоме:

И каждый день немыслимо страдаю,
И каждый миг утраченный ловлю.
Забуду ли я прошлое? Не знаю.
Одно лишь только знаю, что люблю...

(Ігорь Живагін)

И грустно я так засыпаю,
И в грезах неведомых сплю:
Люблю ли тебя я? Не знаю.
Но кажется мне, что люблю.

(Алексей Толстой)

Ви не впевнені, що це вже було? Пошукаємо яскравіших прикладів:

Не вспыхнет
одинокая звезда,
Не засияет
мягкий, лунный свет,
Пока я не услышу
слово «да»,
Пока я буду слышать
слово «нет».

(Ігорь Живагін)

Но померкнет любая звезда,
Почернеет любой рассвет,
Если губы сказали «да»,
Но глаза отвечают «нет».

(Ілья Сельвінскій)

Можливо, це і не плагіат, але така вже доля тієї поезії, що живе краденими почуттями.

У віршах поета є також чимало високоцінних порад. Як — от така:

Не исполняйте утренний романс,
Когда тоскуют ночью не по вас.

Де І. Живагін чув або сам виконував «утренний романс» ми, на жаль, ніколи не дізнаємось. Але це досить актуальна порада з огляду на те, що за вікном кінець 20 століття!

Але чи можна так суворо критикувати цю поезію, якщо духовна «планка» ліричного героя Живагіна така висока? Особливо навесні:

Неудержимое волненье
распространяется кругом.
И даже мысли направленье —
О чем-то самом дорогом...

Перші два рядки — прихований плагіат, словосполучення «мысли направленье» — нестерпна канцелярщина. А як вам подобається це «о чем-то самом дорогом»? Ліричний герой явно примушує себе думати про щось йому дороге і високе. І самовдоволено думає, але не знає, про що.

Якби тільки сентиментально — міщанський читач знав, як це смішно. Але ж ніколи, ніколи він не дізнається про це!..

Ще декілька цитат:

Я очутился в замкнутом кругу.
Невыносимо мне и даже странно, —
И жить без Вас, поверьте, не могу,
И умереть в разлуке тоже страшно.

Поганенькі банальні рими і цей «набір страждань» — «невыносимо», «замкнутый круг», «разлука», «смерть».

И несмотря на это, есть
Любовь без всякого ответа.
Ей никогда покоя нету.
И горьких слез ее не счесть.

Густо, густо йдуть страждання, надто густо. Наче заводська труба димить.

Взагалі, вся ця поезія ніколи не перевершить декількох шкільних віршиків, з яких, можливо, вона вийшла:

Что пожелать тебе — не знаю.
Ты только начинаешь жить.
От всей души тебе желаю
С хорошим мальчиком дружить.

Або згадаємо ще одну неперевершену пораду із тих же «девичьих тетрадок»:

Ты знать должна, что есть на свете
Печаль и лютая беда.
Не попадайся в эти сети
И будешь счастлива всегда!

В очах жінки поета дивує «любви и нежности запас». Щодо осені — «Неповторима поздняя осень с бархатным чувством нелепой вины». Чи ось такий, ну зовсім новий образ кохання: «Зазеленели живые росточки прежней любви. Разгулялася нежность».

До цього часу «гуляв» тільки жир, а ось і «нежность» почала гуляти. На завершення ще один шедевр:

Я в детстве
в садик не ходил.
Я развивался
сам собою,
И так наказан был судьбою,
Что до сих пор
еще один.

Який глибокий психологічний аналіз! Яке вміння дійти до першопричин! Ця строфа могла б бути чудовим зразком пародії, але вона написана всерйоз...

Іноді подибуються у Живагіна і непогані вірші, але це сприймається як випадковість, бо **Пан Поганий Смак** знаходиться в самому серці його поезії. Я, звичайно, далекий від того, щоб ототожнювати поета і його ліричного героя. Поет може бути порядною людиною, по-справжньому страждати і глибоко мислити. Я інтуїтивно впевнений, що так воно і є. І це дає надію на поетичні зрушення.

Чого не вистачає всім авторам і читачам такого роду, так це досвіду класики. Вони можуть скільки завгодно кричати про свою любов до Пушкіна або Єсеніна, але їх несправжнє ставлення можна визначити таким прикладом. Уявіть юну жінку, повну краси, сили і пристрасті (це і є класика). Навколо неї невелика, але заповзятлива юрба прихильників. А ось ще один «прихильник». Він думає: «Вона взагалі-то нічого, але коли б їй ще золоту фіксу та ноги прикрити, бо занадто природно виглядає, отоді б їй ціни не було».

«Прихильник» так думає, але, звичайно, сказати вголос не наважується, бо знає, що справжні прихильники йому одним махом одірвуть голову.

* * *

Поети і критики — стара цинічна аристократія — ніколи не визнають віршів Живагіна, але що з того? Адже йому навіки забезпечені любов і вдячність тих читачів, в серця яких він навік «вонзил свою стрелу».

В'ячеслав НЕШНАЙДЕР

ПАРОДІЯ

Прочти печаль в моих глазах,
Пока они еще в слезах...
* *
Дрожит рука и сердце замирает...
* *
Только холод по телу и дрожь...
* *
Стихи читаю памятникам мокрам...

И. Живагин.
Сборник «Осенний поцелуй».

Прочти печаль в моих глазах,
Пока они еще в слезах,
Пока я весь еще дрожу,
По мокрой площади хожу,
Читая Пушкину стихи.
У нас похожие грехи!
Он тоже много написал.
Я от него чуть-чуть отстал.
И площадь — словно постамент.
Грустит вночи печальный мент...
Вокруг — красивая тоска!
С утра еще дрожит рука...
На кой в глазах твоих упрёк?
Тебе все это невдомек...

Олександр ШАЛИЙ

Анатолій ШЕВЧУК

МАЛЬОВНИЧА РІЧКА ГУЙВА

Оповідання

Будинки архітектурного стилю «барокко» і цегляні сараї та гаражі утворюють нудний двір. В одному з будинків на п'ятому поверсі живе хлопчик Андрійко. А ось і він сам. З плачем вибігає на вулицю, кидається в один бік, у другий, але Славка вже і слід прохолов. Славко — його старший брат. До табору відмовився їхати навідріз (звісно, Андрійко не захотів і собі), але не нудьгує так, як Андрійко. Ходить у гурток юних геологів. Завів собі приятеля. Так удома і сказав: маю приятеля, і це слово прозвучало значимо і серйозно. Приятель той — Аркадик — раніше жив десь у селі. До батьків Аркадик звертається на «ви», і через це хлопці спочатку брали його на кпини, бо ніколи ще не завважували такого звертання. Але Аркадик був так привчений і не міг інакше. Тому й Славко якось вирішив зробити так само, заскочив на кухню і сказав: «Мамо, дайте їсти». Мама спершу остовпіла, а потім жалібно спитала: «Ти що, маєш мене за чужу?». «Я хочу як Аркадик...», — пояснив Славко. «Не смій! — підвищила голос мама, — хай краще твій Аркадик у тебе щось перейме — ти культурніший; не будь мавною». Отож Славко намір свій покинув, але інколи все ж дратує цим маму, бо татові до всього байдуже, він зайнятий роботою і тільки про неї розбалакує з мамою...

Поштовхавшись між людей, Андрійко зупиняється. Люди, автомобілі, тролейбуси... Куди податися? Він і так далеченько забіг. Пробирається між перехожими, гірко роздумуючи, якого поганого має брата. Сам тікає і хлопцям наказує, щоб не брали Андрійка з собою.

Довкола порожньо, тиша... Все тут нецікаве, давно набридле. Похнюпився в кутку поламаний «грибок», поруч — ящик із засміченим піском, далі — високий паркан.

За парканом простяглося велике захаращене подвір'я. Стоять вантажівки, громадяться штабелі дощок і колод, цегли і шиферу. Але вабить сюди Андрійка тільки низька прибудова, що притулилася до облупленої цегляної стіни. Тут порядкує столяр — кучерявий мовчазний парубок. Пахне смолянистим духом, по кутках повно світлої стружки, лежать виструганi дошки та планки. І постійно живе тут мордатий котище з презирливими очима. Із столяром Андрійко дружить. Той пускає його до себе і навіть учить стругати рубанком. Перед котом же Андрійко запобігає, намагаючись завжди чимось почастувати. Даниу кіт бере, але панібратства не допускає. По всьому видно: кіт зневажає людей за їхню метушню і відсутність шляхетності. Почувається тут хазяїном, висипляється в запашній стружці або ж на даху і на набридливі Андрійкові приставання не реагує.

Іншим разом Андрійко давно б уже проліз крізь дірку в паркані і спостерігав би, як шелестиво скручується стружка, слухав би монотонну пісню циркулярки або ж і сам шухрав рубанком, запитливо подивляючись на столяра. Але той захворів, і столярня замикана. Котище, правда, нікуди не дівся, онде він спить під вікном, скидаючись на зимову шапку. Котові байдуже до Андрійкових прикрощів. От і нудиться хлопчина, сумуючи за кучерявим другом і не знаючи куди подітися.

Тато їсть суп, читаючи одночасно газету.

— Не знаю, що мені з цим Бродовичем робити, — з серцем каже він.

— Знову щось учворив? — звично цікавиться мама.

— А що ж іще?.. Сьогодні знадобився мені дозарізу. Шукаю скрізь — нема. Дай, думаю, в архів наш зазирну (це така комірчина без вікон). Я туди — а там Бродович у шахи змагається.

— Невже не можна знайти на нього управу? — дивується мама.

— Нездатний я на управи. Я інше хочу — щоб він сам знав: зі мною треба працювать...

Андрійко крутиться поруч, але ніхто його не помічає. Думає, як би звернути на себе увагу.

— Татку, мене Славко кидає самого!

— М-да? — тато не відривається від столу, де вже розіклав папери.

Андрійко дивиться невідривно, і тато, нарешті, відчуває погляд. Одкладає папери і притягає його до себе.

— Не журися, синку. Літо тільки почалося...

І тато починає розповідати. Вони неодмінно поїдуть на річку Гуйву. Ця річка, хоч і маленька, проте дуже мальовнича.

— Мальовнича... Річка Гуйва... — зачаровано смакує слова Андрійко.

Тече вона в лісі, вода там чиста-чистісінька. З берегів до води нахилилися верболози. Всюди міленько, росте всяке водяне зілля. В чорному зіллі, там, де швид, водяться рибки слизи. Такі вони слизькі, у руках не втримаєш! Слизам добре ховатися в тому зіллі, бо вони теж чорні. Є ще в Гуйві окуні, головники, карасі. Можна буде взяти вудки і половити рибу. А можна просто купатися і спостерігати, як в течії бавляться красиві рибки швидянки... Під вербами, у затінку, плаває латаття. На березі багато ожини...

Розказує тато, і перед очима в Андрійка принадно змінюють одне одного веселі швидки, зеленавий колір води, сизе листя верб і густий очерет. І тато став зовсім не схожий на себе.

Андрійкові хочеться ще міцніше притулитися до нього і слухати, слухати...

— Хочу на Гуйву, — шепоче.

Тато злегка відштовхує його, всміхається й каже:

— Зайнятий я, синку. Через ту роботу і вгору, буває, ніколи глянути. Зачекай, випаде вільний час, тоді всі ми подамося на Гуйву. На цілий день. А то й заночуємо...

Хлопчик вискакує на балкон. У морі світла — дерева й дахи. Дахи й дерева. Аж до обрію. І все це ряхтить і міниться, дзвенить і співає. Весело жити!

— З цим Бродовичем можна з глузду з'їхати, — розповідає тато.

— Знову щось учворив?

— З відрядженням нахімічив. Із тижня три дні викроїв на риболовлю. І гиготить, як той дурник. Я йому кажу: «Вибирай: або працюватимеш, або ж я не знаю, що з тобою зроблю». «Ну, так донеси», — каже він. «Доносити я не здатний, ти ж знаєш і користуєшся цим». «Ат, — відмахується. — Від цього що, робота спинилась?».

— А книжки так і не повернув?

— Де там. Цю, каже, дав комусь почитати і забув кому. А ту зовсім не брав... Підловив його недавно.

Зайшов до нього додому, а він і давай хвалитись. Підходжу до полиць і тут він якусь книжку вглиб заштовхує. «Чекай-чекай, — хапаю за руку. — Що це там?» І що ти думаєш це було? «Собор» Гончара з моїм штампом. Ледве видер. А він ще й образився!

— Шалапут, — робить висновок мама.

Андрійко смикає тата за полу.

— Коли ж на Гуйву поїдем?

— Потім, Андрійку, — відмахується тато. — Бачиш, я поспішаю.

Стурбовано дивиться на годинника, бере портфель і виходить.

Славко відразу ж хапає Андрійка за плечі.

— Ну, що там із Гуйвою? Кажи!

Андрійко мовчки випручується.

— Кажи!

— Не скажу.

Спідлоба дивиться на брата і через силу шарпає плечима. Славко здивований. Ого, який! Каяття оволодіває ним. Все ж таки Андрійко його брат. Такий він малий, такий бідолашний... Славко добрішає, аж сам дивується.

— Хоч, покажу, де ми колись жили?

— Хочу, — пискнув Андрійко.

Брати вибігають із двору. Славко йде, не озираючись, попереду, й Андрійкові доводиться бігти підтюпцем. Славко женеться все швидше, маневруючи між людьми, й Андрійко ледве за ним устигає. Аж ось вулицю перехрещує друга, загороджена автомобілями, і Славко змушений зупинитися.

— Ти ще не загубився? — питає він.

Андрійко сердито відсапується.

Ще одна полога вулиця... І тут уриваються стіни і неерд очима — краєвид. Через річку тягнеться довгий міст. Звідси міст здається маленьким, і по ньому котяться маленькі автомобілі.

— Електростанція, — каже всезнаючий брат, показуючи на височезний димар біля мосту.

За річкою щось сліпуче блищить на сонці.

— Теплиці, — пояснює Славко.

Купки дерев, будиночки, шосе... Далі ж усе потопає в синюватому мареві. Гарно...

Потім Славко ступає на узвіз. Пройшовши старим бруком, спиняється і показує на будиночок, що примостився під глиняною кучею.

— Ось тут, — каже він.

— Що? — не розуміє Андрійко.

— Тут, кажу, ми колись жили.

— Жили тут? — Андрійко перепиняє подих.

Споглядає подвір'я, відгороджене від вулиці бузковими кущами. На дерев'яному ганку порається жінка. Будинок спочиває серед соковитого спориш у. Під вікнами всміхаються квіти. А в стрімкій кручі видно вхід до печери, звідки саме вистромлюється голова. Жінка відразу ж береться верескливо вичитувати щось хлопцеві, який тягнеться рукою до замащеної глиною лопати. Вхопив її і потяг у печеру.

Глибока заздрість переповнює Андрійка. Оце так!

— А чого ми вже тут не живем?

— Бо нам дали квартиру, — байдуже відзивається Славко.

— Тут же краще...

— Дурний ти! Погано тут було, тісно. І воду треба було носити, і грубу палити.

Андрійко не розуміє. Знає тільки, що не раз іще уявлятиме, ніби живе тут, бігає щодня до річки і грається в таємничій печері.

Коли поверталися, ще раз глянув на річку. Онде гребля, вода широка... Це Тетерів. А яка ж то Гуйва, де вона тече? Напевно, десь аж за лісом. Казав тато, там серед води є каменюки. Можна лежати на них і грітися на сонечку. А потім бродити у воді серед водоростей. Як добре, що вони з татом скоро туди поїдуть!..

Тата не було вдома кілька тижнів. Цей час тягнувся для Андрійка довго і тоскно. Славко цілими днями десь пропадав. Залишившись сам, Андрійко тільки і мріяв про лісову річку. Чув плескіт прудких швидів, уявляв рибок, що бавились у воді, великий камінь посеред річки, очерет...

Щодня навідувався до столярні і завжди його зустрічав великий замок на дверях. Кучерявий друг усе ще був хворий. Інколи з'являвся кіт, красуючись рудим кожушком, сумно нявчав, крутячись біля дверей, і йшов геть. Андрійко тепер його підгодовував. Навіть розмовляв із ним, поки кіт жадібно хлебтав молоко. Було видно, що кіт усе розуміє, тільки не може сказати. Проте заприязнитися з Андрійком кіт так і не захотів.

І ось тато вдома. Андрійко кинувся до нього, але тато ніяково всміхнувся, як завжди зиркнув на годинника і схопив портфеля.

В кімнату зазирнула мама і гукнула, що йде до сусідки. Він залишається стояти, широко розплющивши очі. Навалюється тиша. Сонце широкими плямами вкрило стіну, підлогу, канапу. Світло немов би холоне. Час од часу його розривають сліпучі спалахи. Це тоді, коли Андрійко схлипує.

Річка Гуйва виростає з вікна, мальовнича річка Гуйва. Біля берега, у затінку верболозів, розкидані по воді кружальця латаття, посередині дзюрчить течія, і в ній сновигають красиві рибки швидянки. Застиг очерет, нахилилися верби, річка завертає вбік, і з-за цього повороту випливають назустріч Андрійкові, гордовито похитуючи голівками, золоті качки...

Неділя. Тато кінчає снідати. Тут же порається мама.

— Як там на базарі, гриби вже продають?

— Бачила. Одна тітка такі славні боровики винесла. Були і лисички.

— Це вже Бродович сказиться. Тікатиме з роботи — і в ліс.

Тато задумано дивиться у вікно.

— Що ж, — каже він, зітхаючи. — Кому що... Мені от уночі креслення будуть снитися, Бродовичу ж — гриби.

В цю мить починає дирчати, не стихаючи, дзвінок.

— Кому це нетерпеливиться? — дивується мама і йде відчиняти. За хвилину повертається і стишено каже: — За вовка помовка...

— Невже Бродович?

— Він.

— То чого ж тупцює? Хай заходить.

До кімнати вкочується невисокий чорний чоловічок.

— Слухай! — гукає він од дверей. — Гайда з нами на риболовлю!

— З нами, хм... — невдоволено кривить губи тато. — А ти думав коли, що це через тебе я не можу нікуди вирватись?

— Так уже й через мене, — добродушно каже Бродович, мружачи веселі очі.

Встояти на місці він не може. Покручується в усі боки, визирає у вікно; підтяжки затишно сповивають його округле черевце, засмаглі волохаті руки жестикулюють; кімнату заповнює його гучний голос. Андрійко із зачудуванням витріщується на нього.

— Ага! — перериває сам себе Бродович. — Учора я по гриби ходив. Два десятка білих! А один такий, як моя голова. І всі чисті, уявляєш!

— Бреши, бреши, — сміється тато. — Чи я тебе не знаю?..

— Свята правда! — з силою стукає себе в груди Бродович. — Ага! — знову перебиває себе він, підскакуючи до книжок. — Я ж у тебе давненько не був. Ану, поглянемо, що тут нового...

Тато стає спиною до книжок і розставляє руки.

— Тільки через мій труп! — рішуче каже він. — Жодної книжки більш не одержиш.

Бродович регоче.

— Не будь жмотом! Хіба я тобі нічого не віддавав?

Далі щось швидко і вибачливо пояснює, але Андрійко нічого не може розібрати.

— Значить, не бажаєш? Подумай! Юшечки зваримо...

Тато виступає наперед і здається, що він хоче Бродовича відштовхнути.

— Ну, то я пішов!

Бродович рушає до дверей, але тут же обертається.

— А може, малого пустиш? Бачиш, як він дивиться...

Далі все було, немов у сні. Щось говорив тато, сміявся Бродович, кудкудахкала мама, роблячи для Андрійка бутерброди.

І ось він уже на вулиці поспішає за Бродовичем, який зразу ж стає діловитим і поважним.

— Напрям — кафе «Вежа». Там наш збірний пункт.

Іти недалеко і скоро вони опиняються в дворику з тильного боку вежі. Тут продається пиво.

— Ще не приїхали, — констатує Бродович, роззираючись. — Значить, так. Мені — пиво, тобі — морозиво.

Підморгує Андрійкові і відходить. А потім вони смакують пиво і морозиво, стоячи на ще не жаркому осонні. Відпивши порожній кухоль, Бродович дістає з кишені поліетиленовий мішечок, струшує його, і на землю випадає зжмакана сітка.

— Як ти гадаєш, що це буде? — питає, розправляючи сітку.

Андрійко не знає.

— Це буде сак, — як рівний рівному пояснює Бродович. — Дивись. Приїдемо на місце й вирізаємо два дрючка. Коротший зігнемо дугою і вставимо сюди. Довший прилаштуємо ось так. А тоді можна ставити сака у воду. Один держить, решта заганяє. От і все!

Він запихає сітку назад у мішечок.

— Такого сака ти не вдержиш — малий ще. А заганяти зможеш. Побачиш, як це здорово...

Андрійко захоплений і заворожений.

— А де ми будемо ловить? — питає несміливо. — На Гуйві?

— Ти диви — вгадав! Звісно, на Гуйві. Там тільки нашим саком і ловити.

Бродович нетерпеливиться.

— Де ж це вони запропастились?.. Ага, ти бачив кіно про Остапа Бендера? Так, от, сьогодні покатаєшся в такому самому драндулеті.

Андрійко не встигає нічого уявити, як з вулиці чуються хрипкі трубні звуки, і біля дворика зупиняється відкрита чудернацька машина, в якій сидять двоє худих дядьків. Він знову заворожений: машина схожа на візок, вона й справді така, як у кіно. Хряпають дверцята, дядьки ступають на тротуар, біля них уже метушиться Бродович, сиплячи словами; чоловіки з кухлями в руках обступають машину, тицяючи в неї пальцями.

Бродович вскакує в машину, видобуває з її надр пластмасову каністерку і біжить у дворик. Кощаві дядьки закурюють. Роззяви щільно оточили драндулет. Андрійко стоїть осторонь, ніхто його не помічає, але він гордий і на роззяв дивиться зневажливо. Це ж не вони, а він поїде в цій машині на річку Гуйву ловити саком рибу!

Повертається Бродович із повною каністеркою.

— Пиво маємо, — задоволено каже він. — Можна їхати.

Рипливо відчиняються передні дверцята, і дядьки втискуються всередину. Так само риплять дверцята ззаду. Бродович підштовхує в машину Андрійка і миттю вмощується сам. Озивається мотор, окутуючи роззяв ядучим димком, попереджуюче хрипить клаксон, і драндулет рушає.

Сонце вже пригріває сильніше, але вітерець шарпливими доторками охолоджує обличчя. Дядьки попереду немов скам'яніли. Один Бродович не може всидіти. Сидіння під ним рипить, він крутить вусібич головою, волохаті руки ніяк не заспокояться. Дістає з кишені дві маленькі закорковані пляшечки. Хитрувато оскалюється.

— Вгадай, що це?

Андрійко соромливо показує йому щербинку в роті.

— Тут перець, а тут сіль, — смаковито прицмокує Бродович. — Юшка буде знаменита...

Раптом зривається на ноги. Прибирає величаву позу і починає вітально махати рукою перехожим.

— Не дурій, — зриває водій. — На міліцію нарвешся.

Бродович з розмаху гепає на сидіння і нарешті втихомирюється.

Хоч драндулет рухається поволі, Андрійко почуває себе птахом. Йому легко-легко. Згадує кучерявого друга. Як би було добре, щоб і він сидів тут. Разом із котом. Ото б наївся котище рибки!.. І вже не вітер хлопає у вічі, а напливають пригоди на Гуйві. Це ж він, Андрійко, їде туди, викликаючи захоплення вулиці, їде разом із веселим Бродовичем. А заклопотаний, нецікавий тато не захотів. Нікого він не побачить, нічого не взнає. Так йому і треба!..

м. Житомир.

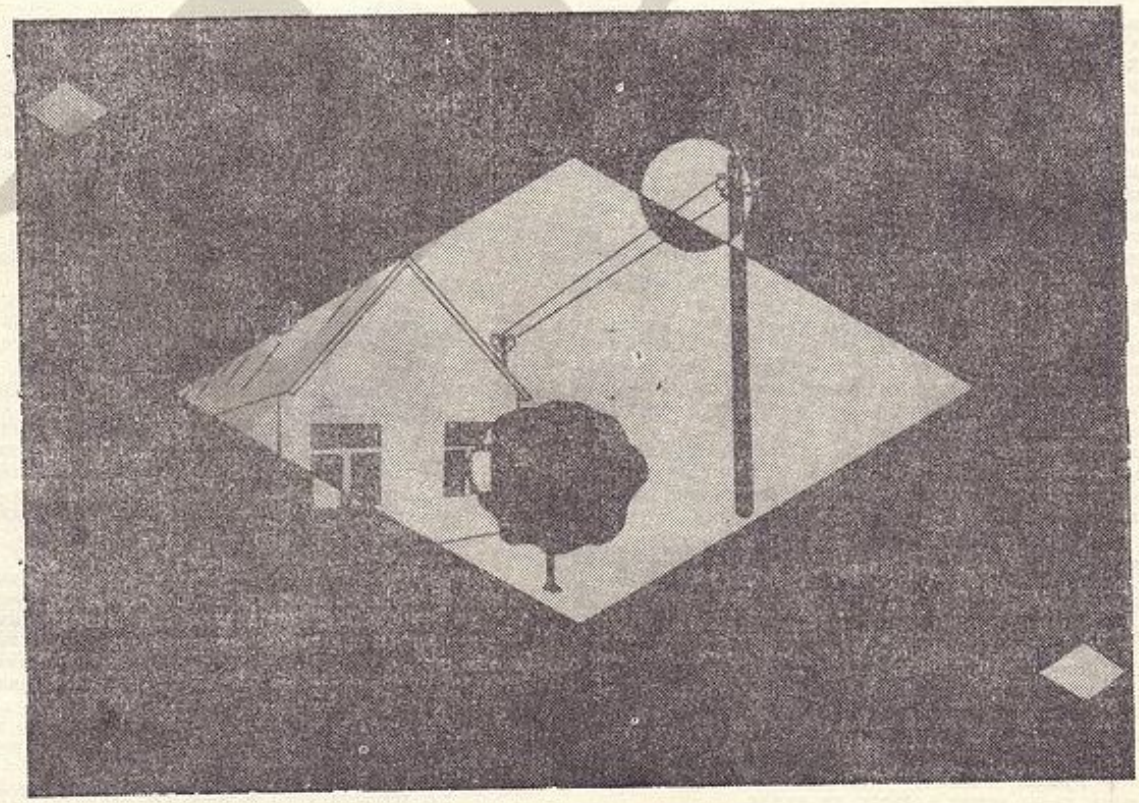

Малярство: ВІКТОР ЦИКУРА.

Серж БЕРЕЗУК

МИЛОСЬКА,

або У місті

АНТИПОВІСТЬ

1.

ЗВАЛИ її по-домашньому Милоською. Було їй двадцять чотири роки і всі її жаліли: не повезло з чоловіком! Хоч ридма ридай, не повезло.

Чоловіка її звали Степаном, а позаочі його обзивали Придурком. Позаочі ж дивували гуртом його недотепкуватості й дружно хитали головами: бідне дитя!

Бідне дитя — то був їхній синок, якого звали Толиком-Тосиком-Толюнчиком, і був він зменшеною копією татуся. Тому й «бідне дитя»: треба ж так уродитися та вдатися!

За Степана Милоська вискочила, коли тільки-но перестрибнуло за вісімнадцять. Тепер сама каже, що здуру. Побідкатись любить: куди, мовляв, мої очі дивилися? Застлало їх чи що на ту пору? Але це так, для людського вуха. Бо добре знає, що не здуру і що ніщо не застилало.

Тоді вона вчилася на швею в райцентрі, Стьопка саме з армії прийшов, а тітка його була вахтершею в Милосьчиному гуртожитку. На вроду Стьопка Милосьці не сподобався, але припало до душі інше: тихий та сумирний, бери — здавалося — й віряовки з нього вий, навряд чи й скривиться, не те щоб пискнути. А чого ще треба для сімейного благополуччя?

І місяця не минуло, як повезла Степана до батьків на показини. Мати в гвалт: «Ти що, доцю, збехнулась? Який тобі заміж тра в цю пору? Встигнеш ще! Хоч би з рік погуляли, придивилися одне до другого! У тебе ще ж і спеціяльності нема...» Милоська й слухати не хоче та своє гне: «Навіщо мені думати про якусь там спеціяльність? Роботу й без бомажки знайти нетрудно, а сім'ю чоловік повинен обеспечувати...» Батько, що сидів до цього на ослінчику біля грубки й попихкував димом з цигарки у відпрочинені дверцятка, усміхнувся скептично, сплюнув на жерстяку біля піддувайла, кахикнув і проказав неголосно: «Ну да, цей саме з таких, що заробляють. Голою сракою блискати будеш попід чужими плотами, як на його харчі підеш!».

Як у воду дивився. Та й не треба було йому ніякої води, з одного погляду на «зятька» розкусив, що воно за птиця. Руки без мозолів і без бруду під нігтями, очі ніби у Сірка позичені, навіть чарку по-чоловічому випити не вміє, цідить її, як баба. А чого мова дурнувата годна! Що не скаже, то або невпопад, або впозаяк. Інший хто, може, на все те уваги ніякої не звернув би, але тільки не Милосьчин батько: парубка чи чоловіка за кілометр міг прорентгенити — годен до роботи чи якесь осторобло.

Як у воду дивився, але втручатися не став: хоче дочка за цього бевзя, хай іде. Відговориш, а вона потім клясти тебе буде, слізьми буде умиватися, що щастя її загубили. І жінці сказав: «Не протився, хай собі як знає...».

На осінь весілля справили. Другого дня по гулянці Милоська на кухню заревана вскочила: «Тату, він мене вдарив!» Інший би батько, може, вхопив би що-небудь й побіг зятька вчити. Але не Милосьчин. Цей дістав без поспіху з кишені цигарки, закурив.

— Чим? Бебехом чи ложкою?

— Рукою! — Милоська батькової насмішки не зауважила, та ще дужче в сльози, ще дужче.

— Ти диви! У нього, значить, ще й руки є? А я раніше й не запримітив. Отже, буде толк. Раз руки при ньому, то й робота для них повинна знайтися. Хорошого діла, авжеж, може й ні, а жінці боки подерти — саме враз. Великого ума не треба, того, що є, вміру якраз.

Милоська образилася й побігла до матері на город.

— Доцінько, що з тобою? — мати відкинула вбік копаницю і, підбігши навстріч, ухопила Милоську за лікті, зазирнула у розчервонені доньчині очі.

— Він мене побив!

— Хто? — сахнулася мати. — Тато?

— Який тато, який тато! Стьопка побив!

Руки материні безсило повисли вздовж тіла, наче порожні рукави маринатки, розчепіреної на вішаку.

— Як же так? — пролепетіла розгублено. — День по весіллю і вже? А ходім-но!

В зіницях материних зблиснула войовничість.

— От я йому!..

Милоська злякалася. Бачила, що мати не на жарт у злість вийшла. Того й дивись, що задвигтить за Стьопкою, як за тарантасом на шосейці. Встид же який на всеньке село буде! Ще й потрусин не відбули, а вже одиначка!..

— Мамо! Стійте, не треба! — забігла Милоська наперед. — Та зупиніться ж ви!

— Що за крик? — визирнув з-за плоту батько.

— Дизю, чи ти знаєш? — мати до нього. — Він же побив Милосю!

— Знаю. То й що?

— Дизю! Це ж твоя доня...

— А йому вона жінка! Хіба ж ми її не відмовляли? Не послухала, то хай тепер чухається. А ти, стара, не лізь поміж них, самі нехай розбираються. І якщо ти, Милосько, ще раз прибіжиш скаржитися, візьму дрина й так дам, що не сядеш і не ляжеш півроку! Тобі його ніхто не вибирав. Без нас обійшлася! Без нас і тепер обходься. Зрозуміла? А тепер марш з моїх очей, чуєш!..

2.

Стьопка в цей час сидів у світлиці, наминав пиріжка з маком, запиваючи молоком, і намагався згадати, що йому ще нараджував батько перед весіллям. Першу з порад — «Нада, сину, жонку зразу до рук прибирать!» — він уже виконав.

Ага, ще батько казали: «Не надривайся, сину, за роботу не хапайся! Тесть у тебе роботящий, якось біля нього перебудеш. Не годи, але й не протився. Сопи собі тихесенько. Дитину чимшвидш склепай, а тоді вже й попануєш: коли що не так, чемодана в руки і з двору — самі за тобою побіжать, проситимуть вернутися...».

А що! Батько дурного вчити не буде, та ще й свою кровину. І взагалі не завадило б тещі зятькові сто грамів налити. А вона замість того з самого ранку рачкує в картоплі. Ще весільний дух з обістя не вивітрився, а вона копаницю вхопила. Хоче показати, яка роботяща чи що? Показуйте, мамо, показуйте, тільки мені це до їдного місця. Спини на вас гнути не буду. Дочка у вас одненька, мусите забезпечити її, а мені ще треба звикнутися до нового життя, роздивитися, що воно й до чого, жінку в руки взяти, щоб ні-ні...

Ех, все-таки воно й непогано жонатим бути. День собі пересидів-перешвендяв, а увечері жінку за сраку і гойда-гойда! Не треба по клубах тинятися, дівок ви-

дивляти, яку б заманути кудись під копичку. Вхопив тут собі, завалив у ліжко — своя ж, законна...

Ну, де вона там лазить? Що це, хіба їжа чоловікові — молоко з пиріжками? Якогось м'яса вже треба, помідору. Ану, піду потребую! Порядок повинна знати! А то ще й добавлю!

Але, визирнувши у верандне віконце, забачив Степан тещу, що бігла підтюпцем через грядку, і Милоську, що намагалася затримати матір.

— Ага, — буркнув під ніс, — он воно що! Вже пожалілася...

Щось підказало йому: теща не попустить йому, не з тих вона людей, аби залишити це просто так. Пам'ятлива вона і на дію скора.

Чесно кажучи, Стьопка злякався, і не так собі, а таки добряче... Ех, тату-тату! Що ж ви! Отак підвести під монастир свого кревника! Що ж то тепер буде, що буде?!.

Ех, тату!

3.

Кажуть же старі люди: як з першого дня не заладилося, то вже й не поправиш.

Старі — вони мудрі: всього на віку надивляться, всяких кумедій, та й не тільки надивляться, а й на собі — на власній, як кажуть, шкірі — різних оказій скуштують. Ото ж і ясно, що старих людей варто слухатись. Але ж як не хочеться, ой як не хочеться чинити так, як вони тобі наряять!..

Ось і Стьопка — не послухався баби Терендихи, котра якось забрела ненароком до обійстя Милосьчиних батьків. Врешті, ненароком — то так Стьопка думав, бо коли б знав хоч трохи про бабу Терендиху («І що за фамілія така? — дивувався, і навіть у голову йому не постукало, що то вуличне прізвисько бабине), то мав би відати, що випадково вона ніде й ніколи не з'являється. Вже якщо прийшла, то неспроста. По селу поголос ходив, що знається баба з потусторонніми силами, але не злими, а добрими, а відтак хоч і побоювалися її, та все ж шанували й до слів її прислухалися. Поганого баба за весь вік свій ще не нарадила нікому. Але ж Стьопка про все те — ні сном ні духом...

Отож, пришвендяла Терендиха на обійстя, та ще й на таку годину, коли зятьок сам-їден «на хазяйстві» був — Милоська з батьками подалася в ліс за грибами, його ж лишили, аби корову, як з паші прийде, у хлів причинив.

— Сину, — покликала Терендиха, спершись однією рукою об наріжний кант хати, — йди-но сюди!

Стьопка підійшов. Не привітався — забув, що так годиться.

Та бабі, здається, до того й діла ніякого не було. Вона, чесно кажучи, й сама вже частенько забувала здоровкатись — як-не-як, літа вже ген-ген які сиві, а за довге життя стільки всього напхалося в пам'ять, що й не гріх підзабудькуватою стати.

— Ти, сину, Дизів зятьок?

— Еге! — одказав. — Зять.

Баба глянула пильно йому в очі, зітхнула.

— Жаль....

Стьопка вибаньчився на Терендиху: не міг зрозуміти, що означає те «Жаль...» і кого воно стосується: чи то бабі тестя його шкода, чи то його, Степана?

— А що? — пробубонів насторожено.

— Та нічого, сину, нічого, — спокійно, ніби й лагідно навіть, промовила баба.

Помовчала якусь хвилю, а тоді — несподівано:

— Ти б, сину, вивтікав, поки ще не пізно. Не буде тобі щастя з нею, бо їй не буде з тобою щасливо. Будете точити душі одне одного, як шашіль дерево або ж черв'як яблуко. Не любить вона тебе...

— А ти як знаєш? — насупився Стьопка.

Баба знову глибоко зітхнула:

— Я, сину, мушу все знати, бо я стара!

— Не мели, бабо, хуйні! — скипів Стьопка. — Прийшла тут, поніматш, і пиздиш!

Баба докірливо захитала головою.

— Що ж це ти, синку, таке старій людині говориш? Чи хіба ж можна? Стару людину, навіть коли вона казна-що верзе, вислухай та й усе. Що із старої візьмеш? Кажуть же — що з літ, то з розуму. Але говорити такі слова хіба ж можна?

— Ти диви! — ще більше збісився Стьопка. — Пиздить всяку хуйню і ще мораль читає! А йди-но геть звідси, бо як візьму товкача та як огрію!..

— Оце-то так!, — схрестила руки на грудях Терендиха. — Гарного зятька прийняв Дизьо, нічого не скажеш. А я дурна, таке пожаліла! Тестя твого й тещу пожаліти треба. І Милоську. З таким, як ти, їй радості не буде!

Сказала — і позадкувала, бо бачила: може огріти...

Вилаявся Стьопка услід їй добрячим матюком, хотів ще, як на те, запустити чимсь у бабу навздогін, але полінувався — це ж треба було нагинатися, а поперек же свій, не казенний...

4.

Увечері Стьопка Милосьці справжнісінький допит учинив: «Любиш мене чи не любиш?».

— Та кого ж я маю любити, як не тебе? — мало не в плач кидалася Милоська.

— А Терендиха каже, що не любиш!

— Терендиха? — аж затрислася Милоська. — Та я її... та я її вб'ю!..

— Ага! — майже радісно вигукнув Стьопка. — Правда очі коле!

— Та яка правда! Яка правда! — заридала Милоська.

Підскочила до нього, спробувала обняти, але він відгородився од неї виставленими вперед долонями.

Ми то знаємо, що жодному Терендишиному слову Стьопка не пойняв віри, але ж звідки було про те знати Милосьці? І вона, сердега, билася полохливо, як курка в ополонці, бо здавалося їй: це все, кінець. Це ж такий сором буде на всю округу, якщо чоловік її кине!

Молода ще тоді була Милоська, дурна; вбила собі в голову, що любить його, а ще начиталася всякої різної класики про романтичне кохання, яке чомусь у тих книжках завжди трагічне, то й себе уявила мало не Анною Карениною... Під поїзд, ясна річ, її б і трактором не заволокли, але побути хоча б якусь годину-другу нещасною героїнею з якої-небудь книжки було їй дуже навіть цікаво!

Стьопці теж припало до вподоби це дійство, але зовсім з інших міркувань: він раптом відчув таку власну значимість, що впору було б од того відчуття застрибнути на хату, всістися на комина і нізащо не злазити, хоч би як про те просили та умовляли.

І, аби надовше розтягнути це неймовірне задоволення, все повторював і повторював:

— То ти любиш мене чи ні?

А Милоська, схлипуючи, заламувала картинно руки, один раз навіть навколішки впала, і клялася й божилася всім та усіма підряд — татом, мамою, хатою, коровою, обійстям, своєю честю врешті-решт, — що любить вона його, любить!..

5.

Та й Милоська теж не послухалась Терендихи. Воно-то, звичайно, не дуже і ясно, нащо ці молодята бабі здалися, чого вона в них учепилася, як кліщ у худобину, але, хоч би там що, не могла стара заспокоїтися — підгадала мить, щоб перестріти Милоську саму на дорозі. Милоська як забачила Терендиху, то аж захекалася вмить — гнів її розібрав несамовитий, такий гнів, що й злякалася, чи не здійснить просто тут, на вулиці, ще й посеред білого дня, погрозу свою, вигукнуту перед Стьопкою.

— Не підходь, бабо! — залементувала з того страху Милоська. — Христом-богом молю, не підходь!

Терендиха спинилася, подивилася на Милоську нерозуміюче, здвигнула сухенькими плечима — мовляв, що це з тобою, доню?

— Не підходь! — ще дужче першого репетнула Милоська.

— Ну, добре, — замирливо проказала Терендиха. — Не буду, раз не хочеш.

Милоська ступила крок убік, другий. Хотіла обійти бабу стороною, ще й голову одвернула, щоб очі її не бачили.

— Еге ж, доню! — долинуло до неї. — Мене, звісно, можеш обминати, але від долі своєї не втечеш. Хотіла тобі щось виповісти, та як не хочеш слухать, то й не стану...

— Нема мені про що з тобою говорити! — огризнулася Милоська. — Досить того, що ти вже чоловікові моєму всякого натеренділа!

— Та що ж я йому такого сказала?

Милоська зупинилася; а й справді, подумала, що вона Стьопці такого настренчила? А він же не розказував нічого, тільки й того, що натякав без угаву: «Любиш мене чи не любиш?».

Може, завагалася, баба нічого такого й не казала. Може, то сам придумав, аби потріпати їй нерви.

— Ну? — Милоська зиркнула вимогливо на Терендиху. — Що ж ви йому набалакали?

Баба поправила сухорлявою рукою хустку, цямкнула беззубим ротом, ніби доминаючи щось.

— Та нічого такого! — перехрестилася. — Ось тобі й хрест святий, що тільки й сказала: жаль, мовляв, мені Милосі, бо не дасиш ти щастя їй.

— А то чого ж не дасть? — підступила Милоська до баби ближче.

— Бо й не дасть, — вела собі стара далі, промовляючи спокійно і розмірено. — Покинула б ти його, доню, поки не пізно, а то надбаєш дитинку, а життя все одно не буде, і покинеш ти його все одно, а дитяті без батька ж нащо тоді рости? Та й сама гулящою станеш.

— Та що ти, стара курво, мелеш! — спаленіла Милоська. — Та я тебе зараз як перетягну штахетиною, то й забудеш, як звати!

І, потверджуючи серйозність своїх слів та зау-презлу лють, підбігла до плота, схопила руками за штахетину, потягнула її на себе, а та, чорти б її вхопили, струхлявілою була, й наступної миті лежала Милоська навзнак у вуличній куряві, задерши ноги та скавуліючи від болю та досади.

— Бог все бачить! — прорекла на те баба Терендиха, й поволеньки закрочила до свого двору.

Перед хвірткою зупинилась, оглянулася на Милоську, котра все ще корчилась на дорозі, пойкуючи, зітхнула й проказала сама до себе:

— Яке йшло, під таке й лягло...

6.

Про кляту цю пригоду не обмовилась Милоська ні словом ані Степанові, ані батькові з матір'ю.

Молоде-дурне! Якби ж знала, що з того утаєння вийде!..

А вийшло он що: роздягнулася увечері, а Стьопка й вирячився.

— І що це у тебе за синець на сраці?

Затрусило його, мов у пропасниці, аж зуби зацокотіли дрібно-дрібно, а очі кров'ю налилися.

Милоська й губи не встигла розклеїти, як він — з кулаками на неї.

— Ой! — вереснула.

— Де, падлюко, шлялася?

Та й — хрясь! — я перенісся.

Потемніло Милосьці в очах, як ото електрику несподівано виключать.

Як проясніло, побачила: лежить Стьопа серед хати, з носа кров юшиться, а над ним мати з вазою кришталевою в руках стоїть і горлає:

— Я тобі покажу, сучий сину, як до моєї доні руки простягувати! Як покажу, то протягнеш ноги!

А Стьопка скавучить псом недобитим:

— Повішусь! Повішусь, бляді ви такі!..

7.

Наступного дня потрусини мали бути, але куди там! Які потрусини! Милоська з носом перебитим у хаті лежить, а зятька й слід простиг — ще вночі звихрився...

Сміху й пересудів було на селі і до зими, і цілу зиму, вже тільки під весну забуватись людям ця пригодонька стала, та й то, як зійдуться дві чи три кумасі поплескати язиками, то вже ж неодмінно хоч кількома словами, а згадають: «Ну, що там Дизьова Милоська? Так і не потикається на село?..».

Не лишалося Милосьці нічого іншого, як вивтікати од глузувань та насмішок людських до міста.

Ех, а було ж послухай батька з матір'ю та не йди заміж!..

8.

Влаштувалася на фабрику, дали їй спецівку і папірця на поселення в гуртожиток. Прийшла поселятися, а комендант навідріз:

— Местов нету!

— Як же нема? — тицяє Милоська йому папірця. — Та мене ж послали!

— Куда? — править комендант.

— До вас! Ось і направлення.

— Можешь подтереть ім кое-што! — розлютився. — Ілі заместо затичкі пріспособіть, а местов у меня нет!

— Та ж мене послали до вас! — мало вже не вмивається слізьми Милоська.

— Будешь мне здесь права качать, так я тібія знаешь куда пошлю!

— Права не маєте! — зарепетувала Милоська.

— Да іді ти к хуям! — комендант взявся виштовхувати її у коридор. — Поприїзжают тут у город всякії шавкі дірівенскі й вийобуваються! Іді падмойся спачала! — і так турнув бідолашну, що Милоська ледве втрималась на ногах, а то б стерла носом фарбу на підлозі.

— Научісь сперва с начальством разгуварівать, дірьовня!

Побігла Милоська назад на фабрику — скаржитися.

До директора прорватися хотіла, та секретарша не пустила.

Пустити не пустила, але (от добра душа!) вислухала Милоську, валідолу дала, щоб заспокоїлась, мінеральної води повну склянку піднесла.

— Випей, девушка, а я січас всьо устрою.

Натисла наманік'юреним пальчиком кнопочку селектора.

— Іван Денісавіч? Что же ви не предупреділі, что мест в общежітії нет?

— Кто ета сказал, што нет? — озвався динамік комендантовим голосом.

— Значить, єсть места?

— Єсть. Пачему же ім не бить?

— Тагда не пойму я, Іван Денісавіч, пачему ви атказалі в пасєленії девушке, каторая полчаса назад прієхаділа к вам?

— Кто атказал? Я атказал? — селектор, здалося, аж зарухався від обурення. — Клівіта ето! Формінная клівіта? Я бил занятой і попросіл єйо абождать за дверью, а через мінуту віхажу, так єйо і след прастил!

— Ну, харашо, Іван Денісавіч, харашо! Ана, наверное, не поняла вас. Самі понімаєте, только в город девушка прієхала, не прівикла єшчьо к общенію в нових условіях. Ви уж прастітє єйо і пасєліте.

— Ладно, пускай пріходіт! Па правде гаваря, рабочій день у міня канчаєца, но найду навстречу, пасіжу єшчьо, покаместь прідьот...

— Ну вот, — посміхнулася секретарша до Милоськи, закінчивши розмову з комендантом. — Нікакіх такіх асобих праблем, штоби геніральнаво беспакоїть. Ти же женщіна, должна действовать умно, діпломатіческі. Не митьйом, как гаваріца, так катаніем. Напралом лезть не стоїт. Поняла, мілая?

9.

Ох, зрозуміла Милоська, зрозуміла! Та ліпше, може, було б їй народитися пришелепкуватою, а не такою до науки скорою.

Бо прийшла до коменданта, а він єхидненько:

— Ну што, дірьовня, подмилась уже?

А тоді зачиняє двері, ключа в замку повертає й каже:

— Замужем, в анкеті записано, ти. Да?

Милоська мовчки киває головою.

— Ета харашо, — каже комендант. І, приглядаючись до Милоськи короткозорими очицями, немов у лупу, запитує: — Какую комнату хатішь? Харошую, да?

— Якщо можна, — тихо відповідає Милоська.

— Можна! — сміється комендант. Приязно навіть так сміється, доброзичливо. — Всьо можна! Здесь всьо в маїх руках. Думаїшь, званка іспугался? Ха-ха! Да мне проста жалко тібія стала, вот і всьо, а єслі б нет, так і нікто б міня не заставіл тібія пасіліть. Паняла?

— Да-да, поняла, — закивала знову головою, переходячи на кацапську, якою ніколи в житті не говорила. — Всьо я поняла...

— Ета харашо, што ти панятлівая! — похвалив комендант, та й пропонує: — Вінца випьешь са мной?

Милосці, правду кажучи, не хотілося, але відмовитись вона боялася: а раптом розсердить коменданта?

Отож, сказала:

— Можна, якщо німножечко...

Комендант відчинив шафку, дістав дві гранчасті склянки, коробку цукерок (вже ополовинену) та пляшечку з високим горличком та темною рідиною. Розлив у склянки по верхні обідки, кивнув Милосьці на стільця:

— Садісь! Виньєм за твойо прібитіє в наше благославенное царство!

Милоська пригубила й поставила склянку на стіл.

— Не-не, так не гадіцца! Да дна нада! — і комендант втиснув гранчака їй у долоню. — Пей, а то не відать тебє харошай комнати! Посєлю в пьятімєсную. А єслі всьо будєт у нас палюбовно, то магу в двуємєсную тібія апрєдєліть. Понімаїшь? Да што там в двуємєсную! Я могу даже тібія одну в трьохмєсную. Жіть будішь, как в маслє качаца! Лові, как говоріца, мамент!

Коли б та сердешна секретарша, навчаючи дипломатії, попередила чи хоча б натякнула, чим та дипломатія закінчитися може!..

Прокинулась Милоська уранці сама в «трьохмєсной» кімнаті, згадала, що було, і жах кригою скував її серце: «А що ж тепер буде? А що ж, якщо завагітнію?».

Днів зо три ходила, мов прибита, ледве діждалася п'ятниці, щоб на вихідні в село поїхати. А в автобусі, коли дорога заспокоїла (та й не могла не заспокоїти, бо ж таки додому, до мами з татом їхала), обдумала все більш-менш спокійно — і визрів у Милоськи простий, але геніальний план.

«Поїду завтра в райцентр до Стьопки. Скажу, хай вертається. А не захоче, то дам йому. Ми ж не розлучені офіційно, якщо завагітнію, то не відкрутиться!..»

І стало Милосьці, як те придумала, легко й вільно, та так, що навіть співати захотілося. Ледве дочекалася доїхати і, вийшовши з автобуса, попрошкувала не селом, а вздовж крайньої вулиці полем, і наспівалася, допоки дісталася батьків, аж у горлі запершило.

10.

Як задумала, так і зробила.

Побачив її та й онімів. Обмацував зголоднілим поглядом цицьочки Милосьчині, що двома тугенькими горбиками видималися під блузкою (зумисне тіснувату одягла); по тому очі його опускалися нижче й дійшли до литочок, а вони у Милоськи завше були пухкенькі й округлі — тут природа не поскупилася, вділила Милосьці те, що треба.

— Так ось, — сказала Милоська, усміхаючись, — приїхала.

А Стьопка (ну не придур?) візьми та й бовкни:

— І чого приїхала?

Милоська очі заокруглила, стрельнула випученим поглядом та й замовкла на якийсь час. Запитання Стьопчине збило її з пантелику; ніяк-бо не думала, не гадала, що така оказія вийде. Добираючись до райцентру, уявляла: як забачить її, кинеться з обіймами, приставати буде, умовлятиме зійтися. А що ж? «Чого приїхала?» Прикидається, що нерадий, гордість, бач, свою показує!

Хотілося Милосьці розвернутися й піти, — та куди розвернешся, куди підеш? Хочеш не хочеш, а треба якось таки укокоськати Стьопку. Нікуди не дінешся — треба!..

Отож проковтнувши образу, зсилувала себе посміхнутися й промовила:

— Стьоп, а Стьоп! Не можу без тебе...

Стьопка підріс навіть — самолюбство заграло в ньому, як молоде вино в бутлі.

— Я знав — сказав повагом, — що приїдеш, бо такі чоловіки, як я, на дорозі не валяються.

— Що правда, то правда! — підтакнула йому, а сама подумала: «Мели, мели! Мені аби свого добитися, а там вже хоч удався...».

— І мама мені те саме каже, — провадив далі. — Таких чоловіків, як ти, каже, ниньки вдень зі свічкою не знайдеш. Та я, щоб ти знала, вже міг би хоч десять разів оженитися за цей час. Та за мною тут сохнуть! Але ж я не якийсь там, щоб не по закону. Хоч і не живу з тобою, але ж розписаний.

— Так-так, Стьопчику, не такий ти, не такий! — підспівувала Милоська йому, а на гадці все те саме: хай собі приндиться, аби тільки вийшло, як запланувала.

Підохочений, Стьопка так розійшовся себе прихвалювати, що на лобі піт виступив.

— Ну, ладно, — сказав. — Приїхала, значить, миритися?

— Та звісно ж! — закивала Милоська головою. — Не можу без тебе!

— Н-да, — почухав Стьопка себе під пахвою. — Діло серйозне. А де жити будемо?

— Я тепер у місті, — сказала Милоська. — На фабриці працюю, у гуртожитку кімнату маю.

Задумався.

— Не, в місто я не хочу, — крутнув головою. — Там все дороге в магазинах, а тягати з села сумки — руки надірвеш. Та й що я там буду робить?

— На фабрику можеш піти, там місця є.

— Ким?

— Ну робітником в цеху. Грузчики непогано заробляють.

— Грузчиком? — мало не вдавився. — Дурний я чи що? Чи алкаш якийсь? Не, грузчиком не хочу.

— То можна ж на якогось слюсаря чи токаря вивчитись.

— Треба подумать, — знову почухав себе під пахвою. — Але це діло серйозне.

Якийсь час мовчки телепились одне на одного, ніби вже про все переговорено й додати більше нічого.

— Може, зайдемо до хати? — спитала Милоська, починаючи побоюватись, що хвилини збігають, а справа, яка привела її сюди, застовбичилася на мертвому місці; у душі звивала гніздечко тривога й занепокоєння — повертатися ні з чим Милосці не хотілося.

— В хату не можна, — сказав Стьопка, знову чухаючись.

Те його чухання Милоську починало дратувати; але що вдієш — мусиш миритися.

— Мати сваритися на мене буде, — пояснив Стьопка відмову. — Бо вона мені весь час наказує: «Дивись, як прийде перепрошувати, ти зразу не спіши. Хай помучиться, щоб наука була!»

Милосьці на язиці закрутилося одне гостреньке слівце, але й тут стрималася. Хай, подумала, плеще, аби тільки не зірвалося...

Отож, сплюнувши те слівце під ноги, запропонувала:

— То, може, на острів підемо? — і додала, помовчавши: — Посидимо в кущах, як колись. Пам'ятаєш?

Задумався Стьопка. Ненадовго, правда.

— А що? — озирнувся скрадливо, ніби боявся, що хтось може підслухати. — На острів можна піти. Тільки знаєш що? Ти йди отою вулицею, — кивнув праворуч, — а я піду тою, — показав рукою в протилежний бік, — щоб нас разом не бачили. Зійдемось біля кладки, добре?

«Придурок! — подумки лайнулася Милоська. — І куди мої очі дивилися, як заміж йшла?» А вголос — стишено й лагідно:

— Гаразд, Стьопунчику, як скажеш...

11.

Ой, як же воно, трясця його матері, кумедно вийшло: скрадалися, мов чужі, як ото полюбовник із полюбовницею чи парубок з дівкою, котрим приспічило так, що нікуди не дітися, а тільки одно: хоч за клунею, хоч під копицею, а хоч і в кущах, лишень би нічиє око не взирило!..

Не довго й по острову шлялися. Милоська — з того, що хотіла ще встигнути до автобуса на вечірній рейс, Стьопку ж інша притика підганяла — все, що він про свої амури нагалдів, було чистісінькою брехнею, за півроку не підступився до жодної дівчини чи молодиці, а все ж таки, як-не-як, жива людина, ще й бугай, можна сказати, — куди ж ти від природи дінешся?.. Кров грала — нуртувала в ньому, отож, тільки трапився більш-менш годящий кущик, метнув спішним рухом у траву піджачину, завалив Милоську, наче колій свинку, — «і ввійшла у Милосьчине тіло шпичка...»

12.

Була Милоська й не дурна ніби, але щось усе в неї по-дурному виходило. І спам'ятатися, бувало, не встигне, як або якусь дурницю вчинить, або в якусь халепу вскочить. А по тому — сиди та мізки суши: як воно сталося і що його робити?

Так і наступного дня після поїздки до Стьопки.

Вийшла на шосе добиратися в місто. Всі люди — як люди (а в неділю село випроводжає не один десяток «торбешників»), автобуса чекають. Милосьці ж не в охоту тіснявитися. Дай, думає, відійду трохи далі, за поворот, та голосну якусь попутку.

Тільки відійшла, тільки один раз махнула рукою — «бобик» міліцейський, вереснувши гальмами, зупинився. А в ньому молодий ще (певно, й тридцяти не буде) міліціонер.

— Куди, девушка? — питає.

— У місто. Візьмете?

Окинув міліціонер її поглядом, прицінюючись.

— Воно, конешно, можна взять, — каже, — тільки нада буде на пару минут в сторону завернуть.

Милоська й думати не подумала, що він на щось там «таке» натякає; каже, отож:

— А чого ж не завернуть? Я не спішу дуже, а як вам треба, то заїжджайте.

— Вот ето дело! — заплескав долонями об кермо міліціонер. — В таком разі сідай, поїдем бистро і з комфортом! Це тобі не в автобусі товктись, вміг доїдем!

Ну, то він уже прихвалювався, бо хоч тиснув на «газ», хоч і обігнав дюжину машин, а все ж «вміг» не вийшло — їхали з півгодини.

Перед містом повернув уліво. До лісосмуги, що виднілася оддалік від дороги.

Милоська й бровою не повела. Думала, по службі йому щось там треба. А до служивих завжди з повагою ставилась й нічого проти них не мала. Незнано чого, але їй змалечку до душі були люди в погонах, із зірочками особливо. З різними, причому. З маленькими, правда, менше подобалися, а от з великими — більше; хоч у тих регаліях і не розбиралася, але чисто інтуїтивно здогадувалась, що велике завжди вартісніше малого. А в цього, як на те, зовсім зірочок не було. Та зате було по широкій поздовжній стрічці. І Милоська розсудила, що це теж, певно, непогано.

— Ну как, — сказав він, зупинивши машину поміж берізками й заглушивши двигуна, — скрапнем це діло?

Милоська здвигнула плечем, та відмовлятися не стала. Навіщо, подумала, — що, як людині випить треба, а без компанії не може? Для чого зобижати? Таке добро зробив — підвіз; може, ще й недорого заправить — не три рублі, а два?..

13.

— ...слухай, а я ж і в'їбать магу!

«Певно, не жартує! По всьому видко, мужчина рішучий!» — подумала Милоська. Майже захоплено.

— А потом наряд із витрезвітеля визву!

«Цей може!» — подумала.

Знову ж таки — із захватом майже.

— А ти знаєш, що це такое?

— Не знаю, — призналася чесно.

— О! Витрезвітель — це спецмедслужба. Пойняла?

«Який розумний!» — мало не зойкнула від захвату.

— Но я цього делать не буду, — змилостивився міліціонер.

«Який добрий!» — мало не підстрибнула з радощів Милоська.

— То як? — глянув лагідно уже. — Сама даш?

Милоська й не противилась: такому рішучому, розумному й доброму гріх було не дати. Тим більше, що був це другий у її житті чоловік, котрий просив. Першим був Стьопка, але давно то було, до весілля ще, і то один раз, бо після першого разу уже не просив, а дерся на неї не питаючись, коли кортіло...

В «бобику», на задній сидушці навіть, тісно було, і аби Милоська випростати ноги могла, довелося міліціонерові відчинити дверці. Так було зручніше трохи, хоч і не зовсім, бо литки все-таки назовні звисали, і поки Милоська примудрилася задерти ноги угору й упертися п'ятами в обшивку дашка, міліціонер захекав, дьоргнувся й затих.

Чесно кажучи, така скора розв'язка їй не сподобалася. Навіть придур Стьопка довше вовтузився.

Але що їй, горепасі, було робити?.. Мусила підтягувати трусики...

— А ти бабца нічого! — похвалив міліціонер, перелізши на водійське сидіння.

Подумавши, уточнив:

— Зовсім їщо нерозйобана.

Комплімент Милосьці сподобався.

Сподобався ще й тому, що говорили компліменти їй дуже рідко. Здається, всього-навсього один раз. І то Стьопка. І то ще до весілля. І то зовсім не такий. А який — вже й не пам'ятала. Кізонькою назвав її чи що...

14.

На фабриці Милосьці подобалося — велося їй тут зовсім непогано. Спершу, правда, ніяк начальство не знало, куди її приткнути, отож кілька днів то туди посилали, а то туди, аж нарешті приписалася на складі напівфабрикатів — знаючі люди порадили могорич завскладом виставити; Милоська й ростаралася на три літри самогону, добрячий шмат сала, консервацію там усяку від батьків притарганила.

Завскладом (а то жінка була) і весь складський персонал (а то ще шість жіночок) два дні той могорич квасили. Більмовата навіть і додому не ходила, тут же, серед ящиків та картонних коробок, ночувала. Милоська ніколи й не подумала б, що з підпилими жінками може бути так весело й цікаво! Ото вже як завели мову про чоловіків і хахарів (наприпочаток — про своїх, а після третьої, а тим більше четвертої, — про своїх, не кривочись), то впору було вуха порозвішувати на білизняних шворках. За цих двійко день узнала Милоська в стонадцятеро більше «всево таково», аніж за все своє попереднє свідоме й несвідоме життя.

Узнала, наприклад, що чоловіки всі кругом дурні й рогаті.

Ну, те, що дурні, Милоська вже й сама потроху почала здогадуватись, але чому рогаті — збагнула не одразу й не сама; Фраєрша підказала:

— А таво рогатиє, што ми їм рогі наставляїм. Ізміняїм тоїсть!

Ще Милосьці відкрилося, що є чоловіки, котрі собі в ту «штуку» всілякі там кульки, обручики і — навіть! — кінське волосся (з хвоста) заганяють.

— Ах, бабоньки! — закочувала благоговійно очі Шльондра. — Трахав мене как-то один морячок, а в нево вокруг головкі шаріков етіх, як у подшипніку! Вот ето била удовольствіє!

— А по мні, — завскладша на те, — усе це фігня! Хай буде маленькій і гладенькій, ліш би стояв.

З чого Милоська зробила умовивід, що бувають ще й такі, які не стоять, і їй навіть запринадилось побачити такого. Для інтересу.

— Та я любово підніму! — рішуче й самовпевнено заявила Шльондра. — Да у міня ні один хуй і мінути лежать не будет!

Милоську й це зацікавило, і вона вирішила виставити при нагоді Шльондрі персональний могорич і випитати у неї хоч маленького секрета. Хтозна, розсудила, може колись і знадобиться...

Ще Милоська підслухала, що у завскладшиного чоловіка — двадцять два сантиметри, у Марусьчиного хахоля — двадцять шість, а у Шльондриного морячка — тридцять три у довжину і п'ять у діаметрі. Всі інші про діаметри чомусь промовчали, а про довжину півдня сперечалися з Шльондрою, що такого бути не може. Шльондра ж у пориві захисту своєї гідності пообіцяла привести морячка, коли той прибуде з плавання, аби кожна власноруч змогла обміряти й переконатися, що вона не бреше.

— А попробувать можна буде? — раптом озвалася Милоська.

Всі умить затихли й вирячилися на неї.

А Шльондра:

— Да как же ти попробуїш? У тіб'я ж ротік совсем маліньокій!

Увечері Милоська довго стояла перед дзеркалом в умивальнику і обурювалась: «Скаже таке! Чого ж він маленький? Зовсім навіть ні!».

По тому взяла молочну пляшку, поміряла денце лінійкою (виходило 6,7 см), приклала до губ і залишилася цілком вдоволеною.

«Якщо постаратися, — хмикнула, — то увійде...».

П'яна Милоська була, хіба не ясно?..

15.

— Місячних, мамо, нема!

Мати як стояла з гарячою пательнею у руці, так і впала на табурет.

— Ой, мамо, обпечетесь!

Кинулась до матері, забрала пательню.

— Та байдуже, — опустила журливо погляд матір. — Вже так ти душу мені обпекла, що ніщо не страшне...

— Та що ж ви, мамо? Чи думаєте, що нагуляла?

— А то що ж, саме взялося?

— Так від Стьопки ж!

Підвела мати голову, глянула на Милоську ображено й докірливо.

— Чи ти мене, доню, за дурну держиш? Де вже той Стьопка твій? Півроку як немає!

— Та я ж, мамо, два тижні тому до нього їздила...

— Їздила? До нього?

— Та їздила ж, кажу.

— І нічого не сказала ні мені, ні татові?

— Отож оце й кажу...

— А батьки ж його бачили?

— Не було їх.

І мати у плач, як з гори возом:

— Що ж ти, доню, наробила?

— А що?

— Як же докажеш тепер, що від нього?

— А що ж доказувать? — Милоська. — Ми ж у законній з ним розписі!

— Так-то воно так, — плаче мати, — та всенький же люд знає, що не живеш із ним!

— На суд подам, як буде одказуватись, — завзято зблимнула очима Милоська.

Батько саме на кухню зазирнув.

— Що це, — питає — у вас тут за єремія?

— Ой, Дизю, — мати до нього. — Якби ж ти знав! Не на жарт старий переполошився.

— Що? Що таке?

— Та що ж, що ж?! — запричитала мати, немов плакальниця на похоронах. — Місячні у Милосі пропали!

Не одразу й допетрав батько, про що мова.

— Які місячні? — сердито брови звів. — Гроші чи що?

А мати:

— Та хороба їх би взяла, ті гроші! Все тобі гроші та гроші! А тут таке горе, таке горе!..

Плеснув себе батько долонею по лобі.

— От дурень старий!..

Та й умить перемінився.

— Ну, що, доню, — до Милоськи підступився, — дострибалась?

Та й береться пальцями за пряжку ремінця.

— Ось виб'ю теперічка з тебе дурість, а заразом і те, що від неї замала!

Милоська як зарепетує:

— Та ви що, показилися? Мамо, та скажіть же ви йому! Від законного ж свого!

Мати схопилася, і то дуже вчасно, бо батько вже й розщібувати ременя взявся та й витягнув би за одну секунду його із заправок, а тоді вже його б не зупинити — мати не раз, бувало, за молодих літ спробувала...

— Зупинись, Дизю! — закричала. — Правду Милоська каже!

Батько в один мент обм'як, і зробилось йому врант до всього байдуже. Проте, сказав все ж:

— Ви собі як хочте, а мені до лампочки!..

Та й вийшов.

— Бачиш, — сказала Милосьці мати, — що ти наробила?..

Запитання це було, радше всього, риторичне, та Милоська, одначе, вихопилася з відповіддю:

— А що? Що? Від свого ж чоловіка!

А мати:

— Він же про це хоч знає, доню?

16.

Милосьці гінеколог зразу сказав:

— Ви, гражданочка, подзалетелі!

Милосці б обуритися, а вона — натомість — тільки вирячила довірливо-довірливо на нього очі, і питає:

— Лікаре, а це серйозно?

— Серйозніше вже й бути не може, — одказує лікар. — Бо ви, гражданка, беременні.

Ну, скажімо, Милоська про це вже й сама знала. Чи то пак здогадувалася. Бо ж зрозуміло й без грамотних: якщо немає місячних, то, значить, уже щось є. Але, правду кажучи, хотілося Милосьці, аби лікар трапився сердечніший і не такий жорстокий.

А він щось там записавши у картку, звелів їй знову роздягнутися.

— Знаєте, — пояснив, — хочу ще раз подивитися, аби обезопасіть сіб'я од ошибкі!

Милосьці ж хіба проблема — зайвий раз роздягнутися? Скинула швиденько колготки (із трусиками разом) та й роздерлася на кріслі. Підійшов лікар, заглянув, сказав «Ого!», відійшов до вікна, закурив, постояв, підійшов знову, заглянув і знову сказав «Ого!».

Тоді знов відійшов до вікна, знову постояв у задумі, знову закурив, затим затарабанив пальцями по шибці.

— Беременні ви, гражданко, — сказав. — Причому, як підказує мені практика і опит, забеременіли ви при якихось дуже інтересних обстоятельствах. Може, — зиркнув з надією, — вас ізнасіловалі?

Нічого подібного Милоська не пам'ятала, отож відповіла рішуче й безапеляційно:

— Не!

— Ну, хорошо. — промимрив лікар. — В конце концов, це ваше право — буть ізнасілованой ілі нет. Я повинен тільки зафіксувать вашу беременность. Кстаті, ви не помніте, в якій позі всьо ето проізошло?

— В якій... що? — захлинулася від несподіванки, ніби слова застрягли поперек горла.

— В позі, — з готовністю повторив лікар. — Понімаєте, од цього тоже багато що завісіть. Напрімер, пол майбутнього рібйонка.

— Невже? — мимоволі здивувалася Милоська.

Розмова ця їй з кожною миттю здавалася все цікавішою.

— Ну, да! — запально вигукнув лікар. — За моїми наблюденіями, при зачатії ззаду народжуються, як правило, мальчікі, а при зачатії спереду — половина девочек і столько ж мальчіків. А вот при зачатії збоку вопше може не проізойті ніякого зачатія.

— А чого? — зацікавилася Милоська.

— Ну, науці невідомо! — глибокодумно й авторитетно заявив лікар. — Но я над цим вопросом работаю. Тобто, прорабатываю цей вопрос. Отож, ви змогли б прінести науці неоценімую пользу, якби припомнілі, у якій позі все це проізошло.

Милоська замислилася.

— Желательно, — сказав гінеколог, — щоб ви припомнілі скоріше, бо у мене скоро защита дисертації, і возможно, що ваш случай зміг би увійти в науку.

— Увійти в науку? — аж спаленіла Милоська. — Невже це може бути?

— Може, — сказав лікар. — Понімаєте, в науці все може бути! На то вона і наука!

Милоська пообіцяла згадати: чого не зробиш заради науки?

Отож — зателефонувала міліціонерові й спитала:

— Коля, ти не помніш, в якій позі ми з тобою тогда були?

Коля не відповів — у слухавці запищало коротенькими гудками. «Певно, — подумала Милоська, — щось на лінії...».

Увечері спитала коменданта:

— Іван Денісович, а в какой позі ми тогда билі?

Комендант глипнув на неї підозріло й поспішив піти.

У Стьопки спитати Милоська вирішила пізніше — у суботу, як поїде до нього...

17.

Але їхать не довелось — сам заявився.

Заявився і каже:

— Жить без тебе не можу!

А вона:

— В якій позі, помниш?

А він:

— А що таке поза?

А вона:

— Не знаю!

І додає солідно:

— Но від цього завісіть судьба науки!

А він:

— Ну раз таке діло...

Та й замовк.

А що було його казати й про що?

Але Милоська пожаліла. Сказала:

— Ну, ладно, про науку поговорим другим разом.

Стьопка зрадів — і до неї:
— Жить без тебе не можу!
І в ліжко тягне.

Але Милоська вже не дурна. Нема чого, думає собі, отак зразу лягати; хоч і «біременна» вже, але спершу не помішає позу записати, щоб потім знов не випитувати.

Отож, каже Стьопці:
— Харашо, но ти сперва назви, як ця поза буде називатися. Я повинна це записати, бо для науки це дуже важно!

А звідки йому знати, як вона буде називатися?

Посідали обоє, обнялися, стали думати-гадати. До півночі так. Врешті, Милоська знайшла вихід.

— Знаєш, — каже, — що? Давай цього разу, як і минулого, без пози, а я вже потім на роботі у женщін розпитаю...

Стьопка не противився. Навіть навпаки: йому гордо зробилося, що така у нього розумна половина. Та не тільки розумна, а ще й так сильно любить його: он наукою навіть жертвує!...

18.

А гінеколог:
— То що, вспомнілі?
А Милоська:
— Воопщето да, но я не знаю, як це правильно називається.

Тоді ганеколог змовницьки підморгує, жестом запрошує нахилитися й шепоче Милосьці на вухо:
— Це не біда. У мене єсть лішній екземпляр самідатовської книжки. Із всіма позами. Могу за четвертак продать.

Милоська задумується: чи не задорого; подумавши, вирішує, що заради науки можна піти й на такі жертви, — дістає із сумочки двадцять п'ять ре однією купюрою, віддає її лікарю, лікар швиденько видобуває із тумби стола згорток, схожий на шмат загорнутої в господарський папір вареної ковбаси, і таким же завчено-відпрацьованим рухом всовує його у Милосьчину сумочку.

— Прідьоте через три неділі! — вигукує так, аби його почули не те, що в коридорі біля кабінету, а й навіть на бульварі у протилежному кінці міста. І щойно Милоська підводиться, вигаркує:
— Следующа!

19.

Увечері Милоська зачиняється в своїй кімнаті, роздягається догола і починає вивчати пози.

Звісно, краще було б це робити із кимось, але Милоська розсудила, що спершу треба засвоїти теорію, аби потім не спіткнутися на практиці...

Єдине, про що жалкує Милоська, — що немає великого дзеркала — хоча б на півстіни; отож мусить засвоювати теорію наосліп. Із люстром, ясна річ, було б краще...

Над деякими місцями доводиться Милосьці довгодовго думати, але, по правді кажучи, так вони й залишаються для неї темними.

Ну ось, наприклад: «Партнерша становится на колени. раздвигает ноги на ширину плеч»...

На чиї коліна? Чиї ноги? На чию ширину?

Чи ось таке: «Партнерша берет член партнера в ладошку и начинает порывисто скользить по его поверхности, слегка надавливая на головку. Затем касается ее губами и постепенно вводит весь член в рот».

Милоська намагається уявити, так би мовити, весь процес, але вдається їй це з великим трудом; ще й ніяк не може збагнути, для чого робити «постепенно», коли можна швидко й зразу...

Мало не годину билася над «оральним сексом», але нічого з того не вийшло — ніяк не могла дійти, що то воно таке. аж поки не здогадалася, що то, певно, помилка — мабуть, сказала собі, правильно буде «овральний», а що таке «оврал», Милоська вже знала із роботи на фабриці — «оврали» траплялися наприкінці кожного місяця; отож, «овральний» — це коли хочеш чи не хочеш, але треба. Хоч роздерись, як каже завскладша, а дай!.

З «анальним сексом» и «задним проходом» взагалі якась фанаберія! Милоська вже і так, і сяк, і з того боку, і з іншого, а воно ніяк не піддається її розуму.

«Введите член партнера в задний проход, предварительно намазав его вазелином...».

Чи член мазати, чи «проход» — неясно.

Видно, якась дуже мудра людина все це придумала, якщо не можна одразу бодай здогадатися, що воно, куди і як!

20.

А взагалі-то Милосьці у місті подобалося. Це тобі не село, де на одному кутку не встигнеш пукнути, як на другому кутку твій пук уже аналізують, ніби в якому-небудь науково-дослідному інституті. Та куди там, в науково-дослідному інституті так не аналізують!..

У місті все не так. Можеш собі пукати скільки завгодно і де завгодно — тут тільки, у гіршому випадку, невдоволено поведуть носом, а в кращому (чи як правило) зроблять вигляд, що ніхто нічого не запідозрив.

У місті — повна, остаточна і необмежена свобода.

У місті нікому до тебе немає діла, — навіть якщо ти розляглася посеред центрального майдану і тобі дуже погано (чи, навпаки, дуже добре), натовп буде проходити повз тебе, і кожен з натовпу зокрема (а також натовп взагалі) старатиметься не помічати ані тебе, ані твого поганого (чи доброго, дуже доброго) стану.

Місто ковтає тебе, ніби хижий звір, і при цьому задоволено цмокає й плямкає; здається що для нього не може бути більшого задоволення — більшого від того, аби когось з'їсти.

Місто — це людожер.

Для міста немає нічого святого, воно не зупиняється ні перед чим. Воно грабує, вбиває, принижує і гвалтує.

Те, що грабує, і вбиває, — звісно, погано!

Те, що принижує, — теж погано!

А от те, що гвалтує, — ще треба подумати.

І то — добре подумати!

21.

От і трапилася Милосьці незвичайна людина!

Чи то так: трапився Милосьці незвичайний чоловік.

Поет.

Одне слово, поет!

І досить дуже відомий.

Принаймні, колись Милоська чула його прізвище. Дуже навіть непогане, милозвучне прізвище.

І от: живим побачила його!..

І була вона, якщо сказати чесно, засліплена ним; бо з'явився він перед нею, як ясне сонечко (чи то: сонце ясне). І сказав він їй:
— Хочеш, зроблю з тебе поетесу?

Милоська, чесно кажучи, не знала, чи хоче, але, ще чесніше кажучи, все ж була не проти.

І погодилася.

І він зробив...

«Фу, — подумала Милоська після того, як він зробив, — і це називається поезією?..».

І образилася.

Навіть дуже.

А він:
— Це ще тільки початок! Так би мовити, проба пера!

Й почав читати свої вірші...

Слухала Милоська ті вірші, слухала, та й не втерпіла, та й сказала:
— Гарні вірші! Гарні! Але нащо ж ви мене обманули?

І пішла до гінеколога: спитати, чи не буде од цієї поезії ще чогось...

22.

А гінеколог:
— Раздевайтесь!..
І тихо-тихо:
— Ну как, ізучілі пози?
А Милоська:
— Не всі, но вивчила...
А він:
— Це харашо!..
А Милоська:
— Тут, розумієте, я з одним поетом була... Старим вже, правда, но відомим...

— Ну, — аж заперхнувся гінеколог.

— То хочу знати, чи не буде після того ще однієї беремінності?

Гінеколог задумався, відійшов до вікна, похапливо закурив.

— Вопрос, канешно, інтересний, — сказав, не обертаючись. — В науці, между прочім, не ізучений.

Тоді повернувся. І дуже рішуче:

— Нада би поексперіментіровать! Ви харашо понімаєте, про що я кажу?

Милоська баньки вилупила. Бо — не «понімала».

І чесно-чесно, як коза безневинна:

— Не!

Тоді він заходив кабінетом вперед-назад-вперед, ще й по діагоналі, і каже:

— В таком случаї я відказуюсь займатися з вами наукой!

Милосьці аж погано стало. Бо вже три тижні тільки те й робила, що жила заради науки. Навіть коли мала діло з дуже відомим і тлустим поетом, думала не про поезію (хоч і про неї трохи), а про науку. Дуже вже хотілося увійти в її анали!

— Лікаре! — мало з крісла не випала, як дитя з колиски. — Не гоніть, я ще пригожуся!

Тоді він подивився-подивився на неї поглядом світоча, — та й сказав:

— Ладно!

Підступився ближче, задихав холодно, але часто, й попередив:

— Только про ето нікаму ні пари з вуст. Це буде научна тайна!

Що таке «научна тайна», Милоська не знала. Але здогадувалася. І ще ширше (хоч і так було вже ширше нікуди) розвела коліна...

23.

Стьопка приїхав. Як завжди, несподівано. Тільки-но комендант вийшов, а він і приїхав. Хочеш вже чи не хочеш, а пускати треба. Чоловік все-таки законний.

Полягали.

Милоська й каже:

— Стьоп, а я біремінна.

Стьопка як підскочить з ліжка! Думала — уб'є. А він як затанцює, як затанцює!..

Аж посуд у миснику — ходором.

— Накінець-то! А то вже п'ять разів після свайби з тобою спали, я вже й сумніватися почав, чи ти нормальна!..

А Милоська сміється і крізь сміх питає:

— Стьоп! А як назвем, якщо хлопчик?

— Вітя, — одказує Стьопка, не задумуючись.

— А як дівчинка?

— Ну, — запинається Стьопка. — Вікториною! — по паузі.

Але Милоська, не кажучи й слова супроти, вирішила: Толіком хлопчик буде, а як дівчинка — то вже як вийде...

24.

І пройшло вісім місяців. І народився хлопчик. І назвала Милоська Толиком його.

А Стьопка образився і покинув Милоську.

25.

Ось така історія Милосьчиного життя. Поки що. Бо Милосьці ще тільки двадцять чотири. І є у неї синок Толик. А живе вона у місті, у тому ж гуртожитку. Стьопка вдесяте (чи водинадцяте) покинув її, щоб водинадцяте (або удванадцяте) повернутися. Комендант до неї щовечора на чай заходить, міліціонер Коля щотижня під'їжджає до гуртожитку на «бобику», щоб тричі посигналити. До гінеколога Милоська навідується щомісяця єдино заради науки, й щораз купує який-небудь згорток про пози і все таке інше. А от відомого поета і слід загубився. Але з того Милоська трагедії не робить — як-не-як, а у місті живе, не в селі, кавалерів тут вистачає, щодень претендент який-небудь підкочує...

І мріє Милоська про високу і чисту любов. А ще сниться їй морячок.

м. Авкиніврак,
Франція.

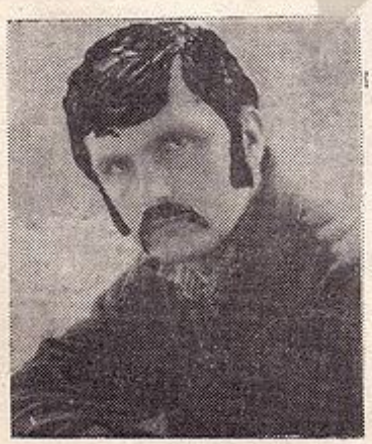

Серж Березук народився 1953 року на Вінниччині, у Гайсинському районі. Від народження був охрещений Сергієм, а прізвище мав Березюк. Закінчив медичне училище, працював акушером. 1977 року під час проходження служби в західній групі військ втік до ФРН, звідки перебрався у Францію. Нині мешкає у невеличкому містечку Авкиніврак на півдні цієї країни, живе з праці доглядача на цвинтарі, а також — із гонорарів. Видав дві книжки «скандальної прози» французькою мовою. В Україні і рідною мовою не друкувався.

Ця публікація — перша частина трилогії «Про Милоську — звичайну радянську жінку» (друга має назву «Милоська — суперагент», третя — «Милоська і Фідель»). Трилогія ця складає основу однієї із двох книг Сержа Березука, що вийшли у Франції. Написана спершу французькою, нині вона приходить до українського читача в авторському перекладі.

1992 року в «Бібліотеці журналу «Авжеж!» вийшла книга мемуарів відомого (тепер уже, а тоді ще — фактично малознаного й призабутого) українського політичного та суспільного діяча, вченого-металознавця, колишнього міністра Центральної Ради і Директорії Івана Адріяновича Фещенка-Чопівського «Хроніка мого життя». У післямові до спогадів донька автора пані Ірина Чопівська-Богун, котра мешкає у Польщі, писала, що упродовж чотирьох десятиліть безуспішно розшукує свідків останніх років батькового життя, які пройшли в пекельних умовах совітських таборів. А нещодавно пані Ірина переслала до редакції спогад актора львівського театру імені М. Заньковецької Олександра Боніфатійовича Гринька про короткочасну зустріч із Іваном Адріяновичем у пересильному пункті Інтлагу.

ЗУСТРІЧ

Інта, Інта, у снігових заметах
Ти тінню ляжеш в багатьох сюжетах.

Я. ГАСЮК.

Інтлаг (Мінлаг) — це політичний, посиленого режиму концтабір, розташований у передполярній зоні Комі АРСР. Як відомо, таких таборів у системі ГУЛАГУ було чимало. Там мучились і гинули мільйони людей. В своїй одежі ходити тут не дозволялось, на спині кожного була пришита до бушлата біла ганчірка з номером — зовсім як в бігуна-марафонця. А дистанції були справді марафонські — 10, 15, 20, 25 років.

У 1950 році, після багаторічних табірних митарств, я закінчував свій десятирічний строк на 5-му ОЛПі Інтлагу. Це був ОЛП пересильний; кожний черговий етап пропускався через нього і, після певних формальних процедур, сортування ув'язнених та відбуття карантинного строку, на їх місце прибували нові люди. Здавалось кінця не було цьому безупинному репресивному конвейєру. Тут «сортувалися» знедолені різних національностей, але переважали українці та прибалтійці. Серед них відомі вчені, видатні діячі культури і мистецтва. Досить згадати імена: Б. Антоненко-Давидович, М. Василенко, А. Хименко, О. Каплер, М. Соколовський, М. Печковський та багато інших..

Мені, як табірнику «зі стажем», довірили речовий склад, де зберігалися і видавалися в'язням б/у («бывшие в употреблении») ватяні штани, тілогрійки, бушлати, а також відремонтовані валянки, чуні і т. п.

Десь на початку 50-го року, пам'ятаю, в морозний понад 40-градусний день, із «відсортованих» в'язнів формувався етап, якщо не помиляюся — в Абезь. Це був табір для інвалідів, розташований ще далі на північ, ближче до Воркути. Відібраним в етап у речовому складі видавали необхідний одяг, щоб вони могли доїхати в такі морози до місця призначення.

Серед них я відразу помітив фігуру високої, сутулуватої старшої людини. Його борідка, яку він якимось чином зберіг, та обличчя, як кажуть росіяни — «искаженное интелектом», звертали на себе увагу. Згодом я помітив, що він вийшов із своєї черги і став вичікувати її кінця.

Тим часом я оформляв відповідні документи, а мій помічник Івась Яцьків видавав із складу потрібні речі. З ним я спілкувався українською мовою. Нарешті дійшла черга і до «искаженного интелектом».

Його вигляд і ще не відмічене мною подвійне прізвище «Фещенко-Чопивский» підказали мені, що це, очевидно, нащадок якогось російського дворянського роду. Але виявилося, що це не так.

Замість відповіді на моє службове запитання, сказане, звичайно, російською мовою: «Ваша фамилия?», я почув запитання українською: «Звідки ви, хлопці? Хто ви?» і т. п. Дізнавшись, що ми із Західної України, один — бувший студент і вже скоро закінчує десятирічний строк, а другий — не встигнувши закінчити і десятирічку, щойно прибув етапом на Інту зі строком 25 років, Фещенко-Чопівський поцікавився нашою долею і особливо розпитував Яцьківа про події, які відбувалися на землях Західної України в другій половині 40-х років.

Поговоривши щиро, по-земляцьки, він раптом запитав, чи знаємо ми що-небудь про Центральну Раду, про Грушевського і т. п. Відчувши, що ми мало обізнані з цим періодом нашої історії, він стисло про все це нам розказав і на кінець заявив: «Я працював у цьому уряді, був міністром...».

Звичайно, таке повідомлення і знайомство з видатним українським діячем нас, молодих і допитливих, вразило непомірно. І тих пару годин, які залишилися до відправки етапу, ми вже провели разом, жадібно слухаючи розповідей цієї небуденної людини похилого віку. Довідались, що він був заарештований десь на території Польщі, а під час еміграції у 30-х роках працював професором якоїсь академії. В Польщі залишив дружину і доньку, а син подався кудись на Захід.

Організувавши, що було можливо в цих умовах, йому на дорогу (запас сухарів, зміну білизни), я витяг з криївки свій альбом «Білі ночі — чорні дні», в якому, готуючись до звільнення, збирав автографи визначних людей, з якими мене в той час звела доля. Фещенко-Чопівський тоді записав: «Старші покладають надії на молодих, віддають їм пошану і спадок»...

А незабаром ми з Яцьковим спостерігали крізь загратовані вікна бараку, як конвоїри виводили в'язнів із зони на етап, і серед них віддалялася людина, до якої ми за короткий час наповнились великою повагою і признанням.

Це була для мене одна з найбільш хвилюючих і незабутніх зустрічей за час багаторічних митарств по таборах ГУЛАГу.

Виправдовувати покладені ним на нас надії, помножувати його спадок і пам'ятати про нього ми зобов'язні!

м. Львів, 4 січня 1993 р.

Олександр ГРИНЬКО,
народний артист України,
колишній в'язень «Мінлагу».

„МОДЕРАТО СИНІХ СУТІНОК“

Нові книги

Таку назву має книжка поезій та текстів пісень Володимира Шинкарука, яка влітку вийшла у видавництві журналу «Авжеж!»

Вона привертає увагу не тільки тим, що відомий український пісняр постає перед читачами у дещо незвичній і несподіваній іпостасі: окрім розділу «Пісні для Іринки», що складений із текстів знаних уже творів із репертуару Ірини Шинкарук, тут є два «суто поетичні» розділи, вірші з яких позначені багатою (незважаючи на деякі самоповтори) метафоричністю, пошуками нових форм, спробами відходу од певних традиційних уявлень про поезію.

Якщо сказати узагальнено — маємо у цих зразках не усталеність мистецьких світовідчувань і душевідтворення, а маємо насамперед засвідчення творчої спромоги і здатності явити речі непересічні, художньо вартісні й значимі. Все це вселяє надію на те, що у письменство приходить автор потужний, серйозний і самоцінний.

Валерій КОСИЧУК.

Бібліографія

Під егідою „Авжеж!“

В час занедбання національної книговидавничої справи, що його ми переживаємо кілька останніх літ, «Авжеж!» спромігся на видання біля двох десятків книжок. Від самого початку ці книги були «заплановані на збитковість» — продавати їх по високій ціні означало «поховати» саму ідею, отож реалізовувалися ці книги за символічними цінами. Робив «Авжеж!» це свідомо, маючи за мету хоча б таким незначним чином чинити спротив тотальному засиллю ширпотребівської літератури (до того ж суціль російськомовної). А ще — аби надати можливість заявити про себе переважно новим і мало відомим широкому загалу читачів авторам.

Нижче подаємо хронологічно вибудовану бібліографію цих книг.

Олександр Смик. Пісенька-і-кара. Тексти пісень. — Серія «Драматургія пісні». — 1990. — 24 с.

Поети української діаспори. Поезії. Упорядники Ігор Римарук, Володимир Цибулько. — 1990. — 64 с.

Василь Дацюк. Заява до суду. Гумор та сатира. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1991. — 48 с.

Анатолій Шевчук. Вертеп добра і зла. Оповідання та новели. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1991. — 128 с.

Тризубий Стас (Станіслав Щербатих). Гумор і політична сатира. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1991. — 40 с.

Марія Пономаренко. Сонячна сорочка. Вірші для дітей. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1991. — 32 с.

Іван Фещенко-Чопівський. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1992. — 128 с.

Сергій Юхимчук. Фламінго. Поезії. — Серія «Нові імена». — 1992. — 40 с.

Віктор Васильчук. Несподівані зустрічі. Оповідки для дітей. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1992. — 24 с.

Володимир Цибулько. Піраміда. Вірші та поеми. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1992. — 64 с.

Василь Дацюк. Невдала любов. Гумор. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1992. — 64 с.

Проклятого віку струна. Поезія повернутих із забуття: Людмила Волошка, Клим Поліщук, Яків Савченко. Упорядкування та передмова («Троє із сплюндрованого тла епохи») Василя Врублевського. — Серія «Бібліотека журналу «Авжеж!» — 1992. — 96 с.

Наталя Самчик. Абстракції імлистих бажань. Вірші. — 1993. — 16 с.

Анатолій Куліш. Автографи на власному серці. Вірші. — 1993. — 64 с.

Василь Врублевський. Сім історій. Новели та оповідання. — 1993. — 74 с.

Тетяна Пишнюк. Поволі вмирає ніч. Поезії. — 1993. — 24 с.

Володимир Шинкарук. Moderato синіх сутінок. Поезії та тексти пісень. — 1994. — 40 с.

ПРО АВТОРІВ ЦЬОГО ЧИСЛА

Вишневецька Ірина (1964). Співробітниця житомирського музею космонавтики імені С. Корольова. Авторка мистецтвознавчих статей у періодиці. Пише також поезію (добірка віршів в альманасі «Косень '93», що вийшов минулого року в Житомирі).

Врублевський Василь (1963). Автор прозових книг «Замах на генсека» (1992), «Сім історій» (1993), поетичної збірки «Свято останньої ночі» (1993). Упорядник та автор передмови збірника «Проклятого віку струна» (1992).

Григорович (Даниленко) Володимир (1959, с. Туровець на Житомирщині). Закінчив Житомирський педінститут та аспірантуру Інституту літератури АНУ. Нині — завідувач відділом культури Житомирського міськвиконкому. Прозаїк, літературознавець, критик.

Дністровий (Астаф'єв) Анатолій. Нар. 30 липня 1974 року в Тернополі. Закінчив там же ПТУ № 2, нині — студент історико-філологічного факультету Ніжинського педінституту. Пише вірші та малу прозу.

Іванов Андрій. Нар. 1972 року в Ніжині. Навчається на історико-філологічному факультеті місцевого педінституту. Друкувався в збірнику «На пагорбах століть», присвяченому 1000-літтю Ніжина.

Мартинюк Тетяна. Поетка. Мешкає в Житомирі. Не друкувалася.

Рижко Олена (1976). Навчалася в Житомирському педінституті, з цього навчального року перевелася до Київського педагогічного університету імені М. Драгоманова. Підготувала рукопис першої поетичної книжки. Друкувалася в періодиці, журналі «Авжеж!» (1990, ч. 3).

Смик Олександр (1957). Поет, пісняр. Автор збірок «Пісенька-і-кара» (1990) та «Два тіла... Дві душі...» (1992). Живе у Рівному.

Сулима Микола. Нар. 1947 року на Полтавщині. Автор монографії «Українське віршування кінця XVI—початку XVII сторіч». Науковий працівник Інституту літератури імені Тараса Шевченка АН України.

Шевчук Анатолій. Нар. 1937 року в Житомирі. Автор прозової книжки «Вертеп добра і зла» (1991). В середині шістдесятих був засуджений до п'яти років ув'язнення за антирадянську діяльність, після чого майже двадцять літ його твори не друкувалися.

Шкляр Геннадій (1946). Мешкає у містечку Ружині на Житомирщині. Автор двох прозових книг.

Шнайдер В'ячеслав (1956, м. Володарськ-Волинський на Житомирщині). За освітою — філолог (закінчив Житомирський педінститут). Поет. Автор збірки «Лимфа нимф» (1993). Пише російською та українською. Редактор відділу політики газети «Прес-Форум». Живе в Житомирі.